

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen		Laitos – Institution – Department Uskontotiede	
Tekijä – Författare – Author Satu Vesterinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Erlaisiahan me ollaan kaikki" Monikulttuurisen kohtaamisen tila: lastensuojelu ja islam			
Oppiaine – Läroämne – Subject Uskontotiede			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year 02/2018	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 110
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmani käsittelee monikulttuurista tilaa, jonka suomalaisen lastensuojelun työntekijän ja muslimitaustaisen maahanmuuttajan kohtaamisesta syntyy. Tavoitteena on analysoida, miten monikulttuurinen kohtaamisen kenttä rakentuu lastensuojelussa ja minkälaista roolia islam siinä näyttelee. Tarkastelen kulttuurisen ja uskonnollisen toiseuden rakentumista viranomastyön kontekstissa. Tutkielma sijoittuu monikulttuurisen lastensuojelutyön ja uskontososiologian viitekehyksiin. Laadullisen tutkimusstrategian lähtökohdista hyödynnän aineistonani 5 helsinkiläisen lastensuojelun työntekijän teemahaastattelua. Tarkastelen aineistoa erityisesti Merja Aniksen kuvaamien kuuden maahanmuuttajatyöhön liittyvän tulkintakehyksen kautta.</p> <p>Tutkielmani osoittaa, että monikulttuurinen tila rakentuu vaihtelevien tulkintakehyksien varaan, toisaalta yhteisymmärryksessä maahanmuuttaja-asiakkaan kanssa, toisaalta konfliktissa. Kohtaamisessa valta ja vallankäytön tematiikka kiertyy monikulttuurisen tilan käytännön haasteisiin, jotka muovautuvat sosiaalityöntekijän huolenaiheiksi. Huolenaiheita, eräänlaisia ymmärtämisen reunaehtoja, ovat kielimuuri, sukupuoliroolit, maahanmuuttaja-asiakkaiden koettu erityinen epäluuloisuus viranomaisia kohtaan ja uskonnon sekä kulttuurin eroavaisuudet. Kohtaamisessa islam näyttäytyy tyypillisesti ongelmallisena, sillä se haastaa sosiaalityöntekijöiden suosiman tasa-arvoistavan tulkintakehyksen. Tasa-arvoistava tulkintakehys toimii keinona löytää yhteisymmärrys samankaltaisuuden kautta, mutta se voi olla haitallista, jos esimerkiksi maahanmuuttajuuteen liittyvät erityiskysymykset sivuutetaan.</p> <p>Muslimiperheille huolena lastensuojelun kohtaamisessa näkyi muslimi-identiteetin menetys eli lapsen menettäminen suomalaisuudelle, islamin ydinyksikön eli perheen hajoaminen, mihin puolestaan liittyy voimakkaita häpeän tunteita. Häpeää ja vallanmenetystä torjuu uskontopuhe, jolla on tärkeä rooli voimaannuttajana. Uskontopuhe on muslimiasiakkaalle keino perustella päätöksiä, ottaa tulkinnat takaisin haltuun ja hahmottaa omaa merkitystodellisuutta. Lisäksi se on konkreettinen avunhakemisen strategia.</p> <p>Sosiaalityöntekijän tehtävänä on löytää tie monikulttuurisen kohtaamisen käytännön vaikeuksien yli ja päästä käsittelemään maahanmuuttajan huolia validilla tavalla. Tasa-arvoisuus vaatii lastensuojelun kontekstissa paitsi erilaisuuden huomioimista, myös asiakkaan omien voimavarojen, kuten uskonnon, hyödyntämistä työskentelyssä. Avainasemassa on monikulttuurisen tilan rakentuminen uudella tavalla jo organisaatiotasolta alkaen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Islam, maahanmuuttajuus, lastensuojelu, monikulttuurisuus, laadullinen tutkimus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

"ERILAISIAHAN ME OLLAAN KAIKKI"
Monikulttuurisen kohtaamisen tila: lastensuojelu ja islam

Uskontotieteen pro gradu -tutkielma
Humanistinen tiedekunta
Satu Helena Vesterinen
012362422
06.02.2018

SISÄLTÖ

SISÄLTÖ	2
1. ALUKSI	4
1.1 Kohtaamisia monikulttuurisella kentällä	4
1.2 Ilmiöiden rajaamista: maahanmuuttajuus, uskonto ja lastensuojelu	7
1.3 Sijoittuminen tutkimusperinteeseen	10
1.4 Työn kulku.....	14
2. VIRANOMAINEN JA LASTENSUOJELIJA	16
2.1 Lastensuojelun lyhyt historia	16
2.2 Lastensuojelun käsitteitä ja lähtökohtia	18
2.3 Lapsen edun valvojat.....	22
2.4 Monikulttuurinen sosiaalityö: määritelmiä ja lähtökohtia	25
3. MAAHANMUUTTAJA JA MUSLIMI	28
3.1. Maahanmuuttajuuden määrittelyä.....	28
3.2 Muuttava ja muuttuva perhe	30
3.3 Uskonto muutoksessa	33
3.5 Maahanmuuttajien näkemyksiä lastensuojelusta.....	35
4. KESKUSTELUJA LASTENSUOJELUSTA.....	38
4.1 Laadullisen aineiston luonteesta: tutkija instrumenttina.....	38
4.2. Aineiston keräämisestä: tutkimushaastattelu.....	40
4.3 Teema-analyysi.....	43
4.4 Sosiaalityöntekijän kanssa keskustelemassa: taustoja	45
5. UUDEN JA VANHAN RAJALLA.....	50
5.1 Perheet rikkoutuvat.....	50
5.2 Lapset menetetään suomalaisuudelle.....	55
5.3 Epäonnistuminen vanhempana aiheuttaa häpeää.....	60
5.4 Lapsi lakkaa olemasta muslimi.....	62
6. YMMÄRTÄMISELLÄ ON REUNAEHDOT	66
6.1 Seistään kielimuurin eri puolilla	66
6.2 Viranomaisen on epäilyttävä ja kylmä.....	69
6.3 Islam on erilaisuutta.....	72
6.4 Sukupuoli on haaste	76
7. RATKAISUMALLEJA	80
7.1 Löytyvätkö selitykset psykologiasta?	80

7.2 Kyllä Jumala auttaa – vai auttaako?	84
7.3 Kuinka vastata kulttuurien kohtaamisen haasteeseen?	86
8. LOPUKSI.....	93
8.1 Monikulttuurisen kohtaamisen kenttä rakentuu.....	93
8.2 Uskonto voimavarana, vastustuksena ja vallankäyttönä	97
8.3 Tasa-arvo vaatii erilaisuuden huomioimista.....	99
8.4 Miten eteenpäin?	102
9. BIBLIOGRAFIA	105
9.1 Lähteet	105
9.2 Kirjallisuus	105

LIITE 1 Teemahaastattelurunko

1. ALUKSI

1.1 Kohtaamisia monikulttuurisella kentällä

Maahanmuuttajuudessa kulttuurien kohtaaminen tulee konkreettiseksi. Maahanmuuton yhteydessä yhteiskunnista tulee pluraaleja useiden eri kulttuurien edustajien eläessä ja vaikuttaessa yhteiskunnan piirissä. Monikulttuurisuus merkitsee kuitenkin enemmän kuin monen kulttuurin yhteiselo. Monikulttuurisuus on prosessi, jossa sekä vastaanottava yhteiskunta että maahanmuuttaja määrittelevät suhteensa toistensa läsnäoloon. Aitoon monikulttuurisuuteen liittyy ajatus vuorovaikutuksesta, jossa molemmat oppivat toisiltaan ja mukautuvat saumattomaan yhteiselo.

Suomessa puhutaan monikulttuurisesta yhteiskunnasta ja kotouttamispolitiikasta, jonka keinoin monikulttuurisuus toteutuu. Monikulttuurisuuden tulee kuitenkin myös näkyä yhteiskunnan tasolla julkisissa instituutioissa.¹ Instituutioiden on heijastettava monikulttuurisia arvoja ja edistettävä kulttuurisensitiivisiä toimintatapoja. Monikulttuurisuus kaksisuuntainen prosessi, jossa molemmat osapuolet voivat oppia toisiltaan.² Jos maahanmuuttaja sopeutuu suomalaiseen yhteiskuntaan, on suomalaisten instituutioiden sopeuduttava maahanmuuttajaan.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työskentelyä maahanmuuttajaperheiden kanssa. Viranomaiset ovat maahanmuuttajille monesti ensimmäinen kosketuspinta suomalaiseen kulttuuriin. Lisäksi viranomaisella on parhaimmillaan tiedonjakajan ja opastajan rooli. Maahanmuuttajat edustavat viranomaisille uutta työkenttää ja uudenlaisia haasteita työelämässä.

Yhdessä viranomainen ja maahanmuuttaja luovat monikulttuurisen kohtaamisen kentän, joka on aina erilainen ja uniikki. Kohtaamisissa konkretisoituu se haaste, jonka maahanmuuttajuus suomalaisille instituutioille ja sosiaalipalveluille asettaa: kuinka synnyttää aidosti kaksisuuntainen sopeutumisen prosessi.

Lastensuojelun piirissä käsitellään teemoista arkaluontoisinta: perheen sisäisiä ongelmia, sosiaalisen yhdessäolon perusyksikön kipeitä kohtia. Maahanmuuttajien kanssa työskennellessään lastensuojelun sosiaalityöntekijöille avautuu uusi haasteiden kenttä.

---

¹ Anis 2008, 23

² Sakaranaho, Alitolppa-Niitamo, Martikainen & Tiilikainen 2004, 136

Työni tarkoituksena on hahmottaa tätä haasteiden kenttää, joka aktualisoituu lastensuojelutyössä. Näillä kentillä monet ilmiöt käyvät keskustelua: mikä on hyvä perhe, kuka määrittelee lapsen edun, kuinka lasta kuuluu kasvattaa, kenellä on valta päättää perheen sisäisistä asioista. Taustalla piilee kysymys siitä, kuka on tuo toinen ja kuka minä olen ammatillisena osaajana suhteessa häneen. Uskontotieteilijänä minua kiehtoo myös uskonnon merkitys näissä kohtaamisissa.

Tarkastelun kohteena ovat valtakulttuurin edustajina, viranomaisina ja lastensuojelijoina toimivat lastensuojelun työntekijät Helsingin alueella.³ Maahanmuuttajien määrä on ollut pääkaupunkiseudulla jatkuvassa kasvussa, minkä vuoksi monikulttuurisuuden paineet palvelurakenteissa näkyvät vahvasti pääkaupunkiseudun sosiaalipalveluissa.⁴

Tuon esille myös maahanmuuttajien näkökulmia sellaisena kuin sosiaalityöntekijät ne näkevät. Aineistosta välittyy pieninä välähdyksinä vaikeuksiin joutuneiden maahanmuuttajaperheiden keinot selviytyä uudessa ympäristössä, ja myös välillä niiden keinojen puute. Perheen ollessa kriisissä turhautuminen ja pelko ovat vahvasti läsnä. Tärkeää on myös se, miten perheet sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan suhtautuvat lastensuojelun apuun ja kontrolliin. Maahanmuuton yhteydessä perheen rooli yleensä korostuu muiden sosiaalisten suhteiden mahdollisesti heiketessä tai jopa kadotessa. Perheen sisäiset ja ulkoiset paineet ovat valtavat.⁵

Työni keskiössä on myös uskonnon rooli kahden kulttuurin kohtaamisessa, tässä tapauksessa erityisesti islam. Tarkastelen islamilaista perhekäsitystä ja sen ilmenemistä lastensuojelutyössä huolenaiheena ja voimavarana. Tämä toimii viitekehyksenä sille, miten sosiaalityöntekijät islamista puhuvat ja miten he kokevat sen osallistuvan ja vaikuttavan lastensuojelutyöhön.

Muslimeita Suomessa on tutkittu melko paljon verrattuna muihin uskonnollisiin ryhmiin.⁶ Jatkan tätä tutkimusperinnettä valikoimalla aineistoni yhdeksi kiintopisteeksi juuri muslimitaustaiset⁷ maahanmuuttajat. Islam on

---

³ Puhuessani sosiaalityöntekijöistä tarkoitan nimenomaan lastensuojeluviranomaisia enkä muilla aloilla toimivia sosiaalityöntekijöitä. Lastensuojeluviranomainen ja sosiaalityöntekijä ovat tässä työssä synonyymejä.

⁴ Kts. esimerkiksi Hirstiö-Snellman & Mäkelä 1998, luku 13 Pohdinta. Lastensuojelun haasteista erityisesti pääkaupunkiseudulla kts. Mylläriemi 2005.

⁵ Martikainen & Gola 2007, 89

⁶ Martikainen 2004, 18

⁷ Puhuttaessa muslimista on huomioitava kysymys siitä kuka on muslimi. Puhutaanko vain niistä, kenelle islam on julkilausuttu identifioitumisen kohde ja kuka osallistuu uskonnon rituaaleihin ahkerasti,

monenlaisten merkitysten kantaja Euroopassa ja Suomessa; se on vieras mutta samaan aikaan läsnä. Islam on jossain ulkopuolella eikä sitä haluta mieltää osaksi eurooppalaista todellisuutta. Lähivuosien tapahtumat ovat yhä rakentaneet mielikuvaa väkivaltaisesta, vieraasta toiseudesta, joka pitää torjua.

Islam on kuitenkin tosiasiassa jo täällä Euroopassa ja Suomessa. Se on oleellinen ja erottamaton osa Euroopan sosiaalista, kulttuurista ja poliittista maisemaa. Yksi mielenkiintoinen kysymys on se, milloin voidaan alkaa puhumaan eurooppalaisista muslimeista. Tämä koskee myös suomalaista maahanmuuttokeskustelua: milloin osaamme puhua maahanmuuttajista suomalaisina, tai kuten tässä tapauksessa suomalaisina muslimeina.

Uskonnon rooli maahanmuuttajan elämässä saattaa muuttua voimakkaasti, kun hän tukee ja uusintaa sen avulla etnistä identiteettiään.⁸ Toisaalta uudessa yhteiskunnassa vähemmistöuskontona olemisen asettaa omanlaisensa haasteet mille tahansa uskonnolliselle arvomaailmalle ja rituaaleille. Uskontososiologian ytimessä on ajatus uskonnon ja yhteiskunnan vuorovaikutuksellisesta suhteesta. Tässä työssä korostuu uskonnon merkitys nimenomaan sosiaalista järjestystä rakentavana järjestelmänä, joka määrittelee tietynlaiset roolit ja normit, sekä niiden mukaisen käyttäytymisen.⁹ Mielenkiintoista onkin se, että maahanmuuttajan ja lastensuojeluviranomaisen kohtaamisessa kaksi sosiaalista järjestystä kohtaa, joista toisessa uskonnolla voi olla hyvinkin eksplisiittinen merkitys ja toisessa sosiaalista järjestystä ei perustella uskonnon antamin käsittein, vaan pikemminkin sitä kartetaan.

Lähtökohtanani on, että lastensuojeluviranomaisen ja muslimitaustaisen maahanmuuttajan kohtaamisessa uskonnolla on oma roolinsa siinä, että se edustaa viranomaiselle eräänlaista toiseutta, jotain vierasta ja uutta, samaan aikaan kun se toimii muslimimaahanmuuttajalle mahdollisesti tärkeänä itseymmärryksen väylänä. Pyrkimyksenä on tarkastella islamia suomalaisessa kontekstissa, miten se hahmotetaan ihmisten ja kulttuurien välisessä kanssakäymisessä.

---

vai lasketaanko mukaan myös ne, keille muslimi-identiteetti ei ole merkittävä, eli ns. tapauskovaiset. Yksi tapa määritellä muslimi on tarkastella muslimijärjestöihin kuuluvia henkilöitä. (Kts. esimerkiksi Stenberg 2002) Tässä työssä oleellisinta on kuitenkin se, kenet sosiaalityöntekijä hahmottaa muslimiksi.

⁸ Ebaugh & Chafetz 2000, 18

⁹ Pentikäinen 1986, 21

1.2 Ilmiöiden rajaamista: maahanmuuttajuus, uskonto ja lastensuojelu

Maahanmuuttajuus luo yhteiskuntaan paineita, jotka kohdistuvat monilta osin julkisiin palveluihin.¹⁰ Valtavia paineita kohdistuu myös maahan muuttaneeseen perheeseen. Perhe toimii tilana, jossa uuteen kulttuuriin siirtymisen muutokset koetaan.¹¹ Maahanmuuttajuuden paineet heijastuvat siten lastensuojelun sosiaalityöhön kahdelta tasolta: instituution ja perheyksikön piiristä. Lastensuojelun työntekijä elää monikulttuurisen yhteiskunnan haastetta: myös yhteiskunnan ja sen instituutioiden on muututtava aidosti monikulttuurisessa yhteiskunnassa.¹²

Aineistoni koostuu viiden lastensuojelun sosiaalityöntekijän haastatteluista. Haastattelut olivat tunnista puoleentoista tuntiin kestäviä keskusteluja, joissa kävimme läpi maahanmuuttajuuteen, lastensuojeluun ja islamiin sekä yleisemmin uskontoon liittyviä teemoja. Keskustelut olivat luonteeltaan avoimia ja ennen kaikkea pohdiskelevia. Asiakasperheitä ja omaa työtä tarkasteltiin monesta eri näkökulmasta. Haastattelujen aiheet olivat kuitenkin minulle hyvin rankkoja ja opin ymmärtämään miten monimutkaisten ja kipeiden kysymysten äärellä lastensuojelun työntekijät jokapäiväisessä työssään ovat. Näissä haastatteluissa kulttuurien kohtaamisen todellisuus konkretisoitui vahvasti.

Esitän aineistolleni seuraavat kysymykset:

- Miten monikulttuurinen kohtaamisen kenttä rakentuu lastensuojelussa?
- Miten uskonnon (islamin) merkitys nousee esille?
- Miten lastensuojelun viranomainen käsittelee kulttuurillista ja uskonnollista toiseutta?

Keskeisenä kysymyksenä on myös maahanmuuttajien lastensuojelun palvelurakenteelle asettamat haasteet. Lisäksi haluan osallistua lastensuojelusta ja maahanmuuttajuudesta käytyyn julkiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun.¹³

---

¹⁰ Hirstiö-Snellman & Mäkelä 1998, luku 1, Lähtökohdat.

¹¹ Alitolppa-Niitamo 2004, 51-52

¹² Alitolppa-Niitamo 2004, 46

¹³ Huomionarvoista tässä on gradun pitkä valmistumishistoria. Yhteiskunnallinen keskustelu islamin ja maahanmuuttajuuden ympärillä on saanut lähes kymmenessä vuodessa aivan uusia sävyjä. Graduni pohdinnat maalaavat kuvaa ajasta, jolloin näistä asioista puhuttiin astetta neutraalimpaan sävyyn ja maahanmuuttajilla on ollut mediassa ja yleisessä keskustelussa muitakin rooleja kuin turvapaikanhakija tai terroristi.

Julkisessa keskustelussa lastensuojelua on kritisoitu liian kovista otteista maahanmuuttajia kohtaan. Maahanmuuttajat kokevat, että heidän kulttuuriaan ei ymmärretä ja sitä kautta viranomaiset toimivat hätiköidysti ja vailla perusteita. Maahanmuuttajien mukaan pelkkä maahanmuuttajuus riittää viranomaisille syyksi lapsen pahoinvointiin. Lastensuojelun tarjoaman avun on kuvattu tuntuvan väkivallalta.¹⁴ Maahanmuuttajien keskuudessa lastensuojelu aiheuttaa pahimmillaan pelon ja hämmennyksen tunteita.¹⁵ Haluan tarkastella myös sitä, minkälaisia tunteita maahanmuuttajien kanssa työskentely herättää lastensuojelun sosiaalityöntekijöissä.

Maahanmuuttajilla on ollut eniten kielteisiä kokemuksia ulkomaalaisvirastosta ja sosiaalitoimistosta.¹⁶ Tämä on erityisesti hälyttävää sosiaalitoimiston kohdalla, sillä sosiaalipalvelujen tulisi olla helposti lähestyttäviä apukeinoja kaikille asiakkaille. Kielteiset kokemukset voivat muotoutua monesta tekijästä, joista tärkein on se, että sosiaalipalveluiden tarkoitusta ja toimintaa ei tunneta. Myös viranomaisen suhtautumisella asiakkaaseen, tai pikemminkin asiakkaan kokemus viranomaisen suhtautumisesta on yksi kielteisten kokemusten mahdollisuus.

Käsittelemilläni ilmiöillä on vahvat yhteiskunnalliset ulottuvuudet ja vaikutukset. Monikulttuurisen Suomen kannalta on tärkeää, että palvelurakenteita tarkastellaan ja mahdollisia ongelmakohtia nostetaan esille. Aineistoni vastaa omalta osaltaan tähän väittelyyn.

Tässä työssä vielä oleellisempaa on kuitenkin kohtaamisessa muodostuva hyvin ainutlaatuinen monikulttuurinen tila, joka on useiden lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arkea. Uskonnon rooli nousee esille mikrotasolla monikulttuurisessa kohtaamisessa. Tarkoitukseni on tarkastella uskontoa ja uskonnollisuutta osana maahanmuuton muutosprosesseja, ja myös selvittää minkälainen rooli uskonnolla on monikulttuurisen lastensuojelutyön kontekstissa.

Tekemieni haastattelujen kautta sain hyvin etuoikeutetun näkökulman lastensuojeluviranomaisten kokemusmaailmaan. Heidän kuvaustensa kautta minulle

---

¹⁴ Esimerkiksi Helsingin Sanomat 11.4.2007, A4. Lääninhallituksen vastine näihin väitteisiin oli, että puutteita lastensuojelussa ei ole, vaan maahanmuuttajille tarjottu palvelu on pikemminkin parempaa kuin kantaväestölle annettu palvelu. Syy tähän löytyy maahanmuuttajatyön haastavuudesta ja mielenkiintoisuudesta. (Helsingin Sanomat 12.4.2007, A6)

¹⁵ Kts. esimerkiksi Vesterinen 2007.

¹⁶ Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala 2002, 82 ja taulukko sivulla 84.

avautui myös maahanmuuttajaperheiden kokemia vaikeuksia ja vastoinkäymisiä. Aineistossani ja lähestymistavassani on pari huomionarvioista ja problemaattista seikkaa.

Tutkielmani perusasetelma lähtee liikkeelle ongelmien ja haasteiden tarkastelusta. Maahanmuuttajatutkimus onkin ollut vahvasti ongelmakeskeistä keskittyen maahanmuuttajien kokemuksiin vaikeuksiin. Tässä kontekstissa on varottava holhoamista, joka muuttaa maahanmuuttajat avuttomiksi hoidon ja hoivan kohteiksi. Tiedostamalla aineistoni lähtökohtaisen ongelmakeskeisyyden, pyrin välttämään kuvaamasta maahanmuuttajia uhreina. Lastensuojelun asiakkuuksia käsiteltäessä on kuitenkin hyväksyttävä aineiston ja käsiteltävien aihealueiden tietty ongelmapainotteisuus.

Toisekseen maahanmuuttajan kokemusmaailman kuvaaminen sosiaalityöntekijöiden haastattelujen kautta herättää kysymyksiä. Riistänkö maahanmuuttajalta aktiivisen toimijan äänen? Puhunko maahanmuuttajien puolesta sen sijaan, että kysyisin heiltä itseltään? Miten aidosti maahanmuuttajan huolet voivat valtakulttuurin edustajan kautta välittyä? Jälleen kerran kantaväestön edustajat tarkastelevat koettua toiseutta ylhäältä käsin.

Pohdinkin pitkään typistääkö tutkielmani maahanmuuttajat äänettömäksi, passiiviseksi tutkimuksen kohteeksi. Se vaara on olemassa, joten olen yrittänyt jatkuvasti tiedostaa työni eettiset haasteet. Toivon maahanmuuttajien äänen esiin tuovien tutkimusten ja selvitysten tuovan työhöni monipuolisempia sävyjä ja ääniä, ja siten vähentävän myös passivoivan otteen haittaa.

Monikulttuurisen kohtaamisen tarkastelu nimenomaan lastensuojelun kontekstissa nosti esiin myös tärkeän kokemusmaailmoja yhdistävän elementin: perheen. Perheestä puhuminen avaa yllättäviäkin yhteisymmärryksen ja jaetun kokemuksen väyliä. Haastatteluissa nousi esille se, miten lastensuojelun työntekijät arvostivat maahanmuuttajaperheiden positiivisia voimavaroja. Perhe, tai käsitys perheestä, toimikin ikään kuin kanavana, jonka kautta yhteisiä arvoja ja maailmankuvia voidaan jakaa. Perheen kautta oli mahdollista löytää yhteistä maaperää.

1.3 Sijoittuminen tutkimusperinteeseen

Työni ankkuroituu ensisijaisesti maahanmuuttajatutkimukseen tuoden sen monitieteiselle kentälle uskontotieteen osaamista. Uskontotieteen näkökulma tässä työssä kohdentuu uskontososiologiaan. Maahanmuuttajatutkimuksen osalta tämä työ liittyy vastaanottavan yhteiskunnan arviointiin sekä maahanmuuttajien sosiokulttuurisen sopeutumisen tarkasteluun. Ammennan paljon sosiaalityön ja lastensuojelun tutkimusperinteestä, mutta varsinainen lähtökohta se ei lähestymistavassani ole.

Uskonnolla on ollut perinteisesti vähäinen rooli maahanmuuttajatutkimuksessa, vaikka uskonnon merkitys alkaa varmasti näytellä yhä merkittävämpää roolia tutkimuksessa. Uskontoon liittyvä tematiikka on kuitenkin ollut vähäistä sosiaalitieteissä ja usein aineistoille on asetettu kysymyksiä, joissa uskonnon rooli ei ole noussut keskiöön. Maahanmuuttajia tutkivan on hyvä pitää mielessä, että hän saattaa tiedostamattaan olla luomassa keinotekoista maahanmuuttajaryhmää, jolla ei oikeasti ole kosketuspintaa todellisuuden kanssa. Esimerkiksi samaan uskonnolliseen taustaan kuuluminen ei tee tietyistä maahanmuuttajista ryhmää, paitsi kenties tutkijan tekemässä tutkimuksessa.¹⁷

Nämä maahanmuuttajatutkimukseen liittyvät näkökulmat ovat hyvin oleellisia tässä työssä, sillä aineistoni on vahvasti ongelmakeskeinen ja puhun keinotekoisesti rajatusta ryhmästä, eli muslimitaustaisista maahanmuuttajista.

Koska työni on jollain tavalla uudenlainen keskustelunavaus uskontotieteen piirissä, on aiempaa tutkimusta tästä nimenomaisesta aiheesta hyvin vähän. Tutkielmallani on siten vahvat monitieteiset perustat, sillä olen ammentanut monesta erityyppisestä tutkimusperinteestä. Maahanmuuttajatutkimukseen istuu monitieteisyys. Kyseessä on ilmiö, jolle ei voi tehdä oikeutta vain yhden tieteenalan näkökulmasta. Uskontotieteilijätkin ovat olleet aktiivisia maahanmuuttotutkimuksen saralla. Kuitenkin esimerkiksi yksityistä uskonnollisuutta maahanmuuttajuuden kontekstissa oli tutkittu gradun aloittamisajankohtana melko vähän.¹⁸

---

¹⁷ Martikainen 2004, 21

¹⁸ Martikainen 2004, 21 ja 264. Työni kannalta avartava tutkimus yksityisestä uskonnollisuudesta oli Marja Tiilikaisen Arjen islam (2005). Tutkimus valottaa arjen uskonnollisuuden ilmenemismuotoja kodin ja perheen tilassa. Sain Tiilikaisen tutkimuksesta näkökulmaa perheen merkitykseen islamilaisessa lastenkasvatuksessa.

Esittelen lyhyesti työni kannalta olennaisimmat tutkimukset. Pitäydyn sosiaalityön, lastensuojelun ja maahanmuuttajien kohtaamisen teemoissa. Maahanmuuttajien uskonnosta, maahanmuuttajien perhe-elämästä ja maahanmuuttajanuorista on tehty ansiokkaita tutkimuksia, jotka ovat olleet tärkeitä työni muotoutumisen kannalta. Niistä kuitenkin puuttuu keskeisin elementti, eli valtakulttuuria edustavan viranomaisen ja maahanmuuttaja-asiakkaan kohtaamisen tematiikka.

Sosiaalityön tutkimuksessa ei ole ollut maahanmuuttajille erityisten lastensuojelukysymysten osalta vankkaa kiinnekohtaa eivätkä monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttajuuteen liittyvät kysymykset ole olleet runsaasti esillä lastensuojelututkimuksessa aikaisemmin.¹⁹ Tilanteeseen on kuitenkin tullut vuosien varrella selkeä muutos, sillä monikulttuurisuudesta on tullut sosiaalityön arkipäivää etenkin suurten kaupunkien alueella.

Merja Anis (2008) on tehnyt väitöskirjan *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*, joka selvittää maahanmuuttajia koskevia erityiskysymyksiä suomalaisen lastensuojelun saralla. Aniksen tarkoituksena on myös avata sitä, miten näitä erityiskysymyksiä lastensuojelussa käsitellään. Hänen aineistonsa koostuu haastatteluista ja asiakaskeskusteluiden havainnoinnista sekä dokumentoinnista. Aineistoaan hän lähestyy kielenkäytön kautta diskurssianalyysia apunaan käyttäen. Väitöskirja pohjautuu neljään artikkeliin, jotka käsittelevät hieman eri teemoja pysytellen samalla ilmiökentällä.

Käytän työni pohjana erityisesti väitöskirjan kahta artikkelia. Erityisen tärkeänä ja hedelmällisenä työni uskontoon liittyvän tematiikan kannalta pidän artikkelia, johon Anis viittaa väitöskirjassaan nimellä *Kulttuuriartikkeli*²⁰. Tämä työ kohdentuu tarkemmin uskonnon tarkasteluun, mutta Aniksen kulttuuripuheen tyypittely tarjoaa antoisan lähtökohdan myös uskonnon ilmenemismuotojen analyysille.

Kulttuuriartikkelissa Anis uppoutuu kulttuurin käsitteen ilmenemiseen lastensuojelun sosiaalityön asiakaskohtauksissa. Hän analysoi niitä tyylejä, joilla kulttuurista puhutaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja

---

¹⁹ Anis 2008, 19; Anis 2006a, 69

²⁰ Talking about culture in social work encounters. Immigrant families and child welfare in Finland. (Anis 2005)

maahanmuuttajataustaisten perheiden kohtaamisessa. Anis löytää kolme tapaa, jolla kulttuurin konseptia näissä kohtaamisissa käytetään. Ensinnäkin se on keino selittää lasten kasvattamiseen liittyviä normaaleja, tavanomaisia menetelmiä. Toiseksi kulttuuri on vaikeus sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksessa. Kolmanneksi käsite toimii metodologisena apuvälineenä dialogin luomisessa asiakkaan kanssa.²¹ Tämän kolmijakoisen viitekehyksen kautta, on mahdollista tarkastella myös uskontoa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutuksessa.

Toinen työni kannalta oleellinen Aniksen artikkeli on niin kutsuttu *Sosiaalityöntekijäartikkeli*.²² Anis tarkastelee sitä, ”miten suomalaiset sosiaalityöntekijät jäsentävät ja tulkitsevat maahanmuuttajien kanssa tehtävän sosiaalityön erityisyyttä.”²³ Hän löytää erilaisia viitekehyksiä, joiden kautta sosiaalityöntekijät tulkitsevat maahanmuuttajasosiaalityötä. Nämä kehykset istuivat erilaisiin tilanteisiin ja sosiaalityöntekijät liikkuvat yhden tai kahden tulkintakehyksen välillä. Sosiaalityöntekijäartikkeli antaa erinomaisen rungon sosiaalityöntekijöiden tulkintatapojen ja ilmaisujen luokittelulle. Tulkintakehysten avulla sosiaalityöntekijät määrittelevät asiakkaansa erilaisuutta, samanlaisuutta ja toimijuutta. Samaan aikaan tulkintojen viitekehykset käsittelevät suhtautumista kulttuurieroihin ja esimerkiksi rasismiin. Mielenkiintoista on myös se, minkälaisia rooleja sosiaalityöntekijät määrittelevät itselleen ja maahanmuuttaja-asiakkaalleen. Asiakas nähdään esimerkiksi erilaisuus-samanlaisuus-akselilla eri tavoin. Erilaisena hän voi olla kriisitilanteessa oleva, vieraassa paikassa eräänlaisena kärsijänä, uuden oppijana ja sopeutujana. Samanlaisena hän voi olla samat oikeudet ja velvollisuudet omaava, jolla on samanlaisia ongelmia kuin kaikilla muilla. Lisäksi maahanmuuttaja-asiakas voi olla vähemmistön edustaja, rasismiin alistama ja vähemmän valtaa omaava. Positiivisimmillaan asiakas nähdään toimijana, aktiivisena ja osaavana oman elämänsä ja tilanteensa asiantuntijana.²⁴

Maahanmuuttajia sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaina ovat tarkastelleet Paula Hirstiö-Snellman ja Marjukka Mäkelä sosiaali- ja terveysministeriölle tekemässä selvityksessään (1998). Selvitystä varten haastateltiin työntekijöitä sosiaali- ja terveyspalveluista. Yksi haastateltavien ryhmä olivat lastensuojelun työntekijät. Suppeudestaan huolimatta selvitys rakentaa selkeää

---

²¹ Anis 2005, 1

²² Lastensuojelun ammattilaisten tulkintoja maahanmuuttajasosiaalityöstä. (Anis 2006b)

²³ Anis 2006b, 110

²⁴ Anis 2006b, 113

runkoa sosiaalipalvelujen ja maahanmuuttajien kohtaamisessa syntyvistä haasteista. Erityisen kiinnostavia olivat työskentelyn tuloksellisuutta ja maahanmuuttajien kohtaamiseen liittyviä ongelmia kartoittavat tulokset. Esille nousivat erilaisten kulttuuristen toimintatapojen ja oletusten ristiriidat. Maahanmuuttajien aktiivinen toiminta omasta kulttuuristaan käsin nousi ongelmaksi. Suomalainen palvelujärjestelmä ei kykene kohtaamaan maahanmuuttajaa joustavista lähtökohdista käsin, maahanmuuttajan omat kulttuuriset käytänteet ja voimavarat huomoiden. Työntekijät kokivat myös resurssipulan akuuttina, ja työ maahanmuuttajien kanssa saattoi aiheuttaa turhautumista, kun apukeinoja ja ratkaisuja ei löytynyt.

Maahanmuuttajaperheiden asiakkuutta suomalaisen sosiaalityön kentällä käsittelivät Ikäläinen, Martiskainen ja Törrönen selvityksessään *Mangopuun juurelta kuusen katveeseen – asiakkaana maahanmuuttajaperhe* (2003). Haastatteluin ja lomakekyselyin toteutettu laadullinen tutkimus valottaa sekä sosiaalityöntekijän että maahanmuuttajan kokemuksia toistensa kanssa työskentelystä. Oman työni kannalta tärkeimpiä havaintoja olivat lastensuojeluun liittyvien teemojen käsittely.

Maahanmuuttajille tarjottuja avohuollon tukitoimenpiteitä on tarkastellut Ani Tuusa pro gradu -työssään *Maahanmuuttaja lastensuojelun avohuollon asiakkaana* (2004). Hän selvittää asiakastietojärjestelmään kirjattujen tietojen pohjalta, miten apu on osattu sovittaa perheiden erityisiin tarpeisiin ja mikä on tukitoimien määrä sekä laatu. Työ valottaa osaltaan sitä, miten maahanmuuttajien perhekohtaisiin ongelmiin on reagoitu erilaisten tukitoimenpiteiden kautta. Tuusan havainto oli, että tukitoimenpiteet auttoivat eniten niitä perheitä, joissa oli jaksamis- ja kasvatusongelmia. Sen sijaan nuorten käyttäytymisongelmien tai huoltajuusriitojen kanssa painivat perheet saivat tukitoimista vähiten apua. Lisäksi Tuusa totesi, että vaikka maahanmuuttajaperheiden ongelmat olivat ulkoisesti sosiaalityöntekijöille tuttuja suomalaisperheiden kanssa työskentelystä, jäivät ongelmien taustalla olevat syy-seuraussuhteet hämäräksi ja osittain selvittämättä.

Useat ulkomailla tehdyt tutkimukset sosiaaliviranomaisten ja maahanmuuttajien kohtaamisesta ovat tarjonneet oivallisen viitekehyksen työlleni. Tärkeimpinä pidän Masoud Kamalin Ruotsissa tekemiä tutkimuksia maahanmuuttajien ja ruotsalaisten sosiaalipalvelujen kohtaamisesta. Hedelmällisempi näistä on tutkimus *Distorted Integration. Clientization of Immigrants in Sweden* (1997), joka käsittelee maahanmuuttajien ajautumista

sosiaalipalveluista riippuvaisiksi asiakkaiksi. Tutkimus argumentoi vahvasti maahanmuuttajan omien voimavarojen hyödyntämisen puolesta. Kamalin mukaan maahanmuuttajilta viedään elämänhallinta niin psykologisessa kuin taloudellisessakin mielessä, kun heitä prosessoidaan sosiaalipalveluissa valtakulttuurin ehdoilla. Erityisen antoisa oli tutkimuksen lastensuojelua käsittelevä osio.

Monikulttuurisessa kohtaamisessa osapuolet pyrkivät määrittelemään toiseutta. Yhdysvalloissa Lisa Aronson Fontesin tekemä tutkimus *Child Abuse and Culture: Working with Diverse Families* (2005) avaa käytännön tasolla lastensuojelutyön puitteissa tehtävää toiseuden arviointia ja määrittelyä. Tutkimus pureutuu erilaisiin käsityksiin perheestä, isyydestä, äitiydestä ja lastenkasvatuksesta. Näkökulmana on erityisesti lapsiin kohdistuvan väkivallan tunnistaminen ja ennaltaehkäiseminen.

Maahanmuuttajien ja viranomaisten kohtaamista on tutkittu kansainvälisesti enemmänkin. Myös monikulttuurisen sosiaalityön teemoja on käsitelty runsaasti erilaisissa sosiaalityön tueksi tarkoitetuissa tutkimuksissa.

1.4 Työn kulku

Olen nyt muotoillut työni lähtökohdat, kysymyksenasettelun sekä sijoittanut sen osaksi monitieteellistä kenttää. Tästä asetelmasta käsin olen sorvannut rakenteen, jonka keskiössä on monikulttuurisen kohtaamisen tila. Luvut kaksi ja kolme määrittelevät kohtaamisen toimijat ja kohtaamisessa liikkuvat ilmiöt. Neljäs luku kuvailee miten lähestyin tätä monikulttuurista tilaa ja sieltä keräämiäni tietoja. Viides, kuudes ja seitsemäs luku kuvaavat itse kohtaamista. Viimeisessä luvussa rakennan kohtaamisen tilan uudelleen nostaen esille kysymyksenasetteluni ja lähtökohtieni kannalta oleellisia seikkoja.

Rakennan luvuissa kaksi ja kolme käsitteellisen viitekehyksen lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja muslimitaustaisen maahanmuuttajan kohtaamiselle. Tarkoituksena on samalla tarjota lähtökohta, josta käsin lukija voi lähestyä kohtaamisen osapuolien taustalla vaikuttavia ilmiöitä ja prosesseja. Käsitteiden selkeyttäminen ja avaaminen luovat teoreettisen tukirakenteen, jossa analyysini liikkuu. Tärkeitä käsitteitä ovat maahanmuuttaja, maahanmuuton

vaikutukset perheeseen, maahanmuuttajien näkemykset lastensuojelusta, lastensuojelu ja monikulttuurinen lastensuojelutyö.

Tarkennan omaa positiotani ja kuvaan aineistonkeruuta luvussa neljä. Esittelen myös ne keinot, joilla lähdin lajittelemaan ja tyypittelemään keräämääni tietomassaa. Tavoitteenani on tehdä aineiston keruu- ja analyysiprosessista mahdollisimman läpinäkyvä.

Luvut viisi, kuusi ja seitsemän kuvaavat haastatteluissa vahvimmin esille nousseita teemoja. Ne ovat kuvaus yhdenlaisesta monikulttuurisen kohtaamisen kentästä. Kyseessä on rajankäynti ja rajanveto, joiden avulla kohtaaminen määritellään ja käsitteellistetään. Tavoitteenani on kuvata kulttuurienvälisen kanssakäymisen haasteita lastensuojelutyössä.

Viidennessä luvussa sosiaalityöntekijät kertovat näkemyksiään maahanmuuttaja-asiakkaidensa huolista ja sosiaalisen todellisuuden haasteista. Maahanmuuttajien Suomessa kohtaamat haasteet ovat tämän luvun keskiössä. Sosiaalityöntekijöiden kuvaamat monikulttuurisen sosiaalityön erityispiirteet ovat luvun kuusi keskeinen teema. Kuudennessa luvussa käsittelen maahanmuuttajatyöhön liittyviä käytännön haasteita erityisesti sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttajan vuorovaikutuksen tasolla. Toiseuden ymmärtäminen, ratkaisujen etsiminen ja ilmiöiden käsitteellistäminen ovat seitsemännen luvun keskeisiä ajatuksia. Analysoin sekä sosiaalityöntekijöiden että maahanmuuttajien keinoja hahmottaa tilanteita ja antaa niille muoto.

Viimeisessä luvussa vedän yhteen tulkintani. Pyrin rakentamaan kuvaavan mallin lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttajataustaisen asiakkaan kohtaamisessa vaikuttavasta dynamiikasta. Kun aluksi olen purkanut kohtaamisen kentän analysoitaviin yksiköihin, viimeisessä luvussa kasaan ne taas yhteen.

2. VIRANOMAINEN JA LASTENSUOJELIJA

2.1 Lastensuojelun lyhyt historia

Tarkastelemalla lyhyesti lastensuojelun historiallisia kehityslinjoja, pääsemme lähemmäksi tämän hetken vallalla olevien painotusten juuria ja historiallista painolastia. Ajatuksen tasolla on myös mielenkiintoista heijastaa lastensuojelussa kunakin aikana vallinneita ajatusmalleja ihmisestä, perheestä ja lapsesta yleisempään ihmiskäsityksen ja yhteiskunnallisten arvojen kehitykseen. Hannele Forsbergin mukaan lastensuojelun historiallinen kehitys liittyy valtion rakenteiden kehittymiseen, lapsuuden jäsentämiseen omana erityisalueenaan ja oikeusjärjestelmän muotoutumiseen.²⁵ Tämä ajallinen jatkumo toimii johdantona nykyajan lastensuojelun uusiin haasteisiin ja on samalla myös sen vankka perusta.

Lastensuojelun historia alkaa keskiajalta, jolloin kirkolliset instituutiot ottivat päävastuun turvattomien lasten hoitamisesta. Uskonpuhdistuksen jälkeen 1500-luvulla vastuu siirtyi seurakunnille. Tästä eteenpäin aina nykyaikaan saakka hädänalaisten lasten asemaa määrittelivät työvoima- ja väestöpolitiikka. Raju kaupungillistuminen 1800-luvulla toi mukanaan köyhien kaupunginosien synnyn ja merkittävät sosiaaliset ongelmat, jotka tulivat viranomaisille ja yläluokille näkyviksi kaupunkien kaduilla kerjuun, juopottelun ja prostituution muodossa. Juuri kaupungeista lähti kipinä koulutuksen ja valistuksen kehittämiseen lastensuojelun keinona. Vähitellen vastuu siirtyi yksityisiltä järjestöiltä, filantroopeilta ja seurakunnilta valtiolle ja kunnille.²⁶

Lastensuojelun ideologia kulminoitui yhteiskunnan velvollisuuteen ja oikeuteen suojella lasta silloin, kun lapsen lähiympäristö ei siihen kyennyt. 1960-luvulla alkanut keskustelu sosiaaliviranomaisista ”pakkoauttajina”, mielivaltaisina ihmisten oikeuksien riistäjinä, johti uudistusvaiheeseen. Sosiaalipalveluita ei enää tarjottu viranomaislähtöisestä näkökulmasta, vaan painopiste siirtyi asiakaspalveluun.²⁷ Asiakkaan roolia ei tässä vaiheessa kuitenkaan asetettu lapselle, vaan perheelle ja erityisesti äidille. Perheen äitikeskeisyys pohjautui toisen maailmansodan jälkeiseen kehitykseen. Perhe oli tunnesuhteiden verkosto, jonka ylläpitämisessä äidin rooli oli

---

²⁵ Forsberg 1998, 18

²⁶ Pulma 2004, 11-15

²⁷ Sinko 2004, 22-24; Forsberg 1998, 42

oleellinen. Jos palaamme vielä kauemmas, voi äidin merkityksen johtaa 1940-luvulla vallinneesta ihanteesta, joka määritteli äidin kodin sydämeiksi ja isän kodin ulkopuolella toimivaksi vanhemmaksi.²⁸

Viimein 1980-luvun alkuun mennessä uusi sosiaalihuoltolaki (1982), lastensuojelulaki ja laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1984), olivat valmiit. Keskiössä oli lapsen etu ja perheen ensisijainen merkitys. Taustavaikuttajana toimi YK:n lasten oikeuksien yleissopimus. Lastensuojelusta tuli lasten oikeuksien kehittämistä ja takaamista pikemminkin kuin suojelemista. Lapsipolitiikan puitteissa pyrittiin kartoittamaan lastensuojelun paikkaa hyvinvointiyhteiskunnassa. Lapsi alkoi saada äänensä kuuluviin ja vanhemmuutta, etenkin äitejä, pyrittiin tukemaan. Lapsen edun käsite tuli tällöin mukaan poliittiseen ja juridiseen puheeseen. Lapsen etua lähestyttiin tarkastelemalla lapsuuden uhkakuvia yhteiskunnallisina kehitysnäkyminä. Mahdollisia uhkia olivat mm. työttömyys, asuntopula ja väkivaltaviihde. Lapsen etu vaati, että lasta näiltä uhkakuvilta suojelevia järjestelmiä kehitettäisiin. Perhekeskeisyys ei enää ollut enää ideologinen pääperiaate, vaan pikemminkin lapsen subjektiivisuus, jota oli tarpeen suojella myös vanhempien väkivallalta ja laiminlyönniltä.²⁹

Tässä lastensuojelun historian pitkässä kehityslinjassa yksilöllisyys on korostunut ja yhteisöllisyys väistynyt. Lastensuojelun kehitys seuraa yhteiskunnan arvojen ja painotuksien kehitystä aina uskonnollisesta laupeustyöstä sodanjälkeiseen perheidealismiin ja edelleen tämän päivän yksilön oikeuksien korostamiseen. Forsbergin mukaan 1990-luvun puolivälissä lastensuojelua luonnehti lapsen oikeuksien painottamisen ja biologisen perheen korostamisen symbioosi. Vanhemmuuden tukemista ja biologisen perheen yhtenäisyyttä painotettiin lastensuojelun perustana toimivassa lainsäädännössä ja lastensuojelun käytännöissä. Lain mukaan lasten ja tämän vanhempien yhteydenpitoa pitää edistää huolimatta siitä, että lapsi on sijoitettuna kodin ulkopuolelle toiseen perheeseen.³⁰

Vuonna 2008 voimaan astunut uudistettu lastensuojelulaki painottaa lapsen kuulemista häntä koskevissa päätöksissä iästä riippumatta, läheisverkoston ja erityisesti sisarusten merkitystä ja ennaltaehkäisevää työtä sekä palveluja. Varhaisen tuen merkitystä koko perheelle on korostettu. Huoltosuunnitelma on muutettu asiakassuunnitelmaksi, mikä osaltaan kertoo lastensuojelun vahvistuneesta

---

²⁸ Forsberg 1998, 38-40

²⁹ Pulma 2004, 17-19

³⁰ Forsberg 1998, 50

asiakaskeskeisyydestä ja myönteisen asiakassuhteen painotuksista.³¹ Huostaanotto, joka toteutetaan asiakasperheen tahdon vastaisesti, siirtyy erityisistä jaostoista hallinto-oikeuden piiriin. Lastensuojelulakiin tuli viimeisin merkittävä päivitys vuonna 2015 uuden sosiaalihuoltolain myötä. Lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus laajeni ja kynnystä ilmoituksen tekemiseen madallettiin. Uuden sosiaalihuoltolain tavoite on esimerkiksi supistaa lastensuojelun asiakkuuksia tarjoamalla perheille matalan kynnyksen perhepalveluita, jolloin lastensuojeluilmoitusta ei ihanteellisessa tilanteessa tarvitse tehdä, ja perheet saavat tarvitsemiaan palveluita ennen lastensuojelun asiakkaaksi pääymistä. Avohuollon tukitoimenpiteet kuitenkin säilyvät lastensuojelun toimenpidearsenaalissa. Uusi laki asettaa lastensuojelun entistä tiukemmin niin sanotusti viimeiseksi linjaksi sosiaalipalveluissa: jos perhe kieltäytyy muista palveluista, heidät ohjataan lastensuojelun piiriin.³²

Näiden historian virtausten kautta pääsemme tämän päivän tilanteeseen, jossa lastensuojelun sosiaalityöntekijät pyrkivät tasapainoilemaan tuen ja kontrollin sekä ristiriitaisten oikeuksien kaltevilla pinnoilla. Tärkein, ja kritisoiduin, osa koko lastensuojelun historiassa ja prosesseissa vaikuttaa olevan sosiaalityöntekijä ja hänen roolinsa. Toukokuussa 2017 lastensuojelun nimettömänä pysytellyt sosiaalityöntekijä piti viikon ajan päiväkirjaa Lännen Medialle työstään lastensuojelussa. Kuvaukset lastensuojelun arkisesta työstä maalasivat hyvin synkkää todellisuutta niukasti resursoidusta, äärimmäisen vaativasta työkentästä, jolla ratkotaan Suomessa asuvien perheiden suuria kysymyksiä.³³ Julkisessa keskustelussa onkin puhuttu lastensuojelun kriisistä ja siellä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden akuutista hädästä.

2.2 Lastensuojelun käsitteitä ja lähtökohtia

Suomalainen lastensuojelu on juridisesti säädeltyä viranomaistoimintaa ja samalla perheiden auttamiseen ja tukemiseen tähtäävää sosiaalityötä. Täten se on sekoitus sekä tukea että kontrollia, auttamista ja valvontaa. Lastensuojelutyö on tärkeä osa oikeusvaltiota ja sen periaatteita. Ajatukseen oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta sisältyy ajatus heikomman suojelemisesta ja hädänalaisten auttamisesta. Toisaalta

---

³¹ Kts. esimerkiksi Sinko 2004, 8

³² Kts. Esimerkiksi STM Usein kysytyt kysymykset uudesta sosiaalihuoltolaista <http://stm.fi/ukk-sosiaalihuoltolaki> (luettu 4.12.2017)

³³ Esimerkiksi Kaleva.fi <http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/lastensuojelun-paivakirja-paljastaa-vain-akuutit-tapaukset-ehditaan-hoittaa-vaikka-hata-on-suuri/761054/> (luettu 29.5.2017)

lastensuojelu on ristiriitainen alue niin juridisesti kuin poliittisestikin: kenen etu on tärkein, kuunnellaanko vanhempaa vai lasta ristiriitatilanteessa? Lastensuojelutyöhön liittyvät ajatukset perheestä, lapsuuden määrittelemisestä, lapsen edusta ja oikeanlaisesta vanhemmuudesta voivat olla hyvinkin implisiittisiä, ajatusmaailman taustalla vaikuttavia hahmottomia olettamuksia.

Lastensuojelu pitää sisällään monia erilaisia keinoja auttaa apua tarvitsevia perheitä. Lastensuojelun asiakkuus alkaa lastensuojeluilmoituksesta, joka voi tulla esimerkiksi koulusta, päiväkodista, neuvolasta, naapureilta, vanhemmilta tai lapsilta itseltään. Keskeisin ajatus on perheen tilanteen arvioiminen yhdessä perheen kanssa, ja sen jälkeen perheen kuntouttaminen. Perheen yhtenäisyyttä tuetaan ja onnistunut tuki tai kuntouttaminen tekee työstä tuloksellisen. Tulokseton työ merkitsee sitä, että perhe hajoaa, kun tuki ei ole ollut riittävää tai tarkoituksenmukaista. Tuki pitää sisällään avohuollon tukitoimet, joiden tarkoituksena on tukea perhettä sen omassa elinympäristössä. Avohuollon tukitoimenpiteitä voivat olla esimerkiksi päihderiippuvuuden hoitaminen, päivähoidon järjestäminen tai mielenterveyspalvelut. Tukitoimenpiteet voivat olla myös neuvontaa, ohjausta tai vaikkapa taloudellista tukea. Tuen antamiseen liittyy myös sijaishuolto, jolloin lapsi sijoitetaan väliaikaisesti kodin ulkopuolelle. Jälkihuolto voi merkitä lapsen ja perheen tukemista avohuollon tukitoimenpiteillä tai esimerkiksi asunnon hankkimista täysi-ikäiselle nuorelle.³⁴

Lastensuojelun kokonaisuuden hahmottamista auttaa Myllärniemen laatima eri tehtävävaiheiden luettelo:

1. Ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen (koulut, päiväkodit, neuvolat, terveydenhuolto, varhaisen tuen hankkeet)
2. Lastensuojeluasiakkuuden alkuarvio
3. Avohuollon työskentely
  - avohuollon tukitoimien tarpeen arviointi ja palvelutarpeen kartoitus
  - huoltosuunnitelma, sen mukainen työskentely ja seuranta (tilannearviot)
  - moniammatillinen verkostoyhteistyö
4. Avohuollossa tehtävä **sijoituksen tarpeen tilannearviointi**

---

³⁴ Mikkola 2004, 77-78

- sijoituspykälä (joko kiireellinen huostaanotto, avohuollossa tai huostaanotto)
  - sijoitusmuoto (sijaishuoltopaikka)
  - sijoitusprosessi ja yhteistyö sijaishuollon kanssa
5. Sijaishuolto ja huoltosuunnitelma
  6. Jälkihuolto.³⁵

Huostaanotto on vain yksi monista lastensuojelun työkalupakkiin kuuluvista keinoista. Huostaanoton ei ole tarkoitus olla lopullinen, vaan sen jatkamisen tarvetta arvioidaan jatkuvasti. Jos perheen ja lapsen tilanne paranee, on huostaanotto mahdollista purkaa. Lapsen sijoittaminen ei ole välttämättä huostaanotto. Yksinkertaistettuna sijoittaminen avohuollon tukitoimenpiteenä tehdään vanhempien kanssa yhteistyössä, kun varsinaiselle huostaanotolle ei ole tarvetta. Huostaanotto taas tehdään, kun lapsen kehityksen ja terveyden pelätään olevan vakavassa vaarassa, avohuollon tukitoimenpiteet ovat osoittautuneet tehottomiksi ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen voidaan nähdä olevan lapsen edun kannalta aiheellista ja jopa välttämätöntä.³⁶

Kun lapsen sijoituksen tarvetta määritellään, on usein kyseessä usean eri asiantuntijatahon yhteistyö. Sosiaalityöntekijä harvoin tekee yksin sijoituksen tarpeen tilanearvioita. Lastensuojelutyö onkin monin kohdin moniammatillista yhteistyötä, jossa monet viranomaistahot työskentelevät lapsen edun takaajina. Sijoituspäätöksen laillisuudesta vastaa kuitenkin lastensuojelun sosiaalityöntekijä, ja hän on loppukädessä vastuussa.³⁷

Lastensuojelun asiakkaita ovat lapset, vaikka tukitoimenpiteet ulotetaan koko perheelle ja työskentelyn tavoitteena on perheen tukeminen kokonaisuudessaan. Sosiaalityössä lapsi on alettu näkemään koko ajan enemmän yksilönä. Lapsen erityisen suojelun tarve on tiedostettu ja lapsilähtöistä sosiaalityötä on jatkuvasti kehitetty.

Kuitenkin käytännön asiakastyössä vaikuttaa toteutuvan ajatus, jonka mukaan lapsi on osa jotain tiettyä yhteisöä, kuten perhettä tai koulua.³⁸ Toisin sanoen lapsi on osa laajempaa kontekstia, vaikka hetkittäin näyttäytyy myös yksilönä. Onkin hyvin vaikeaa määritellä lapsi ensisijaiseksi asiakkaaksi, sillä lapsen subjektiviteetti tulkitaan lastensuojelussa hyvin tilannekohtaisesti. Lastensuojelun tarvetta heijastetaan

³⁵ Myllärniemi 2005, 12

³⁶ Myllärniemi 2005, 16

³⁷ Myllärniemi 2005, 13-15

³⁸ Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5-7

pautsi lapsen omiin voimavaroihin, myös perheen ja muiden läheisten resursseihin. Kun tässä työssä puhun lastensuojelun asiakkaasta, tarkoitan yleisesti ottaen koko perhettä, mutta välillä myös viittaa vanhempaan.³⁹ Tiedostan silti, että virallisessa määritelmässä asiakkaalla viitataan lapseen, vaikka puheessa asiakkaan roolin voi ottaa perhe, isä, äiti tai lapsi.

Lastensuojelun asiakkaaksi valikoituminen on monitahoinen tapahtuma, jossa vaikuttavat erilaiset tulkinnat perheen tilanteesta ja lapsen tuen tarpeesta. Lastensuojelun asiakkuuksista tiedetään hyvin vähän valtakunnallisella tasolla.⁴⁰ Tampereen seudun avohuollon uusia asiakkaita selvittäneessä tutkimuksessa nousi esille mielenkiintoisia syitä lastensuojelun asiakkuuden alkamiselle. Vanhempien jaksamattomuus, perheristiriidat, riittämätön vanhemmuus ja vanhempien avuttomuus nousivat vanhempien osalta tärkeimmiksi lastensuojelun tarpeen taustalla vaikuttaviksi tekijöiksi. Mielenterveys- ja päihdeongelmat olivat myös mukana yhdessä viidestä tapauksesta. Lapsen osalta suurimpia ongelmia olivat ristiriidat vanhempien kanssa ja vaikeudet koulunkäynnissä.⁴¹

Samassa tutkimuksessa todettiin, että poikia oli asiakkaina hieman enemmän kuin tyttöjä. Vauvoja oli kaikkein eniten, sillä noin joka kolmas lapsi oli alle 3-vuotias. Toinen asiakkuuksien piikki oli murrosikäisten (12-vuotta täyttäneiden) lasten ryhmässä. Joka kymmenennellä lapsella oli elämää värittämässä monikulttuurisuus. Hyvin monilla asiakaslapsilla oli ollut elämässään suuria muutoksia viimeisen vuoden aikana. Lasten perheet koostuivat hieman useammin kahdesta kuin yhdestä aikuisesta, mutta usein lapset elivät perheessä, jonka perherakenne oli tavalla tai toisella muuttunut. Merkittävillä muutoksilla vaikuttaisi siten olevan jonkinlainen yhteys ongelmien kehittymiseen. Asiakasperheet olivat usein vähävaraisia ja toimeentulotuen asiakkaita. Perheet asuivat muuhun väestöön verrattuna enemmän vuokra-asunnossa.⁴²

Myös Tarja Kivinen havaitsi tutkimuksessaan, että lastensuojelun asiakkaiksi tullaan alle kouluikäisinä. Sosiaalityöntekijän huolestuneisuus lapsen tilanteesta liittyi useimmiten perheen huonoon sosioekonomiseen asemaan,

---

³⁹ Ks. myös Kivinen 1994, 109. Kivinen huomasi tutkimuksessaan, että myös lastensuojelun sosiaalityöntekijät käyttivät termiä *asiakas* tällä tavalla vaihtelevasti. Sama tuli esille omassa aineistossani, vaikka useimmiten puheen kohteena olevaan henkilöön viitattiin isänä, äitinä, lapsena tai nuorena.

⁴⁰ Heino 2007, 7. Tilastollista ja kvalitatiivista kartoitusta on tehnyt kuitenkin Kivinen 1994, Tampereen seudun lastensuojelun avohuollon asiakkuuksia on tarkastellut Heino 2007.

⁴¹ Heino 2007, 58-59

⁴² Heino 2007, 65

yksinhuoltajuuteen, perherakenteen muutoksiin ja useiden viranomaisten mukanaoloon. Lisäksi huoli kattoi koko perheen, ei ainoastaan lasta. Kivinen havaitsi, että lastensuojelun asiakkuus määriteltiin näennäisesti yksiselitteisillä käsitteillä, käytännöillä ja juridisilla perusteilla, mutta käytännössä sosiaalityöntekijä tulkitsee jokaisessa tilanteessa, mitä tarkoitetaan lastensuojelun asiakkuudella. Kysymys ei ole pelkästään sosiaalityöntekijän henkilöstä määrittelijänä, vaan tulkintaan vaikuttavat myös alueelliset toimintatavat ja yhteistyö muun palveluverkoston yksiköiden kanssa.⁴³

Mielenkiintoista on, että Tampereen seudulle sijoittuneessa tutkimuksessa perheen sosioekonominen tilannekartoitus jäi sosiaalityöntekijöiltä asiakkuuden alussa usein tekemättä. Kivisen selvityksessä sosioekonomisen tilanteen huoli oli yksi lastensuojelun asiakkuuden tekijöistä, mutta kymmenen vuotta myöhemmin painopiste tuntuu olevan psykologisessa työssä ja toimenpiteet kiinnittyvät juridishallinnollisiin menettelyihin ja viitekehyksiin. Vaarana on, että lastensuojelutyö irtaantuu yhteiskunnallisesta merkityksestään ja tehtävästään. Tärkeä huomio on myös se, että perheiden kulttuurisesta taustasta ei tiedetty asiakkuuden alussa juuri mitään, samoin kuin vanhempien koulutus- ja työtaustasta.⁴⁴

2.3 Lapsen edun valvojat

Sosiaalityöntekijän merkitys on lastensuojelun asiakasperheiden kanssa työskentelyssä ensisijaisen tärkeä. Lastensuojelu on kuntien järjestämä sosiaalipalvelu, jonka puitteissa pyritään korostamaan avohuollon tukitoimenpiteiden ensisijaisuutta ja sosiaalityöntekijän asemaa tukistrategian valitsemisessa. Sosiaalityöntekijän tekemää selvitystä tuen tarpeesta ja sen antamisen mahdollisuuksista voidaan kutsua sosiaalisiksi diagnoosiksi, jonka keskiössä on lapsen edun tavoittelu.⁴⁵

Koko lastensuojelutoiminta tähtää lapsen edut toteutumiseen. Huostaanoton yksi tärkeimmistä kriteereistä on lapsen edun tavoittelu. Lapsen etu ei kuitenkaan ole selkeästi määriteltävissä ja mitattavissa oleva määre. Tilanteita tulee tarkastella aina yksittäisinä ja erityisinä, jolloin lapsen etu määritellään jokaisessa tilanteessa erikseen. Kaiken kattavaa ohjeistusta lienee vaikea antaa. Lastensuojelun peruslähtökohtana on kulttuurinen käsitys lapsuudesta erityistä suojelua vaativana

---

⁴³ Kivinen 1994, 149-151

⁴⁴ Heino 2007, 70

⁴⁵ Mikkola 2004, 78

aikakautena. Mittapuuna on nimenomaan kulttuuriin liittyvät oletukset ja normit lapsuuden kehityskausista, lapsuuden merkityksestä ja elämänculusta.⁴⁶

Vivien Burr käyttää lapsuutta esimerkkinä kulttuurisesti ja historiallisesti määräytyneestä sosiaalisesta konstruktioista. Se, mitä on pidetty 'luonnollisena' lapsille, on muuttunut länsimaissa vuosisatojen saatossa merkittävästi. Lapsuus on aina sidottu aikaan ja paikkaan, se ei ole objektiivisesti määriteltävissä oleva tila. Tästä on johdettava ajatus, että meidän tapamme ei välttämättä ole ainoa – puhumattakaan ainoa oikea.⁴⁷

Sosiaalityöntekijän rooli lapsen edun määrittelijänä on kiistanalainen ja ristiriitainen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijälle on lain mukaan asetettu asema lasten etujen ajajana ja heidän tarpeidensa käsittelijöinä.⁴⁸ Sosiaalityöntekijöillä on oma ammatillinen asiantuntijakulttuurinsa. Hannele Forsberg näkee asiantuntijakulttuurin koostuvan sosiaalisesti organisoituneiden toimintayksiköiden jäsenten tavoista olla vuorovaikutuksessa keskenään, heidän ideoistaan, sanastostaan ja oletuksistaan. Näitä Forsberg nimittää jaetuiksi kehyksiksi, joita käytetään toiminnan reflektointiin, jäsenyykseen ja ennakkointiin. Siten asiantuntijuus muodostuu tulkinnoista, joita toimijat tekevät työstään ja myös vuorovaikutussuhteesta, jossa he ovat keskenään. Samassa organisaatiossa voi eri tehtävää toimittavilla olla erilaisia asiantuntijakulttuureja ja myös paikallisesti sidottuja tulkintakulttuureja esiintyy. Forsberg toteaa, että lastensuojelun kontekstissa erilaiset paikalliset tulkintakulttuurit ovat erilaisia keinoja hahmottaa asiakkaan ongelmia.⁴⁹

Sosiaalityöntekijät käyttävät myös muita asiantuntijoita oman asiantuntijuutensa vahvistamisessa. Tähän asiantuntijoiden ryhmään voidaan katsoa kuuluvan esimerkiksi lääkärit ja psykiatrit, jotka antavat asiantuntijalausuntoja ja toimivat juridisessa mielessä pitävän selityksen antajina. Sosiaalityöntekijät voivat kertoa *mitä* tapahtui, mutta muut asiantuntijat vastaavat myös kysymykseen *miksi*. Asiantuntijuus sijoittuu sosiaalityöntekijöiden tapauksessa hyvin epämääräiselle ja samaan aikaan laajalle alueelle: eräällä tavalla he ovat arjen asiantuntijoita. Mielenkiintoista on, että sosiaalityöntekijän asiantuntijuuteen ei välttämättä luoteta samalla tavoin kuin esimerkiksi lääkärin asiantuntijuuteen. Erityisesti lastensuojelun yhteydessä kritisoijat kieltävät sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon lapsen edun

---

⁴⁶ Myllärniemi 2005, 62-63

⁴⁷ Burr 1995, 3-4

⁴⁸ Kivinen 1994, 32

⁴⁹ Forsberg 1998, 72-73

määrittelijänä ja perheen auttajana. Ja toisaalta vaikka asiantuntijuus hyväksyttäisiinkin, sille toivotaan enemmän juridista valvontaa ja sääntelyä. Erityisesti huostaanotto nähdään kritiikissä mielivaltaiseksi ja ihmisen perusoikeuksia loukkaavaksi. Kysymys herääkin: kumman oikeuksia puolustetaan, lapsen vai vanhempien.⁵⁰

Ongelmallisia kysymyksiä ovat juuri päällekkäiset ja ristiin menevät oikeudet. Kun lapsen edun määrittely on tapauskohtaista ja tilannesidonnaista, pystyy laista tekemään monenlaisia tulkintoja. Viranomaisen oikeus puuttua perheen asioihin vanhempien vastustuksesta huolimatta on vahvaa vallankäyttöä. Pohdittavaksi jää miten tarpeellista tai välttämätöntä tällainen vallankäyttö on lasten suojelemiseksi. Toisaalta kun lastensuojelun tukiverkko pettää, nousee julkiseen keskusteluun usein myös kysymys siitä, miksi ei toimittu nopeammin, tehokkaammin ja järeämmillä toimenpiteillä lapsen suojelemiseksi.

Viranomaisen valta on oleellinen asia byrokraatin ja asiakkaan kohtaamisessa. Viranomaisen vallankäyttö pitää sisällään oikeuden puuttua asiakkaan elämään. Vallankäyttö aktualisoituu eniten tilanteissa, joissa asiakkaan on pakko totella viranomaisen päätöksiä rankaisun pelossa. Viranomaisella on valta päättää asiakkaan asioista huolimatta asiakkaan taholta tulevasta vastustuksesta. Kuitenkin myös asiakas vaikuttaa viranomaiseen, suhde ei ole puhtaasti yksisuuntainen.⁵¹

Sosiaalityöntekijän asemaan sisältyy enemmän vallankäytön mahdollisuuksia, mutta hän ei yksin ole vallankäyttäjä. Myös asiakkailla on valtaa ja he käyttävät sitä sekä vastustavat työntekijän valtaa omista lähtökohdistaan käsin. Sosiaalityöntekijöiden on tärkeä pohtia sitä, millaisiin vallan asitelmiin ja käytäntöihin he itse osallistuvat. Tässä mielessä sosiaalityön uuden tehtävän voisi nähdä olevan tulkintojen tuottaminen yhdessä asiakkaan kanssa, niistä neuvottelemineen ja käytännön toteutuksen arvioiminen.⁵² Asiakkaan aktiivisen toimijuuden vahvistaminen voi murtaa vallankäytön passivoivia ulottuvuuksia.

Sosiaalityöntekijät tasapainoilevat monimutkaisella kentällä, jolla kohtaavat ristiriitaiset oikeudet ja lapsen edun erilaiset määritelmät. Samaan aikaan tällä kentällä sosiaalityöntekijän tulisi määritellä oman asiantuntijuutensa suunta ja rakenne. Kulttuurien kohtaaminen sosiaalityössä tuo oman haasteensa lastensuojelun sosiaalityön ristiriitaiselle kentälle. Jos lapsuus on osittain kulttuurisesti määriteltyä, mitkä ovat

---

⁵⁰ Sinko 2004, 106-110

⁵¹ Kamali 1997, 11-12

⁵² Keskinen 2005, 2-3

sosiaalityöntekijöiden valmiudet arvioida toisen kulttuurin edustajan lapsuutta ja siten lapsen edun toteutumista?

2.4 Monikulttuurinen sosiaalityö: määritelmiä ja lähtökohtia

Monikulttuurisessa sosiaalityössä lähtökohtana on asiakkaiden elämässä vaikuttavien normien, tapojen ja arvojen hahmottaminen ja ottaminen osaksi työskentelyä. Toisesta kulttuurista tulevan asiakkaan ääni otetaan huomioon, hänen tulkintansa omasta tai perheensä tilanteesta ovat keskeisiä. Monikulttuurinen työskentely vaatii erilaisten kulttuuristen tulkintojen ymmärtämistä ja hyväksymistä. Lisäksi se vaatii omien kulttuuristen taustaoletusten syvällistä ymmärtämistä.

Kun puhutaan kulttuurisesta kompetenssista sosiaalityössä, puhutaan erilaisista tiedollisista ja taidollisista ilmiöistä. Tärkeitä ovat muun muassa työntekijän tietoisuus omasta etnisyydestään, yleinen historia- ja kulttuuritietous sekä kyky ymmärtää vähemmistöjä koskevia sosiaalisia ongelmia ja tilanteita. Asiakastyössä tarvitaan myös joustavia vuorovaikutustaitoja ja kykyä erottaa asiakkaiden tilanteisiin vaikuttavat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät yksilökohtaisista tekijöistä. Myös vähemmistöjen omien kulttuuristen voimavarojen huomioiminen on oleellista.⁵³ Kulttuurinen kompetenssi on eräänlainen jatkuva prosessi, jonka aikana sosiaalityöntekijä määrittelee suhdettaan eri etnisiin ryhmiin, arvioi käytänteitä ja toimintaperiaatteita kehittääkseen työskentelyään siten, että se palvelee etnisten vähemmistöjen tarpeita.⁵⁴

Kulttuurinen kompetenssi pitää sisällään ajatukset etnisestä sensitiivisyydestä ja kulttuurisesta tietoisuudesta. Nämä käsitteet tarkoittavat asiakkaan kulttuuristen lähtökohtien tiedostamista ja omaksumista osaksi työskentelyprosessia. Kulttuurisella kompetenssilla on myös käytännöllinen ulottuvuus: se merkitsee sitä, että työn tuloksia seurataan ja mitataan jatkuvasti. Käytännön työskentelyn tuloksia, kuten asiakkaan tyytyväisyyttä saatuun apuun ja työskentelylle asetettujen päämäärien saavuttamista, arvioidaan.⁵⁵

Kulttuurillisesti pätevä toimija on tietoinen omista kulttuurisista taustavaikuttimistaan. On hahmotettava, miten organisaation kulttuuri, suomalainen

---

⁵³ Anis 2006a, 70-71

⁵⁴ Potocky-Tripodi 2002, 181

⁵⁵ Potocky-Tripodi 2002, 123-124

kulttuuri ja koulutuksessa omaksuttu asiantuntijakulttuuri luovat moniulotteisia ajatusrakenteita ja jopa mahdollisia stereotyyppejä.

Toiseuden määrittelemisessä stereotyyppit ovat oleellisessa osassa. Erityisen vaarallista on, jos eri etnisten ryhmien kanssa työskentelevällä ammattilaisella on stereotyyppejä. Esimerkiksi lastenkasvatukseen liittyviä ennakkoluuloja voi olla vaikkapa olettaus, että tietyn etnisen ryhmän jäsenet pahoinpitelevät lapsiaan useammin. Tämä voi johtaa joko siihen, että lasta ei suojella, sillä käytös koetaan etniselle ryhmälle tyypilliseksi. Toisaalta seurauksena voi olla myös se, että lasta suojellaan vaikka suojelutarve perustuu ennakkoluuloille.⁵⁶ Ennakkoluulojen tiedostaminen on siten erityisen oleellista monikulttuurisessa ympäristössä työskentelevälle viranomaiselle.

Sosialisaatio ammatillisiin kulttuureihin alkaa yleensä opiskelun parissa. Ammatillisessa etnosentrismissä aletaan pitää omia käytäntöjä ja maailmankuvaa normaaleina ja muita poikkeavina, tai vähintäänkin eksoottisina. Vähemmistöihin kuuluvat henkilöt, jotka kouluttautuvat näissä instituutioissa, omaksuvat helposti samat arvot. Tärkeintä olisi ymmärtää oma taustansa ja siten välttää tekemästä hätäisiä päätelmiä muiden normaaliudesta ja myös ymmärtää, että oma tapa tarkastella maailmaa on vain yksi mahdollinen. Monesti ammattilainen tarkastelee asiakkaan kulttuuria, mutta ei välttämättä omaansa. Kulttuurillinen ja ammatillinen osaaminen kietoutuvat yhteen. Itsereflektio on tärkeää, jotta omasta valtakulttuurista ei tulisi jotain ”luonnollista” vaan se ymmärretään yhtenä vaihtoehtona.⁵⁷

Myös Masoud Kamali muotoilee, että sosiaalityöntekijöillä on ryhmänä oma kulttuuri ja ideologia. Ryhmän jäsenyyteen kuuluu ymmärtää, miten asiakkaan kanssa työskennellään ja miten lakeja sovelletaan. Asiakkaan kohtaaminen tapahtuu arvomaailmassa, jonka keskeisenä ajatuksena on sosiaalityöntekijän valta määritellä arvot ja normit. Lakien lisäksi sosiaalityöntekijät käyttävät oman kulttuurinsa ja sosiaalisen kontekstinsa tuottamaa ”tervettä järkeä” määritellessään asiakkaan ongelmia.⁵⁸

Tuoretta näkökulmaa maahanmuuttajatyön jäsentämiseen tuo Merja Aniksen malli erilaisista työskentelyn viitekehyksistä. Sosiaalityöntekijöiden omat tulkinnat maahanmuuttajatyöstä sijoittuivat Aniksen tutkimuksessa kuuteen kehykseen:

---

⁵⁶ Fontes 2005, 9

⁵⁷ Fontes 2005, 7-8

⁵⁸ Kamali 1997, 65-66

- vieraannuttavaan
- sopeuttavaan
- tasa-arvoistavaan
- kulttuuritietoiseen
- rasismitietoiseen
- osallistavaan.

Sopeuttava, tasa-arvoistava ja kulttuuritietoinen puhe olivat yleisimpiä. Sopeuttavassa kehyksessä erilaisuus on jollain tavalla ongelmallista, kun taas tasa-arvoistavassa kehyksessä erilaisuutta ei tiedosteta tai ei oteta huomioon. Kulttuuritietoinen puhe pitää sisällään kotouttamiskurssin tematiikkaa: puhutaan asiakkaan ”omasta kulttuurista” ja huomioidaan se. Rasismitietoinen puhe on työntekijän oman rasismin tarkastelua tai rakenteellisen rasismin kuvauksia. Osallistava puhe korostaa asiakkaan toimijuutta ja kumppanuutta. Vieraannuttava puhe pitää sisällään ajatuksen siitä, että maahanmuuttajasosiaalityö on jollain tavalla erityissosiaalityötä eikä sinällään kuulu sosiaalityöntekijän yleiseen ammattitaitoon. Sosiaalityöntekijät vaihtelivat eri tulkintakehyksiä tilannekohtaisesti.⁵⁹ Sama sosiaalityöntekijä voi lähestyä asiakasta esimerkiksi ajatellen, että erilaisuuden ilmaiset ovat ongelmallisia toisissa tilanteissa, mutta toisissa tilanteissa toimivat positiivisena voimavarana.

Ihanteellisessa tilanteessa monikulttuurinen sosiaalityö on palvelua, jossa työntekijä tiedostaa omat taustaoletuksensa, ja jossa hänellä on riittävästi resursseja ja tukea monikulttuurisen työn toteuttamiseksi käytännössä. Viranomaisen omaa tällöin riittävän kulttuurisen sensitiivisyyden ja osaa soveltaa Aniksen esittämää kulttuuri- ja rasismitietoista tulkintakehitystä sekä osallistaa asiakasta oman elämänsä aktiiviseksi toimijaksi ja viranomaisen kumppaniksi. Käytännössä monikulttuurisuus ei ole näin yksipuolista. Monikulttuurisessa kohtaamisessa törmäävät sekä asiakkaan että työntekijän käsitykset ja oletukset. Asiakkaan arvot ja odotukset voivat olla ristiriidassa organisaation palvelurakenteen ja toimintaperiaatteiden kanssa. Työntekijällä ei välttämättä ole riittäviä resursseja ja turhautuminen eskaloituu, kun tutut työmenetelmät eivät tunnu tuottavan tulosta.

On löytynyt viitteitä siitä, että suomalaiset sosiaali- ja terveystalvelujen työntekijät kokevat työn maahanmuuttajien tai eri etnistä alkuperää olevien asiakkaiden

---

⁵⁹ Anis 2008, 85.

kanssa huomattavasti hankalammaksi kuin suomalaisten ollessa kyseessä. Maahanmuuttaja-asiakkaiden odotukset suomalaisia sosiaali- ja terveyspalveluja kohtaan koetaan ylimitoitetuiksi. Maahanmuuttajia kritisoidaan siitä, että he haluavat etuuksia, mutta eivät ymmärrä palveluihin liittyvää tiettyä kontrollin elementtiä: asiakkaan tilanne kartoitetaan ja etuuksien saamista valvotaan. Maahanmuuttajat saattavat karsastaa valvontaa eivätkä halua puhua asioistaan ulkopuolisten kanssa. Ongelmaksi koetaan myös se, että maahanmuuttajat eivät itse aktivoidu oman tilanteensa parantamiseksi eivätkä ymmärrä järjestelmän toimintaa. Toisaalta se mikä maahanmuuttajan mielestä on aktiivista ja oma-aloitteista, on mahdollinen asiakastyön uhka ja aiheuttaa ristiriitoja työskentelyssä. Ongelmia aiheuttavat asiakkaan arvot ja kulttuuriset oletukset. Entisessä kotimaassa toimineet elämäntavat eivät toimikaan viranomaisen arvion mukaan Suomessa.⁶⁰

Suomalainen palvelujärjestelmä toimii omien lainalaisuuksiensa ja logiikkansa mukaan. Lastensuojelussa kohtaavat maailmat, jotka ovat monisyisesti erilaisia. Kohtaaminen on toisaalta ongelmapainotteista, mutta samaan aikaan rikastavaa.

3. MAAHANMUUTTAJA JA MUSLIMI

3.1. Maahanmuuttajuuden määrittelyä

Käsitteenä maahanmuuttaja tai maahanmuuttajuus pitää sisällään laajan kokonaisuuden erilaisia merkityksiä, joista osa voi olla hyvinkin ristiriitaisia. Erityisesti maahanmuuttajuuden käsitteellistä sisältöä rajatessa on tärkeää erottaa taloudellisista syistä tai muista syistä tapahtuva maahanmuutto ja turvapaikanhakijat sekä pakolaisuus. Myös perheiden yhdistymiseen tähtäävä maahanmuutto on yleistä, vaikkakin perheenyhdistämiseen liittyvän uuden lainsäädännön vaikutukset ovat toistaiseksi näkemättä.

Maahanmuuttaja, joka tulee uuteen maahan vapaaehtoisesti etsimään töitä, määritellään juridisesti eri tavalla kuin maahanmuuttaja, joka tulee hakemaan turvapaikkaa. Karmela Liebkind puhuu siirtolaisuudesta, kun maahanmuuttaja muuttaa

---

⁶⁰ Hirstiö-Snellman & Mäkelä 1998, luku 11 Asiakastyön ongelma-alueet

pysyvästi toiseen maahan tehdäkseen työtä ja hankkiakseen toimeentulonsa. Pysyvyyden ajatus on oleellinen, sillä turistit ja opiskelijat lukeutuvat maahanmuuttajien ulkopuolelle.⁶¹ Suomen ulkomaalaislaissa on säädetty maahantulon edellytykset, oleskelulupien perusteet ja myös esimerkiksi perusteet maasta käännättämiselle. Oleskeluluvan voi saada joko määräaikaisena tai pysyväenä. Määräaikainen oleskelulupa myönnetään tilapäisenä tai jatkuvana. Viranomaisen tehtävä on arvioida, minkälainen oleskelulupa ulkomaalaiselle myönnetään perustuen ulkomaalaisen antamaan tietoon maahantulon tarkoituksesta. Oleellinen osa oleskeluluvan myöntämisessä on se, että maahantulijan taloudellinen toimeentulo on taattu hänen oleskellessaan Suomessa. Ulkomaalaisen pitää toimittaa viranomaiselle selvitys siitä, miten hän aikoo toimeentulonsa turvata.⁶²

Myös pakolaisuutta on erityyppistä. Yksinkertaistettuna pakolainen on henkilö, jonka kotimaassa hänen henkilökohtainen turvallisuutensa on vaarassa ja hän on altis ihmisoikeusloukkauksille. Valtioilla ei ole velvollisuutta ottaa muiden maiden kansalaisia alueelleen, joten erityisesti pakolaisten maahantuloa on alettu säätelemään erilaisin sopimuksin. Oikeudelliselta asemaltaan YK:n kanssa valitut kiintiöpakolaiset ovat erilaisessa asemassa verrattuna spontaanipakolaisiin siinä mielessä, että spontaanipakolaisten kohdalla ei ole kyse kansainvälisesti organisoidusta yhteistyöstä⁶³, vaan nimensä mukaisesti spontaanista muuttoliikkeestä. Spontaanipakolaiset päätyvät maiden vastaanottokeskuksiin turvapaikanhakijoiksi. Pakolaisoikeuden keskeiset kysymykset liittyvätkin juuri spontaanipakolaisiin, sillä millään valtiolla ei ole velvollisuutta antaa hakijalle turvapaikkaa, mutta pakolaisilla on sen sijaan oikeus hakea sitä. Jos turvapaikka myönnetään, on pakolaisella luonnollisesti oikeus myös nauttia siitä.⁶⁴

Maahanmuuttoa on erityyppistä ja vaikutukset yksilöihin sekä perheeseen ovat luonnollisesti erilaisia riippuen siitä, onko lähtenyt kotimaastaan vapaaehtoisesti vai pakolaisena. Maahanmuuttajia yhdistää kuitenkin vahva muutoksen kokemus. 'Maahanmuuttaja' termiä on kritisoitu liian leimaavaksi ja yksipuoliseksi. On myös hyvä kysyä milloin niin kutsuttu maahanmuuttajuus loppuu, eli onko Suomessa

---

⁶¹ Liebkind 1994, 9

⁶² UlkomaalaisL 301/2004

⁶³ Kiintiöpakolaiset valitaan yhdessä YK:n pakolaisviranomaisen (Office of the UN High Commissioner for Refugees UNHCR) kanssa erityisiltä pakolaisleireiltä.

⁶⁴ Hakapää 2003, 205-207

syntyneiden maahanmuuttajataustaisten vanhempien lapsi edelleen maahanmuuttaja vai suomalainen vai kenties uussuomalainen?

Tämän pro gradu -työn kontekstissa olen valinnut yleistajuisen 'maahanmuuttaja'-termin hyväksyen ja tiedostaen sen rajoitukset. Haastatteluissa vakiintuneen termin käyttö myös helpotti ajatusten vaihtoa, ja välillä keskusteluissa myös muisteltiin maahanmuuttajan maahantulon syitä ja lähtökohtia.

3.2 Muuttava ja muuttuva perhe

Maahanmuutto on sosiaalisesti ja psykologisesti voimakas tapahtuma, johon liittyy sekä tulevaisuuden pelkoa ja epävarmuutta, sekä toivoa paremmasta elämästä. Ennen kaikkea maahanmuuttajan kokemus on vahvasti muutoksen kyllästävä. Muutoksia tapahtuu konkreettisessa elinympäristössä, yhteiskunnan säännöissä, sosiaalisessa statuksessa, kulttuurissa, identiteetissä ja perheessä. Myös ihmisen psykologiset lähtökohdat joutuvat myllerrykseen.⁶⁵ Yksilöiden sopeutuminen näihin muutoksiin on moniulotteinen ilmiö, jonka puitteissa maahanmuuttaja yrittää löytää omaa reittiään uuteen yhteiskuntaan ja uuteen elämäänsä.

Maahanmuutto on muutoksen kokemus, joka on erittäin inhimillinen ja erityinen jokaiselle yksilölle. Elämänhallinnan vaikeutuminen massiivisessa siirtymäprosessissa on mahdollista. Ja sitä maahanmuutto juuri on: siirtymistä tutusta vieraaseen, jota ei voi hallita eikä heti sisäistää ja ymmärtää. Tästä seuraa merkittäviä psykososiaalisia muutoksia, joiden kanssa yksilöt ja perheet maahanmuuton jälkeen kamppailevat.⁶⁶

Maahanmuuttoa voidaan määritellä muuttavan henkilön sisäisistä motivaatioista käsin. Nämä motiivit ovat taloudellinen, poliittinen ja henkilökohtainen muuttomotiivi. Usein maasta pakenemista värittää jonkinasteinen toivomus paremmasta tulevaisuudesta, ainakin verrattuna lähtömaan oloihin. Samalla lähtö on voimakas kokemus, jossa hyvästellään vanha ja lähdetään matkalle uuden kohtaamiseksi. Aikuinen maahanmuuttaja saapuu optimistisena maahan. Hän vertaa lähtömaan oloja uuden maan oloihin, ja tässä kontrastoinnissa uusi maa on parempi. Tämä optimismin kausi päättyy kuitenkin, kun uuden yhteiskunnan vaatimukset ja realiteetit sekä

---

⁶⁵ Allwood 2000, 55

⁶⁶ Alitolppa-Niitamo & Söderling 2005, 10; Novitsky 2005, 72

mahdollinen rasismi tulevat tutuiksi. Lapsille muutto voi olla aluksi negatiivisemmin värittynyt tapahtuma, joka merkitsee pelkoa ja lähdön aiheuttamaa surua. Pidemmällä aikavälillä lapset kuitenkin rupeavat luomaan kontakteja kodin ulkopuolelle ja tuntevat uteliaisuutta uuden yhteiskunnan raameja kohtaan.⁶⁷

Maahanmuuttajat ovat kahden kulttuurin marginaalissa, ja sieltä käsin he rakentavat identiteettiään. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajat vertaavat kokemuksiaan entisen ja nykyisen elämänsä välillä hyödyntäen kaksinkertaista viitekehystä⁶⁸: kaikkea uutta verrataan vanhaan ja arvotetaan sen mittapuulla. Toisen sukupolven maahanmuuttajilla tilanne on eri. He eivät tiedä muuta elämää, muuta kontekstia itselleen kuin uusi yhteiskunta. Heille elämänlaatua ei verrata lähtömaan oloihin, vaan enemmistöyhteiskunnan asettamien normien mukaan.⁶⁹

Perheen määritelmä vaihtelee kulttuurista ja yhteiskuntaluokasta toiseen. Ydinperhe voi ottaa monia muotoja jo yhdenkin kulttuuripiirin sisällä. Maahanmuutossa erilaiset perhekäsitykset joutuvat kohtaamaan eikä kohtaaminen ole aina täysin ongelmaton. Erityisesti naisten rooli ei-länsimaalaisessa perheessä saatetaan uuden yhteiskunnan näkökulmasta nähdä alistuneen uhrin roolina. Perheitä saatetaan stereotyyppisesti pitää patriarkalisina ja konservatiivisina.⁷⁰

Monille maahanmuuttajille perhe on ylpeyden, voiman ja identiteetin lähde, kuten se oli lähtömaassakin. Maahanmuutossa perheet voivat kuitenkin kirjaimellisesti repeytyä kappaleiksi, kun osa perheenjäsenistä jää jälkeen tai maahanmuutto tapahtuu eri aikaan. Kun maahanmuuttajan lapsi tuo kotiinsa koulussaan oppimia individualistisen valtakulttuurin piirteitä, voi törmäys kollektivistista kulttuuria edustavien vanhempien kanssa tapahtua. Vanhemmat voivat myös edustaa perinteistä perhemallia ja autoritääristä vanhemmuuden mallia, jossa lapsilta odotetaan täydellistä tottelevaisuutta ja kunnioitusta vanhempia kohtaan.⁷¹ Muutokset vaikuttavat luonnollisesti myös vanhempien keskinäisiin suhteisiin.

Parisuhteessa tapahtuvista muutoksista kenties oleellisin on sukupuoliroolien muutokset. Jos perhe tulee maasta, jossa perinteiset miehen ja naisen roolit vallitsevat, voi olla vaikea sopeutua uusiin sukupuolirooleihin. Naisen siirtyminen kodin ulkopuoliseen työelämään ja toisaalta miehen perheen elättäjän roolin

---

⁶⁷ Nyberg 2000, 90-92

⁶⁸ Dual frame of reference

⁶⁹ Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001, 87-92

⁷⁰ Martikainen & Gola 2007, 89

⁷¹ Fontes 2005, 35-37

supistuminen vaativat kykyä mukautua ja muuttua. Kodin sisäisen tilan jakaminen sekä naisen että miehen alueeksi voi olla vierasta perinteisiä sukupuolimalleja edustavalle perheelle. Jos miehellä on ollut perinteisesti valta perheessä, saattaa hänen olla vaikeaa luopua vallastaan ja hyväksyä sukupuolisten rajojen ylittäminen. Lisäksi eritahtinen kotoutuminen aiheuttaa omat ristiriitansa: toinen puolisoista saattaa sopeutua nopeammin, jolloin etäisyys parin välillä kasvaa. Maahanmuuton taustalla olleet motiivit ja erot motiivien vahvuudessa voivat olla ongelmallisia parisuhteen kannalta. Toinen on saattanut olla halukkaampi muuttamaan kuin toinen, toinen myös saattaa haaveilla takaisin lähtömaahan palaamisesta siinä missä toinen on muuttanut pysyvästi.⁷²

Sosiaalisen ympäristön muutos on merkittävä maahanmuuttajan kokemuksessa. Mielenkiintoinen kysymys onkin, miten lapsia kasvatetaan tässä uudessa sosiaalisessa ympäristössä samalla pitäen kiinni vanhasta. Toisin sanoen, miten muutos ja jatkuvuus yhdistetään lasten kasvattamisessa, eli miten lastenkasvatuskäytäntöjä uudelleenrakennetaan. Yksi muutoksen ja jatkuvuuden areena on perheen sisäinen dynamiikka suhteessa ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen. Ristiriitaisuus perheen sisäisten toimintatapojen ja ympäröivän yhteiskunnan sosiaalisten normien välillä voi olla hämmentävä. Perhesuhteiden rakentuminen, lasten ja vanhempien roolit ja periaatteet joiden mukaan lapsia ohjataan, ovat sosiokulttuurisesti, historiallisesti ja ekologisesti sitoutuneita ilmiöitä. Perhe ei ole erillään laajemmasta sosiaalisesta kontekstistaan, vaan käy jatkuvaa vuoropuhelua ympäröivän todellisuuden kanssa.⁷³

Myös kulttuurin käsite näyttelee omaa osaansa jatkuvuuden ja muutoksen määrittelyssä. Kulttuuria ei voi ottaa staattisena ilmiönä, joka pysyy muuttumattomana tilasta ja ajasta toiseen eikä siitä myöskään voi vetää yleistäviä päätelmiä.⁷⁴ Kulttuuri ei välttämättä ole vanhemmille este lastenkasvatuksessa, sillä kulttuuri ja sen omaksuneet yksilöt ovat joustavia ja jatkuvassa muutoksessa. Kulttuurista neuvotellaan ja keskustellaan jatkuvasti. Tärkeää on hahmottaa kulttuurillisen identiteetin rakentamisen prosessi perheessä ja sen yksilöissä. Perheen irrottaminen kulttuurisesta perinnöstään ja aiemmista kokemuksista ei myöskään ole tarkoituksenmukaista. Kulttuurin uudelleenrakentaminen uudessa maassa on perheiden suurimpia haasteita. Vielä yksi oleellinen tekijä on vanhempien suhtautuminen uuteen yhteiskuntaan. Eli miten koetaan

---

⁷² Ptocky-Tripodi 2002, 311-312

⁷³ Pels, Model & Decovic 2006, 11-12

⁷⁴ Kulttuurin käsitteestä ks. esim. Alitolppa-Niitamo 2004, 37

oma asema yhteiskunnassa, miten käsitellään vähemmistö-enemmistö -suhteita ja miten kulttuurisia eroavaisuuksia hahmotetaan. Lastenkasvatukseen vaikuttaa hyvin paljon vanhempien näkemys yhteiskunnasta.⁷⁵

Maahan muuttavan perheen sekä sisäisessä että ulkoisessa dynamiikassa tapahtuu merkittäviä siirtymiä. Toisaalta on määriteltävä sisäiset suhteet uudessa ympäröivässä todellisuudessa, toisaalta pidettävä kiinni perheyhteyden perinteisistä kulmakivistä. Lisäksi on käytävä keskustelua ulkoisen todellisuuden kanssa, hahmotettava suhtautuminen uuden yhteiskunnan rakenteisiin. Dialogia käyvät jatkuvuus ja muutos.

Ihanteellisessa tilanteessa perhe toimii puskurina uuden ja vanhan kohtaamisessa.⁷⁶ Kotoutumisprosessi on ilmiönä hyvin tapauskohtainen ja eräällä tavalla ainutlaatuinen: jokainen perhe käynee sen läpi omalla tavallaan, omia resurssejaan hyödyntäen.

Monitahoisen kotoutumisprosessin ymmärtäminen on erittäin tärkeää lastensuojelun näkökulmasta. Kun perheet asettuvat uuteen ympäristöön, vaaditaan aikaa sopeutumiselle ja asettumiselle. Maahanmuuton seurauksena kärjistyneet perheen sisäiset ristiriidat voivat joskus määrittyä lastensuojelullisiksi ongelmiksi.⁷⁷

3.3 Uskonto muutoksessa

Maahanmuuttoon liittyy myös uskonnon leviäminen ihmisten mukana. Maahanmuuttajien tulo yhteiskuntaan on muuttanut paikallisia uskonnollisia kenttiä joskus merkittävälläkin tavalla. Uskontojen merkitys on ollut pääasiallisesti maahanmuuttajien oman identiteetin ja kulttuurin ylläpidossa. Uskonnollisia traditioita pidetään yllä, vaikka muut kulttuurilliset käytänteet olisivatkin unohtuneet aikoja sitten. Uskonto on yksi viimeisistä asioista, joka hylätään uudessa kotimaassa. Uudessa kulttuurisessa ja sosiaalisessa viitekehyksessä uskonto kohtaa haasteita, jotka vaativat joustoa ja sopeutumista.⁷⁸

Suomeen muuttavat muslimit tulevat yleensä alueilta, joilla islam on valtauskonto. Muutos valtauskonnosta vähemmistöuskonnoksi tuo mukanaan

---

⁷⁵ Pels, Model & Decovic 2006, 12-13

⁷⁶ Alitolppa-Niitamo 2004, 52

⁷⁷ Anis 2008, 89

⁷⁸ Martikainen 2004, 71-73

merkittäviä muutoksia. Uskonnolliset rutiinit ja ympäröivän yhteiskunnan hyväksyntä eivät olekaan enää selkeitä. Maahanmuuttajan erilainen uskonto yhtäkkiä erottuu ja herättää kysymyksiä sekä kummastelua valtaväestön edustajissa. Uskontoa pitää perustella ja kysymyksiin pitää yrittää vastata; joskus jopa koko uskontokunnan edustajana ja puolestapuhujana. Omasta uskonnosta ja uskonnollisuudesta tullaan tietoisemmaksi, sillä sitä ei voi enää ottaa itsestäänselvyytenä.⁷⁹ Tuula Sakaranaho toteaaakin, että islamille vähemmistöstatus on ollut uusi kokemus. Eurooppalainen islam on ollut pitkään vasta muotoutumassa.⁸⁰

Tullessaan uuteen yhteiskuntaan, monet uskonnot järjestäytyvät seurakunniksi ja yhteisöiksi, vaikka alkuperäisessä yhteiskunnassa näin ei olisikaan ollut.⁸¹ Uskonto vaikuttaakin olevan yksi tärkeimmistä yhteisöjä tuottavista tekijöistä maahanmuuttajien keskuudessa, vaikka se ei ole ainoa mahdollinen identifikaation kohde tai järjestäytymisen muoto. Uskonnon ainoa tarkoitus ei ole merkityksenantaja, vaan siihen liittyy monia muita näkökulmia. Uskonnollinen yhteisö tarjoaa kodin ja perheen ohella paikan, jossa omaa kulttuuria voidaan harjoittaa, sillä uskonto on yleensä kiinteästi sidoksissa erilaisiin paikallisiin, alueellisiin ja kansallisiin kulttuureihin.⁸²

Lisäksi maahanmuuttajien uskonnolliset yhteisöt ja seurakunnat toimivat myös sosiaalipalvelujen tarjoajina jäsenilleen. Virallisten sosiaalipalvelujen hakeminen voi olla häpeällistä tai tuntua vieraalta, jolloin uskonnollinen yhteisö tarjoaa kenties hienovaraisempaa tukea. Myös juuri maahan tulleille uskonnolliset yhteisöt voivat olla merkittävä paikka kontaktien luomisessa ja tuen saamisessa.⁸³ Uskonnollisten yhteisöjen merkitys sosiaalipalvelujen tarjoajana on tärkeää huomioida viranomaisyhteistyössä maahanmuuttajien kanssa, sillä tällä sektorilla olisi mahdollisuuksia laajempaankin yhteistyöhön. Yksi mielenkiintoinen kysymys pohdittavaksi on myös se, että miten uskonnollisten yhteisöjen resursseja voisi hyödyntää ennaltaehkäisevässä työssä tai avohuollon tukitoimenpiteissä.

Maahanmuuttajan muuttuvassa uskonnollisuudessa on kaksi tärkeää ulottuvuutta: uskonnon uusi rooli vastaanottavassa yhteiskunnassa ja uskonnollisen yhteisön uudenlaiset merkitykset. On mahdollista, että uskonnon merkitys perinteiden ylläpitäjänä vahvistuu. Uskonnolliset yhteisöt voivat muodostaa vahvan

---

⁷⁹ Ebaugh & Chafetz 2000, 34-35, Martikainen 2004, 76

⁸⁰ Sakaranaho 2006, 6

⁸¹ Ebaugh & Chafetz 2000, 62

⁸² Martikainen 2004, 80-81

⁸³ Ebaugh & Chafetz 2000, 71, 75

identifioitumisen kohteen samalla kun ne tarjoavat tukea ja turvaa uudessa yhteiskunnassa. Vastakkainen kehityssuunta on myös mahdollinen: uskonnon merkitys vähenee sekulaarin yhteiskunnan piirissä tai uskonnosta tulee vähemmän yhteisön asia ja enemmän yksilön sisäinen mielenmaisema. Huomionarvoista kuitenkin on, maahanmuuttajan merkitystodellisuudessa uskonnon rooli käy mahdollisesti läpi merkittäviä sopeutumisprosesseja.

3.5 Maahanmuuttajien näkemyksiä lastensuojelusta

Maahanmuuttaja voi kokea suuren kuilun oman sosiaalisen ymmärryksensä ja ympäröivän sosiaalisen todellisuuden välillä, etenkin jos lähtö- ja tulomaan yhteiskunnat eroavat toisistaan suuresti. Masoud Kamali kertoo eräästä eteläisen Aasian maaseutualueelta tulleesta perheestä, joka säilytti kenkiä jääkaapissa. Perheelle jääkaappi oli täysin vieras laite, joka soveltui heidän näkemyksensä mukaan parhaiten säilytystilaksi.⁸⁴ Arkisimmatkin asiat voivat tuntua vierailta uudessa yhteiskunnassa.

Masoud Kamali on myös kartoittanut Ruotsissa sosiaalipalveluiden maahanmuuttaja-asiakkaiden tyytyväisyyttä saamaansa palveluun. Kamali selvitti mitkä tekijät vaikuttivat asiakastyytyväisyyteen ja kohtaamisen ilmapiiriin. Vaikuttavia tekijöitä olivat asiakkaan sukupuoli, asiakkuuden kesto, sosiaalityöntekijän antama päätös ja asiakkaan kokemus työntekijän persoonallisuudesta. Naiset suhtautuivat kohtaamiseen huomattavasti positiivisemmin kuin miehet ja kokivat saavansa paremmin apua. Kamali ei ottanut tässä yhteydessä kantaa siihen, miten paljon tämä riippuu myös sosiaalityöntekijän sukupuolesta. Pitkäkestoisessa asiakkuudessa olleet maahanmuuttajat kokivat saavansa huonompaa palvelua kuin lyhyessä asiakassuhteessa olleet. Jos sosiaalityöntekijä antoi kieltävän päätöksen esimerkiksi toimeentuloasioissa, oli asiakkaan suhtautuminen työntekijään kielteisempää. Myös asiakkaan arvio työntekijän persoonallisuudesta vaikutti: lämpimät ja iloiset työntekijät koettiin miellyttäväiksi ja helposti lähestyttäväiksi.⁸⁵

Monet tekijät vaikuttavat maahanmuuttajan suhtautumisessa sosiaalityöntekijää kohtaan. Lastensuojelun kontekstissa perhekysymysten arkuus voi aiheuttaa negatiivisia tuntemuksia voimakkaammin kuin muussa sosiaalityössä. Perheen

---

⁸⁴ Kamali 1997, 47

⁸⁵ Kamali 2002, 79, 80-85

arvojärjestys voi tuntua kyseenalaistetulta ja viranomaisten toiminta huonosti perustellulta. Kohtaamisessa on jo valmiiksi monia jännitteitä.

Väestöliiton monikulttuurisessa osaamis- ja resurssikeskus Kotipuussa tekemäni selvitys antaa jonkinlaisia viitteitä niistä näkemyksistä, joita eri maahanmuuttajayhteisöissä lastensuojelusta liikkuu. Ideana selvityksessä on nostaa esille kipupisteitä ja mahdollisuuksia, joita maahanmuuttajien ja suomalaisen lastensuojelun kohtaamisessa voi olla.⁸⁶

Lähtökohtana haastateltavien keruussa oli se, että omakohtaiset kokemukset lastensuojelusta eivät olleet välttämättömiä. Kun ajatuksena oli kartoittaa eri yhteisöissä liikkuvia puheita ja mielikuvia lastensuojelusta, ei omaa kokemuspohjaa vaadittu. Kuitenkin haastateltavien otanta muotoutui siten, että kuudella oli omakohtaisia kokemuksia lastensuojelun asiakkuudesta ja kuudella ei.

Selvitys oli pintaraapaisu tarkkaa tieteellistä tutkimusta vaativaan aiheeseen, mutta se antaa jonkinlaista osviittaa maahanmuuttajien mieliä askarruttavista kysymyksistä.

Selvityksen keskeisimmät löydöt liittyivät maahanmuuttajien tiedonsaantiin, lastensuojeluun liittyviin pelkoihin, avunhakemisen strategioihin ja kulttuurien kohtaamisen ristiriitoihin. Tärkein tiedonlähde oli oma yhteisö, jonka puitteissa tarinat lastensuojelun kohtaamisesta saivat hyvin erilaisia muotoja. Etenkin negatiiviset kertomukset värjäsivät mielipiteitä. Maahanmuuttajilla ei vaikuttanut olevan virallista tietoa lastensuojelusta tai siihen liittyvistä apukeinoista, eräskin vietnamilaismies etsi turvakodin yhteistiedot puhelinluettelosta. Toisaalta viralliseen tietoon ei välttämättä olisi uskottu, sillä oman yhteisön merkitys tiedonlähteenä oli hyvin korostunut.⁸⁷

Vanhempien ja lasten väliset suhteet ja lastenkasvatus Suomessa olivat kysymyksiä, jotka nousivat selvityksessä toistuvasti esille. Hyvään vanhemmuuteen liittyy rajat ja rakkaus, mutta Suomessa kasvatuskeinot eivät aina ole tuttuja. Huonon

---

⁸⁶ Selvityksen aineisto koostui 11 teemahaastattelusta, joista kaksi on puhelinhaastatteluja. Yhdessä haastattelussa haastateltavia oli mukana kaksi. Lisäksi sain sähköpostitse yhden lyhyen kirjoitelman, johon maahanmuuttajajärjestön edustaja oli tiivistänyt kolmen lastensuojelun asiakkaan tuntemuksia. Haastateltavat olivat kaikki taustaltaan maahanmuuttajia ja suurin osa heistä oli jollain tavalla aktiivisia maahanmuuttajajärjestöissä. Haastateltavista neljä oli yksityishenkilöitä, jotka tavoitettiin erinäisten järjestökontaktien avulla. Yhdessä tapauksessa haastateltava oli aktiivi maahanmuuttajien nuorisojärjestössä, mutta puhui haastattelussa yksityishenkilönä perheensä kokemuksista lastensuojelussa. Yksi haastateltavista puhui helsinkiläisen moskeijan edustajana. Haastateltavista kolme oli Somaliasta, kaksi Thaimaasta ja kaksi Venäjältä. Loput haastateltavista tulivat Irakista (kurdi), Iranista, Vietnamista, Belgiasta ja Ranskasta. Haastatelluista 5 oli miehiä ja 7 naisia.

⁸⁷ Vesterinen 2007, 8-11

vanhemmuuden seurauksena nähtiin olevan se, että lastensuojelu tulee ja vie lapset pois. Usein toistuivat kokemukset pelosta ja epätietoisuudesta: miksi lapsi viedään pois, saako lasta enää koskaan takaisin. Monet selvitystä varten haastatelluista maahanmuuttajista ilmaisivat suoraan pelkäävänsä lastensuojelua, sillä heille lastensuojelu merkitsi lapsen menettämistä.⁸⁸

Pelon voimakas esiintyminen oli välillä huolestuttavaa ja hämmentävää. Kun eräs thaimaalainen äiti kielimuurin vuoksi luuli minun olevan sosiaalityöntekijä, hän säikähti pahanpäiväisesti ja vakuutteli toistuvasti, miten hyvin hänen lapsensa voivat. Sain pitkään vakuutella, että en ole viranomainen, jolloin nainen hieman rauhoittui. Haastattelu jäi kuitenkin tekemättä. Siinä tilanteessa koin hyvin voimakkaasti äidin pelot ja ymmärsin kielimuurin asettamat valtavat haasteet myös sosiaaliviranomaisen ja maahanmuuttajan kohtaamisessa. Kun pitäisi selvittää vaikeita asioita, väärinymmärrykset voivat olla tuhoisia.⁸⁹

Yhdysvalloissa on herännyt keskustelua tiettyjen vähemmistöjen suhtautumisesta lastensuojeluun. Etnisiin ja seksuaalisiin vähemmistöihin sekä maahanmuuttajaryhmiin kuuluvat ihmiset kokivat lastensuojelun pelottavaksi pikemminkin kuin avun ja tuen lähteeksi. Esimerkiksi mustien huostaan otetuilla lapsilla on suuri todennäköisyys pitkiin kodin ulkopuolisiin sijoituksiin, vuosia jatkuvaan sijaishuoltoon ja pysyvään eroon perheestään.⁹⁰ Tästä näkökulmasta pelot ovat perusteltuja.

Erialaisten kulttuurien kohtaaminen pitäisi haastateltavien mukaan tapahtua ymmärryksen ja molemminpuolisen arvostuksen ilmapiirissä, etenkin kun kyseessä on perheasiat. Koettiin, että lastensuojelun työntekijät eivät osaa aina huomioida muiden kulttuurien tapoja ja perinteitä. Toivottiin ymmärrystä sen suhteen, että perhe voi eri kulttuureissa merkitä eri asioita. Esimerkiksi ystävä tai naapuri voi olla kuin lapsen toinen vanhempi ja perheeseen voi kuulua myös muut kuin vain äiti, isä ja lapset.

---

⁸⁸ Vesterinen 2007, 15-22

⁸⁹ Havahduin myös selvityksen etiikkaan liittyviin ulottuvuuksiin: minkälaisia odotuksia, paineita tai mielikuvia luon haastateltavilleni liittyen selvityksen aihepiiriin ja merkittävyyteen? Eräskin haastateltava pyysi minulta apua, jotta saisi lapsensa sosiaaliviranomaisilta takaisin. Näin aran aihepiirin ollessa kyseessä, selvityksen tekijä voi helposti näyttäytyä maahanmuuttajalle valtakulttuurin edustajana, jolla on resursseja ja mahdollisuuksia toimia haastateltavan hyväksi. Oman ja selvityksen position avaaminen haastateltavalle ymmärrettävällä tavalla on äärimmäisen tärkeää tällaisessa tilanteessa. Tulkin käytän mahdollisuutta ei voi sulkea pois, vaikka informantti osaisikin kohtalaisesti suomea.

⁹⁰ Fontes 2005, 10

Haastateltavat toivoivat, että perheyksikköä tarkasteltaisiin kokonaisuutena ja kiinnitettäisiin huomiota kulttuurin positiivisiin voimavaroihin.⁹¹

Arvostusta ja ymmärrystä toivoivat myös Merja Aniksen haastattelemat maahanmuuttajat, kuten sosiaalityöntekijätkin. Asiakkaat toivoivat sosiaalityöntekijöiltä ymmärtävää ja kunnioittavaa suhtautumista sekä kokonaisvaltaista työtettä heidän elämäntilanteensa arvioinnissa. Sosiaalityöntekijät puolestaan toivoivat avoimuutta ja rehellisyyttä.⁹² Toiveet kohtaamisen laadusta ja ilmapiiristä ovat molemmilla osapuolilla samansuuntaiset.

Apua ei selvitykseni mukaan haeta ensisijaisesti viranomaisilta. Päinvastoin, viranomaiset ovat viimeinen mahdollinen taho kenen puoleen käännytään. Perheen ja sukulaisten apu korostui huomattavasti. Samoin nousi esille se, että usein avunsaaminen sosiaalivirastosta riippuu työntekijästä, joka omalle kohdalle sattuu. Hyvällä tuurilla saa ymmärtäväisen ja kulttuurisensitiivisen työntekijän. Vaikuttaisi siltä, että sosiaalityöntekijöitä ei nähdä avuntarjoajina, vaan pikemminkin tiedon ja neuvojen lähteenä. Lastensuojelulta haluttiin enemmän opastusta ja neuvontaa, mutta perheongelmissa lähisuku ja oma yhteisö oli ensisijainen avunlähde.⁹³

Selvitykseni tulokset vastaavat muissa tutkimuksissa esille tulleita teemoja. Viranomaisten apuun ei luoteta eikä sitä oikeastaan osata hakeakaan. Oma yhteisö on tiedonlähteenä luotettavampi. Maahanmuuttajat myös toivovat mahdollisuutta käyttää omia sisäisiä resurssejaan ongelmien ratkomisessa, sen sijaan että kaikki keinot selviytyä annettaisiin ulkoapäin.

4. KESKUSTELUJA LASTENSUOJELUSTA

4.1 Laadullisen aineiston luonteesta: tutkija instrumenttina

Työni keskeiset kysymykset rakentuvat sosiaalityöntekijän havaintojen ja kokemusmaailman ympärille. Miten he kokevat muslimimaahanmuuttajien kanssa tehdyn työn? Minkälaisia ovat heidän havaintonsa maahanmuuttajaperheistä ja islamista? Nämä kysymykset ovat luonteeltaan laadullisia, sillä ne keskittyvät

---

⁹¹ Vesterinen 2007, 11-15

⁹² Anis 2008, 57

⁹³ Vesterinen 2007, 22-27

tutkittavien merkitystodellisuuteen, siihen miten omaa työtä ja siinä kohdattuja haasteita koetaan ja miten kohtaamisille annetaan merkityksiä.⁹⁴

Laadulliseen tiedonkeruuseen liittyy ongelmia, jotka on oleellista tiedostaa ennen varsinaisen tiedonkeruun aloittamista. Ensinnäkin tutkijan omat käsitykset tutkimuksen kohteesta tai kontekstista muodostavat tiedolle implisiittiset reunaehdot. Toiseksi tutkijalla voi olla mielessään kuviteltuja faktoja ja totuuksia, jotka ohjaavat tulkintaa. Arvomaailma saattaa myös vaikuttaa tutkijan tulkintoihin ja käsityksiin. Lisäksi laadullinen tieto käsittelee yleensä jonkinlaisia inhimillisiä toimia, jotka puolestaan ovat intentionaalisia ja täynnä merkityksiä. Vaarana on se, että kyseessä onkin pyrkimys vaikuttaa tutkijan mielikuviin tai ohjata hänen saamiaan vaikutuksia tutkimuksen kohteesta, yhteisöstä tai yksilöstä. Tutkijan on myös osattava ottaa huomioon sosiaaliset ja historialliset kontekstit ja ymmärtää niiden vaikutus tulkintaan.⁹⁵

Tutkimani ilmiön sosiaalisia ja historiallisia konteksteja avasin luvussa kaksi ja kolme. Niiden tarkoitus oli myös antaa välineitä haastateltavien omien kontekstien arvioimiseksi ja ymmärtämiseksi.

Minulla oli osittain tiedostettu taustaoletus, että sosiaalityöntekijöiden tekemä lastensuojelutyö on jossain määrin mielivaltaista ja jopa ihmisoikeuksia loukkaavaa. Tämä näkökulma on tuntunut olevan vallalla julkisessa keskustelussa. Siirtyessäni oikeusnäkökulmasta lapsen edun tarkasteluun ja käytännön lastensuojelutyön ulottuvuuksiin, ymmärsin taustaoletusteni rajoitukset.

Tämä myös osaltaan vaikutti siihen, että kiinnostuin sosiaalityöntekijöiden omista kokemuksista ja toimintamalleista. Työni sydän siirtyi asiakkaasta palvelun tarjoajaan, maahanmuuttajasta vastaanottavan yhteiskunnan tarkasteluun. Huomasin selkeän ristiriidan omassa suhtautumisessani tutkimuskohteisiin. Maahanmuuttajuutta ja islamia koin lähestyväni avoimesti ja yleistämättä, pyrkien ymmärtämään eroja, yhtäläisyyksiä ja mahdollisuuksia. Kulttuurisensitiivisyyteni ulottui niin sanottuun vieraaseen, mutta oman kulttuurini ilmiöitä kohtaan olin korostetun kriittinen ja ennakkoluuloinen. Tämän aselman purkaminen oli välttämätöntä, sillä negatiiviset ja stereotyyppiset lähtökohdat olisivat vääristäneet tiedonkeruuta.

Tutkija on oman työnsä instrumentti, mutta ei täysin ongelmaton sellainen. Laadullista tietoa kerätessä on pidettävä mielessä monet tiedonkeruuseen liittyvät

---

⁹⁴ Laadullisen tutkimusstrategian valitsemisesta kts. Hirsjärvi & Hurme 2001, 26-28.

⁹⁵ Miles & Huberman 1994, 9-10

ongelmat, joihin lukeutuu tutkijan mahdollisesti epäselvä suhde tutkimuksensa aiheeseen. Oman itsensä paikantaminen suhteessa tutkimukseen on osa tutkijan subjektiposition selvittämistä. Subjektipositio merkitsee niitä lähtökohtia, joista käsin tutkija on tutkittavaa aihetta lähestynyt ja mitkä ovat hänen omat taustaoletuksensa. Oleellista tässä määrittelyssä on se, että subjektin paikantamisella on merkitystä tutkimuksessa tavoitellun tiedon kannalta.⁹⁶ Nämä subjektiiviset oletukset ja lähtökohdat vaikuttavat tutkimusprosessissa, mutta samalla kerätyn tiedon tulisi pyrkiä heijastamaan tutkittavien maailmaa. Toisin sanoen tehtyjen tulkintojen tulisi resonoida tutkittavien mielessä siten, että he tunnistavat tulkinnat ja voivat tukea niitä.⁹⁷ Olen pyrkinyt lähentymään tutkittavien maailmaa avaamalla tietoisiksi omat stereotyyppini ja käsittelemällä niitä tietoisesti sekä aineistoa kerätessä että sitä analysoitaessa.

Ujous ja oman asiantuntijuuden epävarmuus vaikuttivat subjektipositiooni käytännön haastattelutilanteissa. Vaikka en muuten ole ihmisten kohtaamisessa ujo, olivat sosiaalityöntekijät haastateltavana ryhmänä jollain tavalla jännitystä herättävä. Tiesin heidän olevan korkeasti koulutettuja ammattilaisia ja asiantuntijoita. Tässä asetelmassa oma, hyvin teoreettinen tietoni lastensuojelusta tuntui mitättömältä. Pelkäsin jääväni haastattelutilanteessa sosiaalityöntekijän tulkintojen jalkoihin ja tietämättömyyteni pilaisi aineiston. Tietty ujouden aiheuttama alkukankeus näkyi eniten henkilökohtaisten kysymysten esittämisessä: taustakysymysten kuten iän ja koulutustason kysyminen osoittautuivat haastavimmiksi, sillä keskustelu piti avata niillä.

4.2. Aineiston keräämisestä: tutkimushaastattelu

Tutkimushaastattelut sujuivat hyvin, kun olin selvittänyt omaan positiooni liittyvät ongelmat. Laadullisen tutkimusstrategian kumppaniksi valitsin tutkimushaastattelun, vielä tarkemmin teemahaastattelun. Steinar Kvale esittelee haastattelun kahden metaforan kautta: haastattelija matkaajana tai kaivostyöläisenä. Matkaava haastattelija liikkuu tutkimuksensa kartoittamattomissa maisemissa jututtaen tapaamiaan ihmisiä ja keräten palasia tarinaan, joka kerrotaan kotiin palattaessa. Haastattelija on itse kerronnan instrumentti, joka tulkitsee ja muokkaa kuulemaansa aktiivisesti.

---

⁹⁶ Pesonen 1999, 123-124

⁹⁷ Hirsjärvi & Hurme 2001, 18

Matkaamiseen liittyy myös mahdollisuus itsereflektiosta, jonka seurauksena matkaaja saattaa huomata muuttuneensa kohtaamisessa. Kaivostyöläinen taas kaivaa tiedon kohteestaan kuin arvometallin. Tieto on olemassa kohteen sisällä neitseellisinä ja puhtaina kokemuksina, jotka haastattelija kaivaa esille välttämättä johdattelevia kysymyksiä. Tiedon arvometalli jalostetaan suullisesta kirjalliseen muotoon, ja sen objektiivista totuusarvoa testataan ulkoiseen maailmaan tai sisäisiin subjektiivisiin kokemuksiin. Sosiaalitieteissä matkaaja-metafora edustaa postmodernistista lähestymistapaa, jossa tieto rakennetaan keskustelun kautta, kun taas kaivos-metaforan mukaan tieto on jotain jo olemassa olevaa ja annettua, jolloin haastattelijan tehtäväksi jää sen löytäminen.⁹⁸

Lähden siitä ajatuksesta, että kvalitatiivinen haastattelu on tila, jossa tietoa rakennetaan keskustelun kautta. Haastattelu on dialogia, jossa puhutaan yhteisesti kiinnostavasta aiheesta. Keskustelu on kuin sisäänkäynti, jonka kautta päästään tiedon luokse. Tällöin painotetaan haastattelun kontekstia ja sosiaalista rakentumista. Sosiaalisen maailman merkitysten rakentuminen on jatkuvaa neuvottelua ja tulkintaa.⁹⁹ Tämä ajatus sosiaalisen maailman merkitysten rakentumisesta tunnetaan yleisesti nimellä sosiaalinen konstruktivismi.¹⁰⁰ Pertti Alasuutarin mukaan sosiaalinen konstruktivismi kuuluu keskeisesti kulttuurien tutkimukseen, se on merkityksen käsitteen tietoteoreettinen ulottuvuus. Maailma esittäytyy sen suhteen kautta, mikä meillä on maailmaan.¹⁰¹

Teemahaastattelu soveltuu mielestäni erityisesti tutkimukseen, jossa oletuksena on haastattelu matkana. Tarkoituksena ei ole etsiä jotain todellista kokemusta, jota voidaan arvioida objektiivisten kriteerien kautta. Teemahaastattelu lähtee liikkeelle siitä, että kaikkia yksilön kokemuksia, uskomuksia, tunteita ja ajatuksia voidaan tutkia tällä menetelmällä. Tärkeimpiä ulottuvuuksia ovat haastateltavan omat määritelmät ja elämykset, eivät objektiiviset totuusarvot. Yksityiskohtaisia kysymyksiä vältetään, jotta haastateltava pääsee vapaasti tuomaan äänensä esille. Oletuksena on, että merkitykset syntyvät vuorovaikutustilanteessa, jota haastattelu edustaa. Haastateltavien

---

⁹⁸ Kvale 1996, 3-5. Tutkimuksen epistemologisista oletuksista kts. myös Hirsijärvi & Hurme 2001, 23-24.

⁹⁹ Kvale 1996, 41-42.

¹⁰⁰ Sosiaalisen konstruktivismin eräänlainen perusteos on Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin *The Social Construction of Reality* (1966).

¹⁰¹ Alasuutari 1994, 51

itsensä ilmiöille antamat merkitykset ovat tärkeimpiä, heidän omat tulkintansa ovat haastattelun parasta antia.¹⁰²

Teemahaastatteluni runko koostuu viidestä teemasta ja taustatietoja kartoittavasta kysymyssarjasta.¹⁰³ Olin määritellyt joukon esitteleviä kysymyksiä, joilla aloitin kunkin teeman ja johdatin siihen liittyvää keskustelua eteenpäin. Kvale jakaa kysymykset yhdeksään sarjaan, joista ensimmäinen on esittelevät kysymykset. Ne on tarkoitettu keskustelun avaamiseen, ja niiden tulee tuottaa laajoja ja rikkaita kuvauksia tilanteesta.¹⁰⁴ Muut kysymystyypit liittyvät keskustelun ylläpitämiseen ja vastauksiin reagoimiseen. Näitä en kokenut aiheelliseksi kirjoittaa auki, sillä teemahaastattelussa tulee pyrkiä haastattelutilanteen avoimuuteen ja joustavuuteen.

Vaikka alun perin kirjoitin auki sarjan kysymyksiä, eli strukturoin teemahaastatteluni hieman lisää, en kuitenkaan itse haastatteluissa juurikaan käyttänyt niitä suunnitellussa muodossa. Hirsjärven & Hurmeen mukaan teema-alueiden tulee olla pelkistettyjä luetteloita, ja niiden tehtävän on osoittaa ne alueet, joille kysymykset tulevat haastattelun aikana kohdentumaan. Samaan aikaan teemojen tulee olla niin laajoja, että haastateltavalla itsellään on mahdollisuus tarkentaa teemoja ja tuoda esiin ilmiön monipuolisuus hänen omassa elämysmaailmassaan.¹⁰⁵ Pidin haastattelussa avoimuuden ja monien tulkintojen mahdollisuuden, mutta samalla rakensin sille vankan kehyksen lisäämällä avainkysymyksiä teema-alueiden tueksi.

Valitsin teema-alueet käsitteellisen viitekehykseni piiristä pitäen mielessä tutkimuskysymykset, eli sen mitä haluan kysymyksilläni saada selville, mihin suuntaan haluan lähteä matkaamaan. Teemat koskettavat työni avainkäsitteitä: lastensuojelua, maahanmuuttajuutta ja islamia. Lisäksi perheen ja sosiaalityöntekijän kohtaamisen teema käsittelee edellä mainittujen ilmiöiden välisiä suhteita. Teema, jossa sosiaalityöntekijä arvioi omaa työtään on oleellinen, sillä sen kautta pääsin tarkastelemaan sosiaalityöntekijöiden pohdintaa omista valmiuksistaan ja samalla antamaan ideoita työn kehittämisen varalle.

---

¹⁰² Hirsjärvi & Hurme 2001, 48

¹⁰³ Teemahaastattelurunko liitteenä.

¹⁰⁴ Kvale 1996, 133-135

¹⁰⁵ Hirsjärvi & Hurme 2001, 66-67

4.3 Teema-analyysi

Haastatteluja tehdessäni olin aktiivinen sisällöntuottaja. Haastattelijan ominaisuudessa nostin tietyt asiat keskiöön ja jätin toiset huomioimatta. Toisin sanoen olin haastatteluiden tuottamien nauhoitteiden yksi rakentaja. Haastatteluissa loin tilanteen, jossa sosiaalityöntekijöiden tuli tietoisesti analysoida minun valitsemiani teemoja suhteessa omaan työhönsä.¹⁰⁶ Siksi en analyysia tehdessäni lähtenyt liikkeelle siitä, että esiin nousevat elementit olisivat kaikkein keskeisimpiä maahanmuuttajien kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä. Ne ovat minun hahmotelmani työlleni tärkeistä kysymyksistä.

Huolimatta siitä, että minulla oli jo tietty teoreettinen lähtökohta kysymyspatteriston muodossa, lähtökohtani analyysille oli koko työni jonkinlainen induktiivisuus. Puhdas induktiivisuus on kuitenkin melkein mahdotonta. Lähdin tekemään haastatteluja tietyn näkökulman ja viitekehyksen kautta, tietyt kysymykset ja taustaoletukset mielessä. Siinä mielessä lähestymistapani voisi olla Grönforsin kuvaama abduktiivinen päättely.¹⁰⁷ Minulla ei kuitenkaan ollut mielessä selkeitä johtoaajatuksia, vaan pikemminkin ideoita ja yleisiä näkökulmia. Aineiston analyysin myötä tutkimuskysymykseni ja teoreettinen lähtökohtani ovat myös muuttaneet muotoaan.

Oleellinen vaihe induktion ajatukselle perustuvassa tutkimuksessa on pyrkimys järjestää aineisto sellaiseen muotoon, että sen pohjalta on mahdollista muodostaa merkityksellisiä luokitteluja ja ulottuvuuksia. Aineistoni on sen verran pieni, että siitä ei voi vetää yleistyksiä aineiston ulkopuolelle. En siten pyri yleistyksiin, vaan yritän löytää aineiston empirian pohjalta sekä kuvauksia maahanmuuttaja-asiakkaan kohtaamisesta että myös selityksiä kohtaamisessa esiintyville ilmiöille. Mutta edelleen nämä selitykset ovat suuntaa-antavia ehdotuksia pikemminkin kuin lopullisia selityksiä tai teoreettisia rakennelmia.¹⁰⁸

Litterointi oli minulle vaikea vaihe ja sangen puuduttavakin. Litteroin tekstit hyvin yksityiskohtaisesti, vaikka se ei välttämättä olisi ollut tarpeellista. Olisin voinut lähestyä litterointia myös vapaammin valikoiden tärkeimpiä teemoja.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Kts. myös Anis 2005, 7.

¹⁰⁷ Grönfors 1982, 33.37

¹⁰⁸ Induktiivisesta logiikasta ja aineistokohtaisesta empiirisestä yleistämisestä kts. Grönfors 1982, 30-33.

¹⁰⁹ Hirsjärvi & Hurme 2001, 139-140.

Yksityiskohtaisuuteen päädyin kuitenkin sen vuoksi, että käytän analyysiluvussa paljon lainauksia. Vaikka olenkin siistinyt lainauksien kieliasua luettavuuden helpottamiseksi, halusin saada aineistoni kokonaisuudessaan mahdollisimman tarkasti auki kirjoitettuna. Siten pystyin varmistamaan, että ymmärsin varmasti lainauksien kontekstin oikein. Mielestäni tämä vahvistaa myös aineistoni luotettavuutta.

Litteroinnin jälkeen kävin läpi haastatteluja koodaten esiin nousevia teemoja värikoodeilla. Etsin merkityksiä nostamalla esiin toistuvia teemoja ja yhteneväisyyksiä haastatteluissa. Miles ja Huberman kutsuvat tätä toistuvuuksien tai kaavojen koodaamiseksi. Toistuvuuksien koodaamisessa on se hyöty, että sen avulla suurikin aineisto saadaan puristettua pienemmiksi analyttisiksi yksiköiksi. Toistuvuuksien hahmottaminen auttaa tutkijaa paremmin ymmärtämään paikallisia tapahtumia ja vuorovaikutuksia. Miles ja Huberman kuvaavat toistuvuuksien koodaamista älyllisesti miellyttäväksi prosessiksi. Osa koodeista on vain aavistuksia, jotka eivät toteudu lopulta aineistossa. Jatkuvan koodien sekä aineiston läpikäymisen kautta kaikkein herkullisimmat teemat jäävät jäljelle. Tämä merkityksien etsimiskeino sijoittuu analyysijatkumon kuvailevaan päähän.¹¹⁰

Koska aineistoni on suhteellisen suppea, näin värikoodaamisen parhaana keinona.¹¹¹ Tein yleisiä huomioita jokaisessa haastattelussa toistuvista teemoista ja lopulta nimesin värikoodit ja selkeytin niiden merkitykset. Kävin koodeja läpi uudelleen samalla merkityksiä tiivistäen. Tarkastelemalla yhteyksiä ja päällekkäisyyksiä koodien välillä muotoilin kaikkein oleellisimmat teemat, joita aineistostani toistuvasti nousi. Pyrin vielä lopuksi kumoamaan teemat etsimällä vaihtoehtoisia rakenteita, jotta sulkisin ulos omat ennako-oletukseni aineiston merkityksistä.¹¹²

Pureduin aineistoon Aniksen Sosiaalityöntekijä-artikkelissa hahmoteltuja tulkinnan kehyksiä soveltaen.¹¹³ Lisäksi käytin viitekehyksenä Aniksen kulttuuriartikkelin määritelmiä kulttuurista keinona kuvata sitä mikä on tavallista, kulttuurista vaikeutena ja kulttuurista työskentelyn apuvälineenä.¹¹⁴ Näiden

---

¹¹⁰ Miles & Huberman 1994, 69-72 ja 245-246. Grönfors (1982) puhuu kontekstianalyysistä, joka liittyy kiinteästi sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysissä etsitään aineistossa esiintyviä toistuvuuksia ja kontekstianalyysin avulla ne liitetään tiettyyn kontekstiin (160-161). Koin sisällönanalyysin kuitenkin liian rajoittavaksi siinä mielessä, että se on hyvin tekstikeskeistä ja sellaisena sopii paremmin kirjoitetun aineiston tarkasteluun. Kuten Grönforskin toteaa, se ei tuntunut tarjoavan keinoa tarkastella käyttäytymistä vaan pelkästään itse tekstiä.

¹¹¹ Miles & Huberman (1994) ehdottivat kirjainkoodeja, joka olisikin tarkoituksenmukaisin keino erittäin laajassa aineistossa.

¹¹² Negatiivisten todisteiden etsiminen aineistosta kts. Miles & Huberman 1994, 271.

¹¹³ Anis 2006, 113

¹¹⁴ Anis 2005, 8-16

käsitteellisten ja temaattisten viitekehysten kautta tarkastelin aineistostani esiin nousevia teemoja.

Teemat ovat osittain päällekkäisiä ja sisäkkäisiä. Niiden välillä on vuorovaikutuksellisia suhteita ja niiden erottaminen toisistaan on keinotekoisia. Siksi teemojen sisällä on joissain kohdissa päällekkäisyyksiä ja viittauksia toisiin teemoihin. Kirjoitin auki vaihtoehtoisia rakenteita ja tulkintoja niissä kohdin, kun niitä aineistossa nousi esille.

4.4 Sosiaalityöntekijän kanssa keskustelemassa: taustoja

Aineistoni koostuu viidestä haastattelusta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa. Kaikki haastateltavat työskentelivät Helsingin alueen sosiaalitoimistoissa ja ovat työskennelleet sosiaaliviranomaisina useampia vuosia, joissain tapauksissa jopa yli kaksikymmentä vuotta. Neljällä oli muodollinen pätevyys, yksi oli sen pian saamassa.¹¹⁵ Kaikki haastatellut sosiaalityöntekijät olivat naisia.

Haastattelukutsu annettiin vuoden 2007 tammikuussa johtavien sosiaalityöntekijöiden kokouksessa, jonka jälkeen johtavat sosiaalityöntekijät ilmoittivat haastattelustani kukin omalla alueellaan. Haastatteluun pyydettiin lastensuojeluviranomaisia, jotka olivat olleet mukana maahanmuuttajataustaisen muslimilapsen huostaanottoprosessissa. Sittemmin aihepiiri laajeni myös huostaanoton ulkopuolelle kattaen suomalaisen lastensuojelun hieman avarammasta perspektiivistä. Tämän vuoksi viidestä käsitelystä tapauksesta yksi ei ollut johtanut huostaanottoon. Haastattelut aloitin maaliskuussa 2007 ja viimeinen haastatteluni oli toukokuussa.

Kentälle pääsy oli hidasta, mutta tuotti kuitenkin tulosta. Ilman sosiaaliviraston sisältä tulevaa kiinnostusta työtäni kohtaan, en olisi todennäköisesti saanut jalkaani oven väliin. Hitauden omassa tapauksessani aiheutti tutkimusluvan hakeminen ja sen myöntämiseen kuluva aika. Samoin tutkimusongelmani tarkentui vasta ottaessani yhteyttä kentälle, mikä osaltaan aiheutti prosessin hidastumista. Martti Grönforsin mukaan pääsy byrokraattisiin organisaatioihin voi olla erittäin hankalaa. Valta-asemassa oleva ryhmä haluaa säilyttää asemansa pitämällä muut tietämättöminä vallan perusteista. Siksi rakenteita valottava tutkimus voidaan kokea kielteisesti. Myös

---

¹¹⁵ Muodollisen pätevyyden saavuttaminen vaatii maisterintutkinnon sosiaalityön alalta. Keskustelua muodollisen pätevyyden merkityksestä käydään sosiaalialan ammattilaisten keskuudessa jatkuvasti.

jotkut ammattiryhmät voivat olla erityisen vaikeasti lähestyttäviä.¹¹⁶ Koin kentälle pääsyn suhteellisen helpoksi saamani avun ja tuen vuoksi. Ainoa hankaluus tuli byrokratian ja lain koukeroista: piti selvittää miten voisin suorittaa tutkimukseni ja olla loukkaamatta sosiaaliviraston asiakkaiden yksityisyyttä. Kohtaamani avoimuus ja innostus oli erittäin rohkaisevaa. Kentälle pääsy ei ollut varsinainen ongelma, mutta informanttien tavoittaminen osoittautui hankalaksi.

Vapaaehtoisia osallistujia haastatteluun tuli hieman vähemmän kuin olisin odottanut. Toisaalta haastattelukutsussa määritelty huostaanotto prosessi rajasi pois todennäköisesti melko suuren joukon asiakkuuksia, sillä huostaanotto on melko äärimmäinen lastensuojelun toimenpide. On vaikea arvioida miten paljon haastateltavia karsi pois se, että olen viraston ulkopuolinen henkilö. Eräs sosiaalityöntekijä, joka kyllä suostui haastatteluun, epäili aluksi että esitän hankalia kysymyksiä, ja lupasi osallistua jos en kysele liian vaikeita. Tällainen epäluulo voi tulla yksinkertaisesti siitä, että en päässyt henkilökohtaisesti esittämään haastattelukutsua, vaan se esitettiin suullisesti minun puolestani. Tällöin väärinkäsitysten kirjo voi olla melko laaja ja haastattelun aihekin saattaa tuntua vieraalta, sillä mitään erityistä uskonnon tuntemusta sosiaalityöntekijöiden koulutukseen ei kuulu. Kaiken kaikkiaan nämä viisi haastatteluun lupautunutta suhtautuivat siihen positiivisesti ja avoimin mielin, vaikka heidän kiireisten aikataulujensa vuoksi haastatteluiden järjestäminen oli haastavaa. Vain yksi ilmoittautuneista lopulta perui vedoten siihen, että hänet oli siirretty uusiin työtehtäviin.

Haastateltavien valinta on ollut sattumanvaraista siinä mielessä, että en itse ole ollut tekemässä varsinaista valintaa. Myös aikarajoitteet oli otettava huomioon. Oleellinen kysymys aineiston laadun pohtimisessa on se, miksi juuri nämä tietyt henkilöt suostuivat haastatteluun koko Helsingin seudulta. Tavallaan aloitin aineiston keruun lumipallo-otantaa¹¹⁷ käyttäen: lähestyin sosiaaliviraston sisällä työskenteleviä informantteja, jotka ohjasivat minut edelleen oikeaan suuntaan ja auttoivat sisäisen haastattelukutsun eteenpäin viemisessä. Varsinaisia haastateltavia ei kuitenkaan tavoitettu ”lumipalloilun” keinoin keräämällä koko ajan uusia nimiä, vaan heidän osallistumisensa riippui täysin omasta vapaaehtoisuudesta. Siten heidän motivaationsa osallistua haastatteluun on tärkeä kysymys.

---

¹¹⁶ Grönfors 1982, 64-66.

¹¹⁷ Lumipallo-otannan avulla ensin lähestytään yhtä informanttia, jonka jälkeen hän antaa seuraavien haastateltavien nimet seuraavat haastateltavat antavat edelleen uusien haastateltavien nimet, ja niin edelleen. Tätä jatketaan, kunnes uusia nimiä ei enää tule. Joskus tällainen otanta on lopetettava yksinkertaisesti voimavarojen puutteesta tai esimerkiksi aikarajoitusten vuoksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 59-60).

On otettava huomioon mahdollisuus, että haastateltava haluaa välittää tietynlaisen kuvan edustamastaan yhteisöstä tai itsestään. Hän saattaa johtaa haastattelijaa harhaan tietoisesti tai tiedostamattaan. Hän saattaa kertoa haastattelijalle sen, mitä uskoo tämän haluavan kuulla.¹¹⁸

Uskon osallistumisen motiivina olleen myös puhtaasti mielenkiinto työni aihetta kohtaan ja halu saada aihepiiristä lisää tietoa. Uskon myös, että tähän haastatteluun ilmoittautuneilla on jonkinlainen perusteltu käsitys puhutuista teemoista, että he ovat jo pohtineet aihepiiriä syvällisemmin ja haluavat myös jakaa ajatuksensa. Haastattelujen sisällöstä päätellen, että motiivina ei ollut ainakaan tietoinen pyrkimys muokata lastensuojelutyön julkista kuvaa. Jokainen haastateltava puhui pikemminkin omista kokemuksistaan ja tuntemuksistaan, mikä olikin haastatteluni tarkoitus.¹¹⁹ Keskusteluja leimasi hyvin vahva itsereflektio ja -kriittisyys. Analysoitiin omien toimintatapojen tehokkuutta ja purettiin auki taustaoletuksia. Esitetyt kysymykset toki johdattivat keskustelua siten, että esimerkiksi uskonnon merkitys työskentelyssä korostui, sillä pyysin haastateltavia aktiivisesti sitä pohtimaan.

Teemahaastattelurunko hajosi hyvin erilaiseen muotoon kuin mitä aluksi suunnittelin. Teemojen esiin nouseminen vaihteli kertomuksen etenemisen mukaan. Haastateltavat saivat melko vapaasti itse puhua ilman suurempia keskeytyksiä, vaikka pyrinkin ohjaamaan kertomusta työni kannalta kiinnostaviin teemoihin. Monesti tietyt teemat tulivat esille ilman sen kummempaa ohjausta. Uskoisin saavuttaneeni melko vapaasti liukuvan teemahaastattelun, jossa tutkittavan ilmiön moninaisuus on päässyt kaikkine vivahteineen esille.¹²⁰

Haastatteluissa keskusteltiin erityisesti esimerkkiperheiden tilanteesta, mutta useasti sosiaalityöntekijät toivat keskusteluun mukaan laajempaa kokemustaan maahanmuuttajien parissa, mikä rikastutti aineistoa huomattavasti. Keskustelut saavuttivat siten erityisesti loppua kohden korkeamman abstraktiotason, jolloin puhuttiin maahanmuuttajien erityisongelmista ja lastensuojelun toimivuudesta. Oli myös mielenkiintoista seurata, miten haastateltavat itse reflektoivat yksittäisiä tapauksia laajempaan maahanmuuttajatyön ja kulttuurien kohtaamisen kontekstiin.

On tärkeää huomioida aineistossa esiintyvien perheiden erityislaatuisuus ja se, että haastateltavat olivat äärimmäisen tietoisia tästä. Lastensuojelun

---

¹¹⁸ Miles & Huberman 1994, 9-10.

¹¹⁹ Myös esimerkiksi Merja Anis koki sosiaalityöntekijöitä haastatellessaan, että keskustelu oli avointa ja monipuolista, ja että osallistumista pidettiin tärkeänä asiana.

¹²⁰ Teema-alueista ja niiden joustavuudesta kts. Hirsjärvi & Hurme 2001, 66-67.

asiakasperheet ovat poikkeuksia eivätkä edusta tyypillistä perhettä niin maahanmuuttajilla kuin kantaväestölläkään. Kun vielä haastatteluissani käsitellyissä tapauksissa tilanne johti neljässä tapauksessa huostaanottoon, on perheillä ollut erittäin monitahoisia ongelmia, jotka ovat vaatineet äärimmäisiä toimenpiteitä.

Keskusteluissa tuli ilmi moneen otteeseen, että työntekijät olivat hyvin tietoisia yleistämisen ja kaikenkattavien selitysten ongelmallisuudesta, tai ainakin he sanoittivat asemoitumistaan näin. Ainoat yleistykset liittyivät nimenomaan lastensuojelun asiakasperheisiin eivätkä ulottuneet koskemaan minkään maahanmuuttajaryhmän ominaisuuksia tai minkään yksittäisen kulttuurin perinteitä. Perheiden ongelmien todettiin olevan erityisiä, jollain tavalla uniikkeja.

Haastateltavat puhuivat asiakkaitaan ja omista kokemuksistaan paikka paikoin tunteikkaasti. Kenties haastattelutilanteessa on helppoa ja luontevaa astua osittain myös ”työ-minän” ulkopuolelle. Asiakasperheen kohtaamisen ilmapiiri välittyi voimakkaasti haastateltavien tunnereaktioiden kautta. Riitaisassa tai jopa uhkaavassa ilmapiirissä sosiaalityöntekijän puhe asiakasperheestä saattoi vaihdella hyvin etäisestä suhtautumisesta oman jaksamisen pohtimiseen. Hankalien ja yhteistyökyvyttömien vanhempien motiiveja kyseenalaistettiin, ei uskottu että ilmaistu huoli välttämättä pitäisi paikkansa. Merja Anis toteaa, että sosiaalityöntekijöiden suhteet vanhempiin kriisiytyvät helposti, jos yhteistä ymmärrystä tilanteesta ei saavuteta.¹²¹

Toisaalta vähemmän konfliktierkissä tapauksissa asiakasperheisiin suhtauduttiin erilaisella herkkyydellä, ja perheen tai lapsen omia näkökulmia tuotiin vahvasti esille. Asiakkaita pyrittiin ymmärtämään laajemmin. Tämä saattoi myös vaihdella perheen sisällä: yhteistyökykyiseen vanhempaan suhtauduttiin positiivisemmin ja ymmärtäväisemmin. Haastatteluissa tuli ilmi voimakas huoli ja eläytyminen lapsen tilanteeseen.

Että jos sä luet nämä muistiinpanot, niin luet kyllä melkoisen tarinan. Tavallaan kauhean surullisen tarinan siitä, että miten tollanen nuori lapsi on joutunut niinku... [hiljaisuus] ...kauhean vaikeeseen tilanteeseen, että hän on tullut ihan vieraan ihmisen kanssa Suomeen [...] Ja hän on joutunut valehtelemaan joka paikkaan että ”Se on mun isä”, ei se oikeasti ollut.¹²²

---

¹²¹ Anis 2008, 48.

¹²² H1

Isän ja äidin tilanteeseen myös eläydyttiin ja yritettiin eritellä syitä miksi vanhemmuus on joutunut kriisiin. Toisaalta liiallinen samaistuminen vanhempien tilanteeseen nähtiin myös ongelmallisena ja ajateltiin sen olevan ristiriidassa lapsen edun kanssa.

Välillä mietin, että ymmärrätkö mä äitiä liian hyvin, kun mun pitäisi olla lapsen puolella ja lapsen edun mukaisesti toimia. Jos menet liian mukaan vanhempien juttuihin, niin se ei tietenkään... Pitäisi nähdä se lapsi eikä ymmärtää liian hyvin niitä vanhempia.¹²³

Lapsen ja vanhempien edut ovatkin usein ristiriidassa lastensuojeluprosesseissa, mutta sosiaalityöntekijä on lastensuojelun piirissä ensisijaisesti lapsen edun takaaja tilanteessa, jossa vanhempien kyky huolehtia lapsestaan on heikentynyt. Vanhemmuuden tukeminen on tärkeä osa lastensuojelua, mutta viime kädessä viranomaisen velvollisuus on lapsen hyvinvoinnin takaaminen.

Auttamisen halu korostui haastatteluissa, vaikka yleisesti epäiltiin pystyykö perheitä enää lastensuojelun puitteissa auttamaan. Ongelmat koettiin sellaisiksi, että ennaltaehkäisevä työ olisi tarkoituksenmukaisin keino auttaa kriisissä olevia perheitä. Lastensuojelun asiakkuus nähtiin eräänlaisena viimeisenä rajapyykkinä, jonka ylitettyään perheiden ongelmat olivat jo kasaantuneet ja auttaminen erittäin vaikeaa, vaikkakaan ei mahdotonta.

Uskonto oli tavalla tai toisella mukana jokaisen perheen elämässä, ainakin sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan. Toisissa tapauksissa sosiaalityöntekijä tulkitsi uskonnon osaksi perheen kulttuuria ja tapoja, jolloin uskonnosta ei puhuttu kulttuurista erillisenä ilmiönä. Toisissa tapauksissa uskonto oli erittäin korostunut ja sosiaalityöntekijä pohti nimenomaan uskonnon asemaa asiakasperheessä ja sen vaikutuksia asiakkaan kohtaamisessa sekä perheen sisäisessä tilanteessa.

---

¹²³ H2

5. UUDEN JA VANHAN RAJALLA

5.1 Perheet rikkoutuvat

Perheyksikkö on kriisissä sen joutuessa lastensuojelun piiriin. Syitä voi olla monia, mutta maahanmuuttajuus asettaa perheille ylimääräistä painetta. Maahanmuuttajuus on haaste perheelle ja myös sosiaaliviranomaiselle. Lastensuojelun perimmäinen funktio ei ole rikkoa perheitä, vaikka joskus lastensuojelun toimenpiteet toimivatkin perheen yhtenäisyyttä vastaan. Huostaanottoakaan ei ole tarkoituksenmukainen, jos perheyhteys hajoaa sen seurauksena:

[...] ei me voida ottaa lasta huostaan ja kaikki hajoaa siihen, että perhe jättää lapsen ihan täysin. Ei näin voi tehdä, mutta tässä on näin käynyt. Hänet hylättiin ja... Äiti on totta kai yrittänyt paikata, mutta se ei ole ollut mitään tukea, mitään semmoista konkreettista. Että ei ole tullut tukea tälle pojalle koskaan.¹²⁴

Tämän perheen kriisiytyessä lastensuojelun työntekijä on ollut puun ja kuoren välissä: sijoitus perheen ulkopuolelle olisi lapselle parasta, mutta ei silloin, jos huostaanoton seurauksena perhe katkaisee välit lapseen. Hän joutuu tasapainoilemaan yrittäessään pohtia lapsen lopullista etua.

Maahanmuuttajien perheet avaavat sosiaalityöntekijöille edelleen uusia ovia erilaisiin perhearvoihin. Kuitenkin monet lastensuojeluun liittyvistä kysymyksistä ovat samoja riippumatta siitä onko asiakas maahanmuuttaja vai kantaväestöön kuuluva.¹²⁵ Tämä tosiasia nousi jatkuvasti esille haastatteluissa, joiden kuluessa sosiaalityöntekijät toistivat tiheästi, että he työskentelevät marginaalisten perheiden parissa. He totesivat, että heidän työnsä pohjalta ei voi tehdä yleistyksiä siitä minkälainen on keskiverto maahanmuuttaja- tai kantaväestöön kuuluva perhe.

Maahanmuutossa perhe joutuu kuitenkin ylimääräisen paineen alle. Maahanmuuttoprosessin stressitekijät aiheuttavat yleensä muutoksia perheen rooleissa ja perhedynamiikassa sekä myös perheenjäsenten suhtautumisessa toisiinsa. Perheet

---

¹²⁴ H2

¹²⁵ Anis 2008, 13

sopeutuvat uuteen tilanteeseen, mikäli heidän sisäiset resurssinsa ovat riittävät ja heillä on lisäksi ulkoista apua ympäröivästä yhteiskunnasta, sukulaisista tai yhteisöstään. Perheen roolien joustavuus on tärkeä osa sopeutumista, sillä ilman liikkumavaraa perheet voivat ajautua kriisiin. Kyvyttömyys sopeutua perheen dynamiikassa tapahtuviin muutoksiin voi johtaa sisäisiin ristiriitoihin. Merkittäviä kriisejä ovat muun muassa parisuhteessa muuton seurauksena mahdollisesti syntyvä konflikti. Sukupolvien väliset ristiriidat taas voivat rasittaa lasten ja vanhempien suhteita.¹²⁶

Lisäksi muslimiasiakkaiden kanssa näkemykset perheen merkityksestä ja roolista ovat tärkeitä. Perheen merkitys on islamissa hyvin tärkeä ja korostettu. Ihminen kuuluu aina perheeseen: ensin isänsä perheeseen ja sen jälkeen omaan perheeseensä. Isän perhe jätetään vasta kun oma perhe perustetaan. Yksin perheestään erilleen muuttava nainen tai mies voikin olla muslimille kummastusta herättävä ilmiö.¹²⁷ Perhe on islamilaisen yhteiskunnan perusyksikkö ja se on myös laajempi käsite kuin meille suomalaisille tutumpi ydinperhemalli. Muslimiperhe on monesti suurperhe, johon kuuluvat sukulaiset ja joskus jopa läheiset ystävät. Lapselle suurperhe on vahva tukiverkosto, jolla on kiistämätön jaettu vastuu lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta. Perhe toimii yhteistyössä yhtenä yksikkönä, jonka jäsenet auttavat ja tukevat toisiaan. Tästä näkökulmasta katsottuna suomalaiset lastentarhat ja vanhainkodit voivat vaikuttaa kummallisilta laitoksilta: perheen tehtävä on kuitenkin huolehtia lapsista ja vanhuksista.¹²⁸

Taustoiltaan ja tilanteiltaan keskusteluissa käsiteltyt asiakasperheet olivat melko erilaisia. Kahdessa tapauksessa isä oli maahanmuuttaja ja äiti tai äitipuoli suomalainen. Yhdessä tapauksessa paljastui pitkien alkuselvittelyjen jälkeen, että lapsen¹²⁹ kanssa maahan tullut mies olikin tosiasiassa lapsen lähisukulainen, mutta ei biologinen vanhempi, kuten aluksi oli väitetty. Yhtä perheistä koetteli rankka avioero, jossa lapset jäivät välikäteen. Yksi perhe taas koostui yksinhuoltajaisästä ja hänen lapsistaan. Perheiden ongelmiin kuului sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa, lapsen heitteillejättöä, lapsen väkivaltaisuutta, karkailua ja kouluongelmia.

---

¹²⁶ Potocky-Tripodi 2002, 310-311

¹²⁷ Hallenberg 1998, 31-32

¹²⁸ Akar & Tiilikainen 2004, 8

¹²⁹ Puhun aineistossa *lapsista* viittaamatta sillä mihinkään tiettyyn ikäluokkaan. Suurin osa aineiston lapsista oli teini-ikäisiä tai lähes täysi-ikäisiä. Kuitenkin asiakkuus kesti joissain tapauksissa niin pitkään, että sen alku sijoittui lapsuuteen. Päädyin yleisnimitykseen *lapsi*, jotta en jokaisessa analyysin vaiheessa joutuisi palaamaan asiakastietoihin ja tarkistamaan lapsen ikää asiakkuuden eri vaiheissa. Sen avulla myös pyrin vähentämään tunnistettavuutta ikään liittyen.

Vanhemmat ratkaisivat ongelmia välinpitämättömyydellä sekä väkivallalla ja lapset oireilivat tämän seurauksena hyvin vahvasti. Yleisesti ottaen vaikeudet vaikuttivat lasten koulunkäyntiin ja purkautuivat väkivaltaisena käytöksenä ja rikollisuutena. Lapset karkailivat usein ja saattoivat viettää pitkiä aikoja poissa kotoa. Eräs haastateltava ilmaisi asian sanomalla, että vanhemmat eivät osanneet asettaa rajoja lapsilleen.¹³⁰ Kyvyttömyys asettaa rajoja ja sääntöjä viittaa heikentyneeseen vanhemmuuteen.

Yleisimmin mainittu syy perheen ongelmiin oli vanhempien väsymys ja kyvyttömyys kasvattaa lapsiaan rajoja asettaen ja lapsen kehitystä tukien. Puhuttiin vanhempien uupumuksesta ja kasvatustekijöiden puutteesta. Vanhemmilla oli monissa tapauksissa vaikeuksia saada kosketusta lapseen. Monesti vanhemmat ilmaisivat vihaa ja turhautumista lapsen käyttäytymistä kohtaan, ja tämä turhautuneisuus saattoi purkautua väkivaltana. Kun asiat menivät huonosti eikä yhteyttä lapseen löytynyt, ainoa kasvatustekijä oli lyöminen.

Selvästi maahanmuuttoon liittyvää problematiikkaa vaikutti perheiden tilanteissa olevan. Vanhemmilla oli valtavia paineita saada lapsilleen hyvä koulutus sekä ammatti ja siten mahdollisuus uudenlaiseen tulevaisuuteen.

Varmaan se totta mitä hän [asiakas] sanoi, että hän oli ottanut nämä kolme veljenpoikaa mukaan sieltä Etiopiasta ja että hän oli omille veljilleen, näitten poikien isille, luvannut että hän pitää huolta näistä pojista. [...] Voisi olla että hän on ottanut semmosen vastuun, ja hänen pitää vaikka kiven läpi mennä että hän saisi ne pojat kasvatettua ja koulutettua. Ja ne voisi sitten joskus kirjoittaa Etiopiaan omille isille, että me ollaan nyt lääkäreitä tai tuomareita täällä Suomessa.¹³¹

Eritahminen kotoutuminen aiheuttaa perheille suuria haasteita. Vaikeudet koskettavat tasapuolisesti sekä vanhempia että lapsia. Haastatteluissa kerrotuissa perhekohtaloissa osa lapsista kuitenkin pärjäs sosiaalityöntekijöiden mukaan melko kohtalaisesti, vaikka sisaruksella olikin ongelmia. Tämä kertoo osaltaan siitä, miten monimuotoisesti yksilön ulkoiset ja sisäiset resurssit vaikuttavat vaikeuksista selviämiseen ja uuteen tilanteeseen sopeutumiseen. Arvojen ristiriidat vaikeuttavat tilannetta entisestään.

---

¹³⁰ H4

¹³¹ H1

Lapsilla olikin vaikeuksia tasapainoilla kahden kulttuurin välissä, olla toisaalta suomalaisia ja pärjätä suomalaisessa yhteiskunnassa, ja toisaalta taas noudattaa vanhempien edustaman kulttuurin tapoja. Yhdessä tapauksessa sosiaalityöntekijä arvioi, että isä ei ole aktiivisesti pyrkinyt pääsemään mukaan suomalaiseen elämänmenoon, vaan on pitänyt kiinni vanhoista tottumuksistaan huolimatta elämässä ja yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista. Tämä taas vaikutti epäsuotuisalla tavalla lapsiin.

Isä elää täysin omassa kulttuurissa vaikka hän on Suomessa, siis käy seurakunnassa ja oleskelee niitten muitten miesten kanssa, jotenkin semmosta... Ei ole kontaktissa tähän suomalaiseen kulttuuriin. Ja sitten nämä lapset, jotka käy suomalaista koulua on kontaktissa molempiin. [...] Että se ristiriita tuntuu olevan mikä lapsilla ja nuorilla yleensä tulee. Tän suomalaisen kulttuurin ja heidän oman kulttuurin ristiriidat tulee näkyviin.¹³²

Yhteydellä suomalaiseen kulttuuriin oli sosiaalityöntekijöiden puheessa tärkeä merkitys. Vanhemmat, joilla oli tiiviimpi yhteys suomalaisuuteen esimerkiksi kielen, työn tai arvojen kautta, koettiin hyvin positiivisiksi lapsen ja myös oman työskentelyn kannalta. Tämän voi nähdä osoituksena sopeuttavasta tai assimiloivasta maahanmuuttajasosiaalityön viitekehyksestä, jolloin kontakti suomalaiseen kulttuuriin, kielen hallinta ja sopeutuminen nähdään positiivisina tekijöinä siinä missä pitäytyminen vanhaan kulttuuriin ja erilaisuuteen nähdään ongelmallisena.¹³³

Jaksamattomuus, perheessä olevat ristiriidat, riittämätön vanhemmuus sekä avuttomuus ja osaamattomuus ovat myös kantaväestön lastensuojelun asiakkaiden ongelmia. Lapsen tai nuoren tapauksessa ongelmat ja ristiriidat vanhempien kanssa ovat yksi yleisimmistä lastensuojelun asiakkuuteen johtavista tekijöistä.¹³⁴ Muslimiperheiden tapauksessa vanhempien päihteiden väärinkäyttö voi olla vähäisempi riskitekijä kuin kantaväestön parissa.

Kamalin mukaan pelkästään sosiaaliviranomaisten tavalliset toimintakeinot saattavat murtaa maahanmuuttajaperheen hierarkian aiheuttaen perheen sisälle ristiriitoja. Viranomaisten tunkeutuminen perheen yksityiselle alueelle asettaa

---

¹³² H3

¹³³ Anis 2006b, 115

¹³⁴ Heino 2007, 58-59

vanhemmat hankalaan tilanteeseen, jossa heidän auktoriteettinsa on kyseenalaistettu. Koko perheen asettaminen saman neuvottelupöydän ääreen on perheen hierarkkisen järjestyksen rikkomus. Kamali kertoo tapauksesta, jossa nuori tyttö nimeltään Bahar on oireillut ja hänen perheensä on tullut asiakkaaksi lastensuojeluun. Ensimmäinen perheen hierarkian loukkaus tapahtuu nimenomaan neuvottelukutsussa, jonka perhe tulkitsee käskyksi pikemminkin kuin pyynnöksi. Perheen kaikki lapset ja heidän vanhempansa istutetaan keskustelemaan saman pöydän ääreen, ja tämän keskustelun puitteissa sosiaalityöntekijä määrittelee sen mikä on oikein ja normaalia koko perheelle yhteisesti. Vanhempien auktoriteettia vähätellään edelleen, kun Baharille määrätään tukihenkilö, joka Kamalin mukaan vihjaa vanhemmille, että he ovat kyvyttömiä hoitamaan tytärtään itsenäisesti. Bahar tarvitsee yhteiskunnan apua, sillä pelkästään hänen vanhempansa eivät riitä. Kun muut lapset kuulevat tämän käydyn keskustelun, se vaikuttaa heidänkin kokemukseen omista vanhemmistaan. Heilläkin on nyt mahdollisuus kieltää vanhempien auktoriteetti. Lisäksi tukihenkilön määrääminen Baharille tuo kuvioon mukaan eräänlaisen lisävanhemman, joka löyhentää perheen yhtenäisyyttä ja etäännyttää tyttöä vanhemmistaan. Vanhemmat eivät hyväksyneet ehdotusta, mutta Baharin mielestä se oli erittäin hyvä idea.¹³⁵

Tämä tapaus kertoo pähkinäkuoressa sen hajottavan vaikutuksen, joka lastensuojelun auttamiseen tarkoitetuilla toimenpiteillä voi olla. Tasapuolinen byrokraattinen malli on sovellettuna hyvin jäykkä eikä huomioi erilaisia perhemalleja. Haastatteluissani oli havaittavissa samanlaisia tilanteita, joissa vanhemman auktoriteettia on Kamalin tarkoittamalla tavalla supistettu. Lapsen edun tavoittelu suomalaisen lastensuojelun lähtökohdista käsin ei aina istunut yhteen perheen käsitykseen siitä, mitä lapsen paras on. Tämä aiheutti vuorostaan ristiriitaisen ilmapiirin, jossa oli vaikea selvittää perheen ongelmia avointa vuoropuhelua käyden.

Vanhemmat saattavat tarvita jonkinlaisen pakokeinon tilanteesta, jossa heidän arvovaltansa on uhattuna. Sosiaalityöntekijä voi tarjota mahdollisuuden vanhemmille niin sanotusti pelastaa kasvonsa etenkin lasten edessä, ja siirtää arkaluontoiset keskustelut tilanteeseen, jossa lapset eivät ole läsnä. Samalla tavalla voisi olla hyödyllistä muistaa perheiden valtarakenteet ja aloittaa kontaktin luominen ensimmäisenä isään, mikäli hän on perinteisessä mielessä perheen pää.¹³⁶

---

¹³⁵ Kamali 1997, 115-116.

¹³⁶ Fontes 2005, 50-51.

Vaikka keinot olivatkin erilaiset, silti vanhemmilla ja lastensuojelun työntekijöillä oli yhteinen tavoite: lapsen hyvinvoinnin takaaminen ja edistäminen. Jokainen haastateltavista totesi jossain vaiheessa keskustelua, että vanhemmat todella rakastivat lapsiaan ja toivoivat näiden parasta, huolimatta monenlaisista ongelmista sekä perheen sisällä että sosiaalityöntekijän kanssa asioidessa. Vain yhdessä tapauksessa sosiaalityöntekijä arvioi, että toinen vanhemmista oli täysin kykenemätön asettumaan lapsen asemaan ja ajattelemaan tämän etua.¹³⁷ Tässäkin tapauksessa sosiaalityöntekijä koki lapsen toisen vanhemman erittäin positiivisesti avoimena ja rehellisesti apua etsivänä ihmisenä, kenen resurssit olivat väliaikaisesti hiipuneet. Usein näiden ajatusten kautta oli helppo löytää jonkinlainen yhteinen keino lapsen auttamiseksi.

5.2 Lapset menetetään suomalaisuudelle

Monesti tärkein maahanmuuttoa tukevista motivaatioista on vanhempien toive tarjota lapsilleen parempi tulevaisuus uudessa maassa, usein hyvän koulutuksen kautta.¹³⁸ Lapsien ja perheen hyvinvointi on siten ensisijaisen tärkeä tavoite uuteen maahan muutettaessa. Kuitenkin perhe joutuu yllättävien haasteiden eteen uudessa lastenkasvatuskontekstissa ja kohtaa suomalaiseen lastenkasvatukseen liittyvät arvot ja tavat, joita myös viranomaiset toiminnallaan edistävät ja tukevat.

Lapsen kasvatukseen ja perheeseen liittyvät muutokset ovat maahanmuutossa merkittäviä. Lapsi on uuden ja vanhan yhteiskunnan välissä, ja vanhempien suhtautumisella kumpaankin on suuri merkitys. Uuden yhteiskunnan arvot ovat jotain, jolle lapsi menetetään, ikään kuin lapsi katoaisi vanhempiensa luota.¹³⁹ Lapsen menettäminen suomalaisille arvoille oli aineistoni sosiaalityöntekijöiden mukaan yksi asiakkaiden merkittävimmistä huolista.

Eräs haastateltava ilmaisi, kuinka isän ja lasten suhde ikään kuin melkein uhrattiin länsimaisen vapauden alttarille:

Se oli varmaan isän osalta aika ristiriitaista, että hän hemmotteli näitä lapsia aika lailla ja sitten kuitenkin oli tiukka ja halusi että eletään herran nuhteessa ja kurissa eikä ruveta pelehtimään poikien kanssa teini-iässä, ja

---

¹³⁷ H5

¹³⁸ Alitolppa-Niitamo 2004, 40

¹³⁹ Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001, 6

asutaan kotona kunnes ollaan naimisissa ja on hankittu kunnon ammatti. Ihan kunnolliseen turkkilaiseen tapaan. Ja välillä mä ajattelin, että jos nyt kävisi niin onnellisesti, että isä ei tappaisi lapsia eikä itseään eikä ketään muuta... Ne oli niin törmäyskurssilla, kun ne ei pitkiin aikoihin olleet puheyhteyksissä ollenkaan. Että tässä nyt menee sitten lasten kohdalla mukamas länsimaisen vapauden alta, niillä menee suhde omaan isäänsä.¹⁴⁰

Samaan aikaan työntekijä ilmaisi huolensa siitä, mitä perhesuhteiden katkeaminen merkitsee lapsien kuulumiselle omaan yhteisöönsä. Hän totesi, että jos lapset menettävät kosketuksen perheeseensä, he menettävät kosketuksen myös yhteisöönsä.

Lastensuojelun asiakkuus ja erityisesti sijoitus voivat leimata perheen myös oman yhteisön piirissä. Lastensuojelun toimenpiteiden perusteet voivat jäädä perheelle sekä yhteisölle hämäräksi, jolloin lapsi saattaa saada poikkeavan yksilön tai huonotapaisen lapsen leiman. Myös kulttuuriset arvostukset painavat vaakakupissa. Yhteisöstä syrjäytyminen on tutkimusten mukaan todellinen vaara. Yhteiskunnalle on suuri haaste tarjota lapselle validi vaihtoehtoinen viitekehys, ja kysymys onkin pystyykö yhteiskunta tällaista vaihtoehtoista viitekehystä tarjoamaan.¹⁴¹

Lasten hyvinvointi voi olla vanhemmille jatkuvan murheen aihe. Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy vapaamielisenä ja sallivana, siinä missä vanhemmat toivoisivat enemmän rajoja lapsilleen. Onkin mielenkiintoista, että sosiaalityöntekijät arvioivat vanhemmilla olevan vaikeuksia asettaa rajoja lapsilleen. Samaan aikaan sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat pitivät suomalaista yhteiskuntaa liian vapaana.¹⁴² Kyse on mitä todennäköisimmin vanhempien voimattomuudesta toimia ympäröivän yhteiskunnan ja eritahtisen kotoutumisen aiheuttamissa ristipaineissa. Vanhemmilla voi myös yksinkertaisesti olla hämmennys siitä mihin rajat tulisi uudessa yhteiskunnassa asettaa. Rajojen asettaminen perinteisellä tavalla voi joutua lasten puolelta hyvinkin rankasti haastetuksi ja kyseenalaistetuksi, mikä osaltaan voi johtaa lastensuojelun asiakkuuteen. On myös mahdollista, että suomalaisen yhteiskunnan individualismi ja ydinperhemallivoittoisuus johtaa tilanteeseen, jossa lasten kasvatusta nähdään yksinomaan vanhempien velvollisuutena, ei

---

¹⁴⁰ H4

¹⁴¹ Anis 2006a, 91-92

¹⁴² Väestöliiton Kotipuulle tekemäni selvitys vahvistaa tätä näkemystä. Monet haastatelluista maahanmuuttajista kokivat, että suomalainen yhteiskunta antaa lapsille liikaa valtaa ja vapauksia (Vesterinen 2007).

koko yhteisön yhteisenä asiana toisin kuin yhteisöllisimmissä kulttuureissa. Tällöin ulkoapäin tuleva sosiaalinen paine ei aseta lapsille vanhempien kovasti kaipaamia rajoja. Se voikin johtaa lasten elin- ja liikkumatilan hallintaan.

Lasten omatoiminen, vapaa liikkuminen ulkona voi herättää huolta, samoin kuin ympäröivän yhteiskunnan suhtautuminen lapsiin, eli toisin sanoen rasismi.¹⁴³ Tämä on aivan perusteltu huoli, sillä stereotyyppittelyn ja henkisen väkivallan kohteeksi joutumisella voi olla kauaskantoisia seurauksia niin lapsille kuin vanhemmillekin.¹⁴⁴ Vaikka perinteisten arvojen katoamista pelättiinkin, niin loppujen lopuksi osa vanhempien ilmaisemista huolista olivat niin sanotusti tavallisia.¹⁴⁵

*Hän tietenkin pelkäsi näitten arvojen puolesta, mutta enemmän pelkäsi, että nämä on jossain katuojassa nämä tytöt. Jonkinlaisia ilotyttöjä, huumeita käyttäviä ja juoppoja.*¹⁴⁶

Moneen kertaan nousi sosiaalityöntekijöiden puheessa esille se, että heidän kokemuksensa mukaan monet maahanmuuttajat ovat hämillään siitä, miten lapsia tulisi Suomessa kasvattaa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat kokevat neuvottomuutta, sillä kaikki kielletään, mutta mitään ei anneta tilalle. Joskus myös jotain hyvää menetetään, kun vanhempien kotimaastaan tuomat kasvatukseen kyseenalaistetaan.

Toinen asia, mitä tämä isä sanoi kerran, oli että me ollaan viety kaikki heidän kotimaasta tuomat kasvatukseen ja me ei olla annettu mitään hänelle tilalle ja hän ei tiedä miten toimia lasten kanssa. Hyvällä ja pahalla näissä maahanmuuttajaperheissä, joissa on kuitenkin paljon lapsia, niin lapsethan huolehtii toisistaan. Suomessahan lapset ei huolehdi toisistaan. [...] Puututaan kauheen moniin tällöisiin asioihin, mitkä ei ole suomalaisissa perheissä tavallisia. Niin maahanmuuttajilla ei ole välttämättä tajua että mitä ne saa tehdä ylipäänsä. Onhan se todella hyvä

---

¹⁴³ Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen 2003, 73

¹⁴⁴ Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001, 8

¹⁴⁵ Yksi toistunut teema haastatteluissa oli alkoholin ja alkoholismin pelko. Voisi hyvin olettaa, että muslimiperheelle suomalainen alkoholikulttuuri aiheuttaa lisähuolta.

¹⁴⁶ H4

*vastuuttaa lapsia esimerkiksi, että niillä on omia töitä. Tavallaan, että mitä täällä sitten saa tehdä, että mikä on sellaista suomalaista.*¹⁴⁷

Termit voivat olla myös hyvin hämäriä: puhutaan esimerkiksi ruumiillisesta kurittamisesta, mutta ei määritellä mitä se oikeastaan on, ei anneta käytännön neuvoja eikä positiivista palautetta.¹⁴⁸

*Ja tää ruumiillinen kuritus, että mitä se on. Siitä puhutaan paljon, mutta mitä sillä tarkoitetaan. Ei ole sellaista selkeätä, niin sitten varmaan tuhotaan sellaisia hyviä asioita, mitkä heillä on omassa kulttuurissa paremmin kuin meillä ja mitä pitäisikin säilyttää. [...] Puututaan asioihin, mutta ei selitetä mitä niillä tarkoitetaan. Että he elää semmoisessa epätietoisuudessa.*¹⁴⁹

Haastatteluissa kävi ilmi, että monesti suomalainen yhteiskunta ja kasvatus nähtiin puutteellisena ja vääristyneenä. Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy välinpitämättömänä lapsia kohtaan. Kasvatusmenetelmät nähdään löyhinä ja nuorten annetaan juoda alkoholia, käyttää huumeita ja liikkua vapaasti kaupungilla.¹⁵⁰

Erään haastateltavan mukaan maahanmuuttajien omat ennakkoluulot saattavat johtaa vääristyneisiin pelkoihin.

*[...] että just tämä ennakkoluulo suomalaista kulttuuria kohtaan. Näiden kohdalla, jotka on ennakkoluuloisia, ne näkee ja kuulee sitä suomalaisnuorten häiriökäyttäytymistä ja saattaa luulla, että suomalaisnuorten sallitaan käyttäytyvän näin, et saa juoda ja saa... Että täytyy selittää, että ei saa, että ei sitä täälläkään hyväksytä. He vetää sen johtopäätöksen, että heidän kulttuurissaan ei saa tehdä näin, mutta Suomessa saa tehdä näin. He luulee, että se on suurimpia eroja heidän kulttuurin ja suomalaisen kulttuurin välillä.*¹⁵¹

---

¹⁴⁷ H3

¹⁴⁸ Kts. myös Kouros 2007, 93.

¹⁴⁹ H3

¹⁵⁰ Samanlaisia huolia nousi esille myös tekemässäni selvityksessä (Vesterinen 2007). Myös Ikäläisen, Martiskaisen ja Törrösen (2003) selvityksessä mainittiin epäluuloisuus suomalaista lastenkasvatusta kohtaan.

¹⁵¹ H5

Ennakkoluuloisia asenteita pyrittiin ymmärtämään esimerkiksi pohtimalla miten paljon Suomessa kaduilla saattaa nähdä juoppoja tai miten vapaalta suomalainen kasvatus saattaa vaikuttaa. Samoin pari haastateltavaa epäili, että eri maahanmuuttajayhteisöissä kiertää huhupuheita ja tarinoita suomalaisesta lastenkasvatuksesta, ja nämä kauhukuvat entisestään lisäävät ennakkoluuloja. Myös itsekriittisyyttä toivottiin maahanmuuttajilta:

Välillä tulee sellainen ärtymyskin, kun valitetaan että miten ihmiset täällä kasvattaa lapsensa, että ne saa tehdä ihan mitä vaan. [...] Toisaalta, joskus mä saatan loukkaantua suomalaisten puolesta. Sillä tavalla, että täällä on kuitenkin yritetty olosuhteita huomioon ottaen ihan niin kuin kaikkialla muualla. Ei voi sanoa, että suurin osa lapsista täällä on huonosti kasvatettuja, liian vapaasti saaneet olla. [...] Ei voi silleen ihmisiä tuomita.¹⁵²

Oma yhteisö on maahanmuuttajille ensisijainen tiedonlähde. Kokemuksia ja tarinoita jaetaan, mutta myös erilaiset huhupuheet ja väärinkäsitykset voivat vääristää yhteisöltä saatuja tietoja. Maahanmuuttajien parissa ulkopuolelta tuleva tieto lastensuojelusta näyttäisi olevan sekä akuutisti liian vähäistä että uskottavuudeltaan kyseenalaista.¹⁵³ Sosiaalityöntekijöiden suhtautuminen ennakkoluuloisiin asenteisiin ei ole yllättävää; omaa kulttuuria koskevien stereotyyppien kohtaaminen asettaa muun työn ohella omat haasteensa.

Monikulttuurisen yhteiskunnan käytännön vaikeudet nousevat esille sosiaalityön kontekstissa. Kuinka pitkälle lastensuojelun työntekijät voivat toimia suomalaisen lastenkasvatuskulttuurin tulkkaajina maahanmuuttajille? Olisi syytä pohtia mitkä ovat lastensuojelun mahdollisuudet toimia myös maahanmuuttajien silmissä validina tiedonlähteenä suhteessa lastenkasvatuskysymyksiin. Lisäksi sosiaalityöntekijät tarvitsevat välineitä omaa suomalaista kulttuuriaan kohtaan kohdistuvien ennakkoluulojen purkamiseen ja niistä keskustelemiseen asiakkaiden kanssa.

---

¹⁵² H4

¹⁵³ Vesterinen 2007, 8-11

5.3 Epäonnistuminen vanhempana aiheuttaa häpeää

Häpeä oli tunnetila, jota vanhemmat sosiaalityöntekijöiden mukaan ilmaisivat hyvin usein. Häpeä kumpusi vanhempien epäonnistumisesta lastensa kasvattajina ja sitä ilmaistiin voimakkain sanoin. Rikoksia tekevä, tottelematon ja itsepäinen lapsi, joka ei kunnioita vanhempiaan, herätti vahvoja tuntemuksia riittämättömyydestä ja asia haluttiin pitää niin sanotusti suljettujen ovien takana. Ulkopuolisen tahon eli viranomaisen puuttuminen lisäsi häpeän aiheuttamaa taakkaa. Perheen häpeä nähtiin perheen sisäisenä asiana, joka ei ulkopuolisille kuulu laisinkaan.

Häpeään liittyi usein pelko siitä, että tieto perheen vaikeuksista leviäisi omaan yhteisöön. Ajatus leimaantumisesta huonoksi kasvattajaksi painoi vanhempien mieliä muiden huolten lisäksi.

Välillä hän sanookin, kun hävetti hirveesti kun varmaan häntä pidetään huonona kasvattajana [omassa yhteisössä] ja miten hän kehtaa nokkaansa näyttää ja joutuuko se nyt muuttamaan jonnekin muualle. Vaikka yritimme hänelle kuinka paljon sanoa, että ei hän ole ensimmäinen maahanmuuttaja, jolla on ollut hämminkiä luonteensa kanssa. Että sehän on semmonen mitä voi käydä kenelle vaan, aina Suomessa olleille tai varsinkin kun muuttaa tänne kun lapset ovat tulossa murrosikään. Mutta ei se häntä mitenkään lohduttanut. Ja just se, että ei ole saanut pidettyä tyttöjä aisoissa, niin se koetaan ilmeisesti hirveeksi häpeäksi.¹⁵⁴

Haastateltavien kokemusten mukaan perheen mahdollisia tukiverkkoja ei haluttu hyödyntää ongelmien ratkaisussa. Vaikutti siltä, että perheillä saattoi hyvinkin olla sukulaisia ja mahdollisia tukea antavia läheisiä, mutta niitä ei lapsiin liittyvien ongelmien kohdalla haluttu aktiivisesti hyödyntää. Myöskään vertaisverkon kasaaminen ei välttämättä olisi kannattavaa.

[...] Ja minusta se on ollut semmonen asia, että kauhee pelko siitä, että siellä saadaan tietää näistä asioista. Kauhee pelko, että joku kertoo. Yksi asiakas, jonka isä on joku pappi, niin hän sanoi että joutuu tappamaan itsensä ja koko perheensä jos tulee ilmi, että lapsella on ongelmia tai jos

---

¹⁵⁴ H4

hänen lapsensa sijoitetaan. Että heille tulee sellainen häpeä, että he ei voi elää enää.

Haastattelija: Mm. Mihinköhän se liittyy, semmoinen pelko?

En mä oikein tiedä... Joku somalialaisäiti sanoi, että se suurin häpeä mikä voi olla äidille on se, että toiset naiset saa tietää, että äitinä on niin riittämätön, että omalla lapsella on ongelmia. Se on semmoinen täydellinen kasvojenmenetys.¹⁵⁵

Tämä saattoi olla hämmentävää sosiaalityöntekijöiden mielestä, sillä joidenkin maahanmuuttajaryhmien ajateltiin olevan erityisen yhteisöllisiä ja siten läheisten ottaminen mukaan prosessiin nähtiin kannattavana tukimuotona. Tilanteen häpeällisyys saattaakin vaikeuttaa läheisten ihmisten yhteen keräämistä, sillä perheiden sisäisiä ongelmia ja ristiriitoja ei haluta tuoda kaikille nähtäviksi.

Yhteisöllisten tukimuotojen ottaminen osaksi lastensuojelun sosiaalityötä voi olla joissain tapauksissa toimiva työmuoto, mutta silti on huomioitava se mahdollisuus, että toisten asiakkaiden tapauksissa yksilö- ja perhekeskeinen sosiaalityö ovat parhaimpia menetelmiä toimivan palvelun ja avun tarjoamiseksi. Ei voida automaattisesti olettaa yhteisön olevan paras tukimuoto, vaan asiaa on lähestyttävä tapauskohtaisesti. Kaikkia ongelmia ei pystytä, tai haluta, käsitellä suvun tai yhteisön kesken eivätkä sukulaiset tai laajempi yhteisö aina kykene helpottamaan ongelmien ratkaisua. Aina sopivia verkostoja ei ole tai lähipiiriä ei haluta vaivata omilla ongelmilla.¹⁵⁶ Lisäksi vaikuttaa myös siltä, että epäonnistuminen vanhempana voi aiheuttaa vahvoja häpeän tunteita, jolloin asiaa ei haluta tuoda oman yhteisön tietoon.

Kamali toisaalta argumentoi, että perheen ottaminen mukaan ongelmanratkaisuun on tehokas keino. Hän tarkoittaa perheellä ydinperhettä laajempaa perheyksikköä, johon kuuluvat isovanhemmat, sukulaiset ja niin edelleen. Perheen apuun luottaen ongelmat saadaan ratkaistua totuttujen keinojen avulla ja perheen sisäinen tasapaino säilyy järkkymättömänä.¹⁵⁷ Hollannissa elävän turkkilaisyhteisön parissa tehdyssä tutkimuksessa kävi ilmi, että lastenkasvatukseen liittyviä kokemuksia jaetaan pääasiassa ystävien ja esimerkiksi lasten opettajien kanssa. Perheenjäsenten ja muiden turkkilaisten kanssa lapsiin liittyvistä ongelmista ei juurikaan puhuta, sillä

---

¹⁵⁵ H2

¹⁵⁶ Anis 2003, 6

¹⁵⁷ Kamali 1997, 167-168.

lastenkasvatus nähdään erittäin yksityisenä asiana ja lisäksi saattaa joutua juoruilun kohteeksi. Samaan aikaan ulkopuoliseen ammattiapuun ei juurikaan luoteta.¹⁵⁸ Hollannissa elävien somalipakolaisten taas todettiin kääntyvän mieluiten oman yhteisön puoleen avun hankinnassa, sillä luottamus viranomaisiin on heikko.¹⁵⁹

Haastatteluissani ilmi tullut häpeän tematiikka vihjaisi toisaalta sitä, että lastenkasvatukseen liittyvät ongelmat ovat hyvin henkilökohtaisia ja samanaikaisesti sitä, että perheen oma etninen yhteisö ei ole välttämättä aina paras vaihtoehto mahdollista tukiverkkoa kootessa. Maahanmuuttajien niputtaminen automaattisesti yhteisöllisiksi voi vaikeuttaa mahdollisten ongelmanratkaisukeinojen selvittämistä. Samaan aikaan yhteisöllisten tukimuotojen merkitystä ei voi täysin ohittaa. Kehittämällä erilaisia yhteisöllisen työskentelyn malleja, voi asiakkaita ohjata verkostoitumaan ja hyödyntämään tukiverkoston apua.¹⁶⁰

Lapset ovat muslimiperheessä vanhempien tuki ja turva. He ovat myös suuresti arvostettu lahja Jumalalta. Esimerkiksi naisen rooli vahvistuu hänen lastensa kautta, lapset ovat äidille tärkeä vallanlähde omassa yhteisössään. Voisikin sanoa, että äitiys on naisen tärkein rooli. Äiti ansaitsee islamin mukaan korkeimman kunnioituksen ja kiintymyksen lapsiltaan.¹⁶¹ Lasten arvo ja merkitys muslimiperheessä voivat olla yksi oleellinen lisäsy vahvoissa häpeän ja kasvojen menetyksen ilmaisuissa. Äidin merkittävin rooli on äitiys, mutta maahanmuutosta aiheutuvan sukulaisuussiteiden katkeaminen pakottaa myös isän ottamaan aktiivisemmän roolin.¹⁶² Kasvatusvastuu voi olla raskas taakka kannettavaksi, etenkin kun odotukset paremmasta elämästä ovat korkealla. Tämä tuli vahvasti myös sosiaalityöntekijöiden mielestä esille. Vanhempien paineet ovat suuret, kun lähtömaassa sukulaiset ja Suomessa oman yhteisön jäsenet odottavat lapsista tulevan lääkäreitä tai juristeja, ja kaiken lisäksi hyviä muslimeja.

5.4 Lapsi lakkaa olemasta muslimi

Lapsen uskonnollisen perinteen katoaminen oli yksi vanhempien monesti ilmaisemista huolenaiheista. Kaikissa tapauksissa uskonnon menettämisen pelko ei tullut esille hirvittävän voimakkaasti, mutta toisissa tapauksissa se oli aihe, jota sosiaalityöntekijä

---

¹⁵⁸ Nijsten 2006, 50-51.

¹⁵⁹ Dekovic, Bouwmeester & Groenendaal 2006, 201.

¹⁶⁰ Anis 2003, 6

¹⁶¹ Hallenberg 1998, 20

¹⁶² Akar & Tiilikainen 2004, 15

joutui perheen kanssa käsittelemään uudelleen ja uudelleen. Uskonnollisen identiteetin ylläpitäminen näytti liittyvän vahvasti omasta kulttuurista kiinni pitämiseen ja myös perheyhteyden ylläpitämiseen. Uskonnollisten tapojen hylkäämisen seurauksena myös ihmisen identiteetti hajoaa. Toinen monesti esille noussut uskonnon menettämiseen vaikuttava tekijä oli kristinuskon suuri vaikutus suomalaisessa yhteiskunnassa ja suomalaisissa instituutioissa.

Lapsen kasvattaminen hyväksi muslimiksi on monien muslimivanhempien tärkein tavoite. Islamin säännöt ovat jollain tavalla kasvatuksen pohjalla muslimiperheissä. Lasta ruvetaan pienestä pitäen kasvattamaan osaksi *ummaa*, uskovien yhteisöä. Islamin perimätiedon mukaan uskonnollisen kasvatuksen tulisi alkaa kun lapsi on seitsemän vuoden ikäinen, ja tällöin lapsen tulisi alkaa noudattaa islamin ulkoisia muotoja kuten rukousta.¹⁶³ Tässä valossa lapsen siirtäminen *umman* ulkopuolelle näyttäytyy vakavana puutteena lapsen uskonnollisessa kasvatuksessa.

Vieraan uskonnon pelko näkyi haastateltavien mukaan joissain muslimiperheissä. Tämä liittyy huoleen lapsen käännästämisestä: mitä tapahtuu kun perhe ei ole läsnä vahvistamassa muslimi-identiteettiä? Eräs sosiaalityöntekijä kuitenkin pohti, että jokin uskonnollisuus on parempi kuin ei mitään uskonnollista kasvatusta.

Joo se kristillisyyys, [...] että voisin jotenkin kuvitella että se kuitenkin [on] niin, että onks uskonto sulle ollenkaan tärkeä vai onks se jonkinlainen uskonto, kristillinen tai muslimi, ihan mikä vaan. Mutta että silleen voisi kuitenkin olla lähempänä se, että olisi edes jonkinlainen uskonto, että vaikka olisikin kristilliset arvot. Mutta esimerkiksi tämän perheen kohdalla ei se kristillisyyys nimenomaan, että se oli hyvin vastenmielinen, tai että sitä ei voitu hyväksyä.¹⁶⁴

Tässä tapauksessa lapsi luopui islaminuskosta, kun hänet otettiin huostaan ja sijoitettiin kodin ulkopuolelle. Hän alkoi aluksi syödä sianlihaa ja pian totesi jo olevansa kristitty. Myös nimi vaihtui. Hän siis kertoi avoimesti perheelleen luopuneensa muslimi-identiteetistään. Lapsi oli syntynyt Suomessa ja hänen äitinsäkin kuului kantaväestöön, mutta oli muslimikäännyttänyt. Isäpuoli oli Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttanut muslimi. Lapsi oli kasvatettu muslimiksi, mutta sosiaalityöntekijän mukaan lapsi koki

---

¹⁶³ Hallenberg 1998, 26

¹⁶⁴ H2

muslimi-identiteettinsä vieraaksi eikä sen vuoksi enää elänyt sen mukaisesti perheen vaikutuspiiristä päästyään. Sosiaalityöntekijä ilmaisee tämän mielenkiintoisella tavalla todeten, että lapsi jollain tavalla ”palasi alkuperäiseen” eli aikaan ennen kuin isäpuoli astui kuvioihin, aikaan jolloin poika oli vielä luterilainen. Poika oli noin vuoden ikäinen isäpuolen ja äidin mennessä naimisiin.¹⁶⁵

Perheen tilanne oli äärimmäisen tulehtunut, ja lapsen sekä vanhempien välit melkeinpä katkenneet. Muslimi-identiteetistä luopuminen on ollut lapselle selkeä erottautuminen myös perheensä vaikutusvallasta. Sosiaalityöntekijä itse piti uskontoa kuin uskontoa tärkeänä eikä täysin hahmottanut lapsen islamista luopumisen merkitystä perhesuhteille. Tilanne osoittaa, kuinka uskonnolla ja uskonnollisella identiteetillä voi olla monisyisiä vaikutuksia lastensuojelutyössä. Olisiko lapsen edun mukaista vahvistaa muslimi-identiteettiä ja siten perhesiteitä? Vai onko lapsella oikeus valita uskontonsa vanhempiensa toiveista huolimatta? Islamin tapauksessa on tärkeää ymmärtää, miten suuri merkitys perheellä ja kodilla on hyväksi muslimiksi tulemisessa.

Islam toimii identiteetin rakennuspalikkana. Se on vastapaino elämässä tapahtuville muutoksille ja vieraalta tuntuvaan suomalaiselle kulttuurille, yhteiskunnalle sekä uskonnolle. Myös kotia rakennetaan ja luodaan islamin kautta. Marja Tiilikaisen mukaan islam toimii esimerkiksi somaleille toivon ja uuden tulevaisuuden lähteenä ja luo yhteenkuuluvuuden tunnetta. Naisille islam merkitsee jatkuvuutta ja voimavaroja jaksaa uudessa yhteiskunnassa. Islamin avulla voi löytää selityksiä ja mahdollisuuksia. Arjen islam löytyy kodista ja perheestä. Koti on oleellinen elementti uskonnollisen identiteetin säilymisessä.¹⁶⁶

Tästä näkökulmasta ajateltuna on ymmärrettävää, että perheyhteyden katkeaminen merkitsee vanhempien mielestä uhkaa uskonnolliselle kasvatukselle. Kodin merkitys islamilaisessa kasvatuksessa on merkittävä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat kokivat esimerkiksi lapsen sijoittaminen laitokseen ongelmallisena. Kun lapsi otetaan perheen vaikutuspiiristä suomalaiseen laitostympäristöön, on vanhempien mahdollisuudet vaikuttaa lapsen uskonnolliseen ja arkielämän kasvatukseen erittäin rajoitetut. Lisäksi laitoksissa kasvatusta ja vertaisryhmä voi antaa vanhempien mielestä huonoja vaikutteita lapselle:

---

¹⁶⁵ H2

¹⁶⁶ Tiilikainen 2005, 282

Mä muistan, että oli viis asiaa mitä hän pelkäsi ja sanoi, että nimenomaan lastenkodissa oppii. Ne oli seurustelu tyttöjen kanssa, tupakan poltto, alkoholin käyttö, uhkapelit ja... mikä se yksi oli. Ja hän aina luetteli ne näin sormilla. Sitten kun asiat eteni, ja sitten hän muuttui jotenkin toisella tavalla, että jäi pois nämä tupakka ja tytöt ja sitten hän rupesti pelkäämään, että pojasta tulee joko homo tai kristitty. Eli ne oli ne suurimmat uhat.¹⁶⁷

Eräs haastateltavista totesikin, että laitoksissa henkilökunta ei esimerkiksi velvoita lasta osallistumaan ramadanin viettoon, jos lapsi siitä kieltäytyy. Toisin sanoen vanhempien kasvatustyötä ainakaan uskonnollisella saralla ei aina osata laitoksissa tukea. Mielenkiintoista on tässä yhteydessä haastateltavan pohdinta, jossa hän arveli lapsilla olevan kaksi persoonallisuutta: laitospersonallisuus, joka on hyvinkin suomalaisiin, laitoksessa välitettyihin arvoihin ja tapoihin pohjautuva, ja kotipersonallisuus, joka tulee esille viikonloppuisin perheen luona vierailtaessa.¹⁶⁸ Lapsi siten vaihtaa perinteisiä arvoja noudattavaan kotipersonallisuuteen vanhempiensa luona ollessaan, ja palattuaan laitokseen omaksuu sen ympäristön normit.

Laitosten negatiiviset vaikutukset lapsen uskonnolliselle ja kulttuurilliselle identiteetille näyttävät ilmiselviltä, ainakin jos laitos ei ole henkilökunnaltaan monikulttuurinen. Perheet saattoivat ilmaista sosiaalityöntekijöille huolta laitosten ideologisista taustoista. Erityisesti kristinuskon ja kristinuskoon käännynnäytämisen pelko näytteli tärkeää osaa. Yhdessä tapauksessa perhe kieltäytyi laitospaikasta sen vuoksi, että internetsivujen esittelyssä laitoksen kerrottiin olevan kristillinen instituutio.¹⁶⁹ Työntekijät myös arvioivat, että joissain kulttuureissa laitokset ovat saaneet erityisen negatiivisen merkityksen ja sen vuoksi laitossijoituksia saatetaan karsastaa Suomessakin.

Monikulttuurisuus laitostympäristössä asettaa omat käytännön haasteensa. Vaikuttaisi tarkoituksenmukaisimmalta järjestää erikseen sijoituslaitokset eri kulttuureille, sillä monien eri kulttuurien sekoittaminen yhdessä laitoksessa voi aiheuttaa turhia jännitteitä ja ristiriitoja. Ongelmia voi syntyä sekä lasten että laitoksen monikulttuurisen henkilökunnan kesken. Monikulttuurisia työskentelymalleja on kuitenkin kehitetty. Niihin kuuluu lasten oman kielen ylläpitämistä ja oman kulttuurin

---

¹⁶⁷ H1

¹⁶⁸ H3

¹⁶⁹ H2

tuotosten kuten taiteen, urheilun ja historian esille nostamista. Tiivis yhteydenpito lasten perheiden kanssa ja lasten tiheät vierailut perheensä luona ovat tärkeitä kulttuuri-identiteetin ylläpidossa. Samaan aikaan lasten vierailu kotona on riskialtista, sillä kotona vanhat perheongelmat ja kaveripiirit tulevat mukaan kuvioihin. Parhaassa tapauksessa myös vanhemmat voivat saada kasvatustukea ja opastusta monikulttuurisen laitoksen henkilökunnalta.¹⁷⁰

Loppujen lopuksi huoli muslimi-identiteetin katoamisesta tuntuu kulkevan käsi kädessä perhesiteiden katkeamisen kanssa. Vanhemmat pelkäävät lastensa uskon puolesta, sillä uskonnollisuus on oleellinen osa perheiden arkea. Toisaalta kyseessä voi olla myös vanhempien tietoinen pyrkimys hidastaa ja vaikeuttaa sosiaalityöntekijöiden työtä sekä lapsen huostaanottoa tai sijoitusta, kuten jotkut haastateltavista pohtivat. Vanhemmille ja muslimeille tämä pelko ja huoli voi kuitenkin olla todellinen. Lapselle huostaanotto tai sijoittaminen kodin ulkopuolelle voi taas merkitä lopullista eroa omasta etnisestä yhteisöstä.

6. YMMÄRTÄMISELLÄ ON REUNAEHDOT

6.1 Seistään kielimuurin eri puolilla

Yksi suurimmista vieraannuttavaa viitekehystä vahvistavista teemoista sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttaja-asiakkaan kohtaamisessa oli yhteisen kielen puute. Tästä kumpuaa monia ongelmia, jotka vaikeuttavat yhteistyön syvenemistä ja lisäävät väärinymmärrysten vaaraa. Yksi oleellisimmista kommunikaatiovälineistä sosiaalityöntekijöiden työssä on puhelin. Puhelimen kautta käydään keskustelua, kysellään perheen kuulumisia ja sovitaan tapaamisia. Yhteisen kielen puutteessa puhelin ei toimi hyödyllisenä välineenä, vaan on tavattava kasvotusten ja keskusteltava etukäteen tilatun tulkin välityksellä. Täten keskustelutilanteiden järjestämisestä tulee erittäin jäykkää ja joustamatonta. Tapaamisten sopimisen vaikeus ja jäykkyys myös haittaavat haastateltavien mielestä maahanmuuttaja-asiakkaan kanssa työskentelyä. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että joillain maahanmuuttaja-asiakkailla oli vaikeuksia

---

¹⁷⁰ Männistö 2001, 34-40

pitää kiinni yhteisesti sovituista tapaamisajankohdista. Samoin harmiteltiin sitä, että työntekijän itsensä estyessä oli melkein mahdotonta sopia uutta tapaamista yhteisen kielen puutteen vuoksi.

Tulkin käyttämiseen osa haastateltavista suhtautui kriittisesti, sillä heidän mukaansa koskaan ei voi olla varma mitä tulkki oikeastaan asiakkaalle sanoo ja miten hän asiat kääntää. Tulkkien tietämättömyys lastensuojelun käytänteistä ja termeistä koettiin ongelmaksi eikä työntekijä voinut olla varma oliko viesti todella mennyt perille sellaisena kuin oli tarkoitus. Toisenlaisiakin kokemuksia on. Merja Aniksen tutkimuksessa sosiaalityöntekijät raportoivat pelkästään myönteisiä kokemuksia tulkkaustilanteista.¹⁷¹

Tulkki ei koskaan ole pelkästään kääntämisen väline, hän ei pysty kääntämään sanasta sanaan ja samaan aikaan hänen täytyy arvioida miten ilmaista asiat ymmärrettävästi eri kielellä. Tavallaan tulkki on myös kulttuurin välittäjä, sillä hänen täytyy olla tietoinen ilmaisukeinoista ja -tavoista eri kulttuureissa. Tulkki edustaa sitä tahoja, joka hänet on palkannut. Esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttajan kohtaamisessa tulkki toimii niin sanotusti portinvartijana, joka voi joko lähentää sosiaalityöntekijää ja asiakasta toisiinsa tai myös etäännyttää heidät toisistaan. Maahanmuuttajille monet uuden yhteiskunnan käytänteet voivat olla vieraita. Näissä tilanteissa tulkki eräällä tavalla legitimoii maahanmuuttajalle ympäröivän yhteiskunnan käytänteitä, selittää hänelle mitä pitää tehdä ja miten asiat toimivat. Tämä on kuitenkin tulkin toissijainen tehtävä eikä hän vastaa henkilökunnan ja asiakkaan kontaktista. Tulkin työ on siten hyvin monipuolista ja vastuullista ja ulottuu laajemmalle kuin kieleen.¹⁷²

Ongelmia voi syntyä myös asiakkaan ja tulkin suhteesta. Jos asiakas ei luota tulkkiin, on kommunikaatio mahdotonta.¹⁷³ Eräs haastateltavista kertoi, kuinka asiakas pelkäsi vieraan tulkin levittävän hänen henkilökohtaisia asioitaan somaliyhteisöön laajemmin. Tässä tapauksessa tulkkina käytettiin perheen vanhinta lasta, mikä taas haastateltavan mielestä oli hankala tilanne. Martiskaisen haastatteluissa somaliäidit ilmaisivat huolensa lapsen käyttämisestä tulkkina. Heidän mukaansa lapsi ei enää kunnioita vanhempiaan, jos hänestä tulee perheen puolestapuhuja. Lapsen toimiminen perheen asiamiehenä voikin aiheuttaa ongelmia perheen sisäisissä rooleissa

---

¹⁷¹ Anis 2008, 67.

¹⁷² Nyberg 2000, 280-283.

¹⁷³ Nyberg 2000, 300.

ja dynamiikassa.¹⁷⁴ Maahanmuuttaja itse voi kokea lapsen tulkkauksen olevan luottamuksellisempaa ja sosiaalityöntekijä saattaa taas kokea tulkkina toimivan lapsen olevan helpoin ja ongelmattomin tapa ylittää kielimuuri. On kuitenkin tiedostettava, että lasten käyttäminen tulkkeina aiheuttaa vaikeita lojaalisuusristiriitoja.¹⁷⁵ Perheen asioiden ruotiminen lapsen kautta on paitsi henkisesti raskasta lapselle, myös eettisesti sosiaalityön kannalta arveluttavaa.

Lisäksi ongelmia voi tulla tulkin henkilökohtaisista ominaisuuksista. Joskus tapahtumat saattavat olla liian lähellä hänen omia kokemuksiaan tai tuntemuksiaan, ja aiheuttaa tulkkille sitä kautta vaikeuksia. Tietenkin myös puutteellinen tietotaito ja koulutus voivat nousta ongelmiksi.¹⁷⁶ Yhdessä haastattelussa kävi ilmi, että tulkin sukupuoli oli ongelma: nuori musliminainen, joka toimi tulkkina, oli häkeltynyt joutuessaan tulkkaamaan ilmeisesti vanhemmalle muslimimiehelle arkaluontoisia asioita, jotka koskivat miehen perheongelmia. Toisaalta taas eräs haastateltava pohti, että miestulkin kanssa voi tulla hankaluuksia, jos keskustelukumppanina on esimerkiksi perheen äiti.

Lastensuojelun puuttuminen perheen asioihin voi todellakin tulla suurena yllätyksenä, kun yhteistä kieltä suomalaisten kanssa ei ole. Haastateltavat tiedostivat, että kielen puutteesta johtuen vanhemmat saattoivat olla täysin epätietoisia lastensa ongelmista esimerkiksi koulussa. He myös peräänkuuluttivat päiväkotien ja koulujen vastuuta käydä läpi vanhempien kanssa lapsen ongelmia. Eräs haastateltava epäili, että koulut ja päiväkodit eivät tiedä tulkkipalvelujen olevan ilmaisia.¹⁷⁷ Myös kritisoitiin sitä, että maahanmuuttajavanhempia moititaan osallistumisen niukkuudesta, mutta ei ymmärretä kielimuurin merkitystä. Toisin sanoen lapsen ongelmien selvittäminen vanhempien kanssa kasaantuu lastensuojeluun. Perheet voivat reagoida hyvinkin epäluuloisesti yllättävään viranomaisyhteydenottoon, kun tuntematon ihminen väittää heidän lapsellaan olevan vakavia ongelmia koulussa.

Oman ongelmansa kentälle tuo se, että joskus maahanmuuttaja-asiakkaat kieltäytyvät tulkin käytöstä kokonaan. He ovat ehkä tottuneet käyttämään perheen lasta tulkkina erilaisissa tilanteissa eivätkä halua sotkea ulkopuolisia henkilökohtaisiin

---

¹⁷⁴ Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen 2003, 74-75.

¹⁷⁵ Anis 2008, 66.

¹⁷⁶ Nyberg 2000, 300.

¹⁷⁷ H3

asioihinsa. Maahanmuuttaja-asiakkaalle onkin selitettävä perin pohjin mitä tulkin käyttäminen merkitsee ja mitkä ovat sen hyödyt myös asiakkaalle itselleen.¹⁷⁸

6.2 Viranomainen on epäilyttävä ja kylmä

*[...] varmaan semmoinen epäluottamus viranomaisia kohtaan ja semmoinen, että viranomaisiin ei voi luottaa, että viranomaiset on lahjottavissa. Tai että viranomaiset tekee raakuuksia. [...] Että ei voi uskoa, että meitä ei voi lahjoa ja että me halutaan vaan noudattaa lakia eikä meillä ole mitään muita intressejä. Eikä me olla kenenkään puolella ketään vastaan.*¹⁷⁹

Maahanmuuttajille viranomainen voi merkitä monia negatiivisia asioita kuten vainoa, korruptiota tai uhkaa. Tällaisessa tilanteessa viranomaisen kohtaaminen tapahtuu epäluuloisuuden värittämässä ilmapiirissä. Maahanmuuttaja voi olla erityisen herkistynyt ja siksi myös loukkaantua helpommin. Persoonattomasti käyttäytyvä viranomainen voi tuntua kylmän etäiseltä, epäkohteliaalta byrokraatilta.¹⁸⁰ Kuten Kamalikin tutkimuksessaan havaitsi, maahanmuuttajan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisessa yksi oleellisista laatuun vaikuttavista tekijöistä oli maahanmuuttajan kokemus työntekijän persoonallisuudesta, lämmöstä. Myös suomalaisissa selvityksissä maahanmuuttajat toivovat viranomaisilta enemmän aitoa kiinnostusta ja välittämistä, sekä sen osoittamista.¹⁸¹

Epäluuloisuus viranomaisia kohtaan laitettiin osittain myös maahanmuuttajien omien ennakkoluulojen piikkiin. Toisaalta ymmärrettiin epäluuloisuuden taustalla olevat mahdolliset yhteiskunnalliset tekijät. Vanhempien epäluulot saattoivat olla vahvoja tunteellisia purkauksia, jotka työntekijät kokivat syyllistämisenä pikemminkin kuin aitona pelkona:

Että ”te haluatte lapset vaan laitokseen, te haluatte somaleilta lapset pois ja laitokseen”. Mä en silti tiedä kuinka paljon siinä oli takana aito epäluulo ja

---

¹⁷⁸ Fontes 2005, 53.

¹⁷⁹ H1

¹⁸⁰ Fontes 2005, 52, 57

¹⁸¹ Kamali 2002, Vesterinen 2007, kts. myös Anis 2008.

*kuinka paljon hän yritti käyttää hyväkseen tätä ja syyllistää. Että kuinka paljon hänellä oli itsellä ennakkoluuloja.*¹⁸²

Viranomaisten toimintaan liittyviä epäluuloja toisaalta ymmärrettiin, mutta samaan aikaan niiden kumoaminen nähtiin turhauttavana. Haastateltavat kertoivat, että on hyvin raskasta vakuuttaa asiakkaalle, että mitään julkisia merkintöjä ei tule, ja että täällä toimitaan puolueettomasti ja kaikkia tasapuolisesti kuunnellen. Epäluuloisuus viranomaistoimintaa kohtaan nähtiin kuitenkin kaiken kaikkiaan perusteltuna, jos lähtömaan olosuhteet otettiin huomioon. Pohdittiin myös, että esimerkiksi lastensuojelusta kulkee villejä tarinoita maahanmuuttajayhteisöjen keskuudessa, mikä osaltaan lisää epäluuloisuutta.

Somaliäitien haastatteluissa Taina Martiskainen havaitsi, että äideillä tuntui olevan hyvin epämääräinen kuva suomalaisesta sosiaalipalvelusta ja yleisemminkin yhteiskunnan toimintatavoista. Apua ei osattu hakea, koska sen olemassaoloa ei tiedetty eikä välttämättä edes uskottu, että oikeanlaista apua voisi saada. Suhtautuminen tarjottuihin palveluihin oli epäluuloista ja lastensuojelun puuttumisen perheen asioihin ajateltiin tulevan liian suurena yllätyksenä perheelle, joka ei ole saanut tietoa lapsen ongelmista mitään muuta kautta. Lastensuojelun yllättävän intervention koettiin osaltaan aiheuttavan epäluuloja vanhemmissa.¹⁸³ Sosiaalityöntekijät taas saattavat tulkita maahanmuuttajien epätietoisuuden vääristyneiksi tai liian suuriksi odotuksiksi sosiaalipalveluja kohtaan.¹⁸⁴

Sosiaalityöntekijöille kohdistamassaan lomakekyselyssä ja haastatteluissa Sinikka Ikäläinen havaitsi, että osa sosiaalityöntekijöistä kokee maahanmuuttajaperheiden asennoituvan epäluuloisesti tarjottuun apuun. Erityisesti lastensuojelun työntekijät mainitsivat avusta kieltäytymisen syyksi epäluulot. He arvioivat myös, että osa epäluuloista johtuu siitä, että lastensuojelun tarkoitusta perheen auttamisessa ei ymmärretä.¹⁸⁵

Sosiaalityöntekijöiden puolueettomuus on myös joidenkin maahanmuuttajien keskuudessa kyseenalainen. On kokemuksia syrjinnästä ja rasismista ja muutenkin epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Palvelujen tarve ja niiden tarjonta eivät tunnu kohtaavan parhaalla mahdollisella tavalla, mikä entisestään lisää

---

¹⁸² H5

¹⁸³ Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen 2003, 80.

¹⁸⁴ Kts. esimerkiksi Hirstiö-Snellman & Mäkelä 1998, luku 11 Asiakastyön ongelma-alueet

¹⁸⁵ Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen 2003, 47.

maahanmuuttajien kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta. Syytökset rasismista kohdistuvat siihen työntekijään, joka asiakassuhdetta hoitaa. Samaan aikaan koko järjestelmä koetaan syrjivänä rakenteena, jonka piiristä on vaikea löytää apua.¹⁸⁶

Osa haastateltavistani oli saanut osakseen syytöksiä rasismista ja syrjinnästä, mutta mitenkään keskeiseksi tällaiset syytökset eivät haastatteluissa nousseet. Voimakkaimmin ilmaistuna syrjintäsyytös tuli esille erään asiakkaan puheissa, kun hän syytti sosiaalityöntekijää islaminvastaisuudesta.¹⁸⁷ Rasismista keskusteltiin yllättävän vähän, sillä oletettavasti sitä ei koettu ongelmaksi omassa työympäristössä. Toisaalta en myöskään nostanut sitä aktiivisesti keskustelunaiheeksi, vaan etsin siihen viittaavia aihioita keskusteluista. Mielenkiintoisesti keskustelut ohjautuivat enemmän maahanmuuttajien itsensä ennakkoluuloihin ja työntekijöiden reaktioihin ennakkoluuloja kohdatessaan.

Kaiken kaikkiaan epäluuloisuus osaltaan vaikeuttaa yhteistyötä lastensuojelun asiakkaan kanssa. Kuitenkaan mistään puheista ei selvinnyt kuinka aktiivisesti näitä epäluuloja pyrittiin hälventämään asiakkuuden aikana. Monesti myös kyseenalaistettiin se, oliko kyseessä oikeasti epäluulo vai tietoinen pyrkimys vaikeuttaa yhteistyötä. Toisin sanoen samaan aikaan ymmärrettiin jollain tasolla maahanmuuttajien mahdollisia viranomaiskammoja, mutta niitä ei välttämättä käsitelty ja pyritty aktiivisesti purkamaan varsinaisissa asiakkuuksissa. Toisaalta pitäisi myös pohtia, minkälaisia mahdollisuuksia lastensuojelun piirissä on epäluulojen hälventämiselle tai miten niitä mahdollisuuksia voisi parantaa.

Lastensuojelutyössä sosiaaliviranomainen kohtaa henkisesti raskaita tapauksia, jolloin tunteellinen etääntyminen voi olla yksi keino välttää loppuun palamista. Varsinkin kuluttavissa ja raskaissa tapauksissa tietyn etäisyyden pitäminen asiakkaaseen on psykologisesti välttämätöntä, ja myös oleellinen osa viranomaisroolia. Asiakkaan ottaminen liikaa sydämelle voi kuluttaa loppuun. Jonkinlainen tasapaino pitäisikin löytyä asiakkaan odotusten ja työntekijän omien resurssien välille.

---

¹⁸⁶ Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen 2003, 84-85.

¹⁸⁷ H2

6.3 Islam on erilaisuutta

Sosiaalityöhön kuuluu ihmisten kategorisointi, jotta erilaisia poikkeamia kyettäisiin hallitsemaan. Kulttuuriinkin viittaaminen voi pitää sisällään erilaisia vallankäytön elementtejä, pyrkimystä hallita normeista poikkeavaa.¹⁸⁸ Merja Anis käyttää termiä *kulttuuripuhe* kuvaamaan sosiaalityöntekijän tai asiakkaan puhetta omasta kulttuurista, sen käytöstä normaaliutta määriteltäessä. Esimerkiksi suomalaiset sosiaalityöntekijät vetoavat ”tyypillisesti suomalaisiin tapoihin” pyrkiessään oikeuttamaan tiettyjä lastenhoitoon liittyviä tapoja tai toimenpiteitä.¹⁸⁹ Kulttuuripuheen käsite antoi mielenkiintoisen viitekehysten myös *uskontopuheen* tarkastelulle. Uskontopuhetta löysin aineistostani asiakkaiden puheista. Asiakkaat määrittivät kasvatuskäytänteitään ja tyypillisiä tapojaan paitsi kulttuurin, myös uskonnon avulla. Siten asiakkaat määrittivät normaaliutta islamin kautta.

*[...] kaikki asiat kiertyi siihen, siihen että hän niinkun haluaisi kasvattaa islamin periaatteiden mukaan. Se oli siis niinku koko ajan. Ja hän esitti Koraania ja luki Koraanista lauseita ja... Että se oli niinku suunnilleen joka toisessa lauseessa puhuttiin islamista tai Koraanista.*¹⁹⁰

Uskontoja onkin käytetty ja käytetään selittämään sosiaalista todellisuutta, mutta myös luomaan siihen järjestystä ja kuvaamaan miten asioiden tulisi olla. Uskonto on sosiaalisen järjestyksen malli ja viitekehys. Sellaisena uskonto on voimakas väline sosiaalisten käytänteiden legitimoijana.¹⁹¹

Islam ja siihen liittyvät käytänteet tuntuivat näyttelevän hetkittäin omaa osaansa sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttaja-asiakkaan kohtaamisen vaikeuksissa. Käytännön tasolla perjantai aiheutti vaikeuksia, jos työntekijä ei muistanut, että se on muslimien pyhäpäivä. Samoin ramadanin aikaan tapaamiset ja kotikäynnit eivät välttämättä onnistuneet. Joskus perheet myös kieltäytyivät tapaamisesta siksi, että heidän täytyy mennä moskeijaan.

Oli nähtävissä merkkejä myös siitä, että uskontoon vetoaminen saattoi aiheuttaa suoranaisia kommunikaatiokatkoksia sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä.

---

¹⁸⁸ Anis 2005, 6

¹⁸⁹ Anis 2005, 8.

¹⁹⁰ H1

¹⁹¹ Sakaranaho 2006, 27

Kyseessä olivat abstraktimmat tilanteet, jolloin uskontoa käytettiin selityksenä tai perusteluna lapsen tai perheen ongelmille. Eräässä tapauksessa sosiaalityöntekijä arvioi, että vaimo ei kykene irtautumaan väkivaltaisesta miehestään sen vuoksi, että vaimo uskoo miehen kanssa naimisissa olemisen olevan hänen kohtalonsa, joka on uskonnon sanelema.

Hän [perheen äiti] on semmonen uskovainen, että hän varmaan ajatteli, että tämä on hänen kohtalonsa. Että hän on nyt valinnut tän miehen nyt uudestaan, heillä on yhteisiä lapsia... Ja mä uskon, että tämä on yks syy, miksi hän ei pysty irtautumaan tästä miehestä.¹⁹²

Uskonnon merkityksen korostuminen mainittiin myös yhtenä suurimmista eroista, mitä on maahanmuuttajien ja kantaväestön kanssa työskennellessä. Pohdittiin, että kantaväestön tapauksessa uskonnollisilla ratkaisumalleilla ei ole niinkään merkitystä: jos ongelmia tulee, ei ensimmäisenä tule mieleenkään kääntyä papin puoleen. Toisin sanoen uskonto avunhakemisen strategiana koettiin jollain tavalla vieraaksi suomalaiselle kulttuurille. Kuitenkin eräs työntekijä pohti, että ei ole omien tietojensa mukaan toisaalta työskennellyt vahvasti uskovan suomalaisen perheen kanssa.¹⁹³

Uskonto nousi vahvasti esille jonkinlaisena vallankäytön muotona. Sosiaalityöntekijät saattoivat kyseenalaistaa asiakasperheen uskonnollisuuden aitouden ja epäillä uskonnon olevan vain keino vaikeuttaa lastensuojeluprosessia sekä esittää vastalauseita. Jossain tapauksissa asiakkaan koettiin käyttävän uskontoa omiin päämääriinsä, vaikka muuten asiakkaan ei koettu elävän niin sanotusti kunnan uskovan elämää. Välillä myös pohdittiin perusteleeko asiakas tiettyjä asioita islamilla, vaikka oikeasti yhteys uskontoon on löyhä. Toisin sanoen epäiltiin, että uskonnon avulla verhotaan myös oikeita ongelmia. Uskontoon vetoaminen ei ollut aina sosiaalityöntekijöiden mielestä perusteltua.

[...] mutta sekin on kun minä en tunne tätä uskontoa, [...], mutta välillä mä mietin vähän... Ei ehkä näin saisi sanoo, mutta välillä mä epäilin vähän kun ne perustelut olivat semmosia, että ristiin rastiin meni. Että hän ikään kuin sanoi ne samat sanat mitä oli kuullut jostain, että ei ehkä sitten miettinyt

---

¹⁹² H2

¹⁹³ H1

*mitä ne tarkoittaa. Tietenkin tämä voi olla vähän ylimielinen, mut mä mietin kun ne muuttui välillä ne käsitykset, että vähän riippuen siitä mikä tilanne on päällä.*¹⁹⁴

Vallan tematiikka on tässä suhteessa erittäin mielenkiintoinen, sillä lastensuojeluviranomaisen ja asiakkaan kohtaamisessa viranomaisella on valta päättää perheen asioista. Viranomaisen ja hänen asiakkaansa suhteessa on vahva institutionaalisen vallan vaikutus, eli viranomaisella on käytössään lain oikeuttamat sanktiot. Hänen antamiaan päätöksiä ei voi kyseenalaistaa ilman jonkinlaista rangaistusta. Toisin sanoen viranomaisella on valta toteuttaa päätöksensä tietyissä tilanteissa huolimatta asiakkaan tahdosta tai haluista. Tähän valtasuhteeseen liittyy nimenomaan ihmisen määrittelemisen asiakkaaksi. Asiakkuuteen liittyy jonkinlainen riippuvuus vallankäyttäjistä, eli viranomaisesta.¹⁹⁵ Maahanmuuttaja voi kokea voimattomuutta sosiaaliviranomaisen ylivoimaisen institutionaalisen ja yhteiskunnallisen vallan edessä.¹⁹⁶

Uskonnon käyttäminen asiakkaan valtaa vahvistavana tekijänä voi kertoa asiakkaan pyrkimyksestä ottaa valta ja oma elämänhallinta takaisin, luoda omat määritelmät perheen tilanteesta ja etsiä oman tradition kautta ratkaisut. Tähän liittyy sosiaalityöntekijän määritelmien hylkääminen. Asiakkaan kannalta on ymmärrettävää, että perheen sisäisiin asioihin puuttuminen voidaan kokea hyvin voimakkaana hallinnan muotona, jota pyritään vastustamaan oman vallan terminologiaa apuna käyttäen.

Uskontoa vallankäytön välineenä pohtivat myös somalinaiset Ikäläisen haastatteluissa. He epäilivät, että useasti uskonto ei millään tavalla muuten näkyisi, mutta se nostetaan sopivissa kohdissa perusteluksi erinäisille asioille. Kyseenalaistettiin sitä, onko uskonnolla oikeasti merkitystä ollenkaan vai pyritäänkö sen avulla vain jonkinlaiseen hallintaan ja vallankäyttöön.¹⁹⁷

Uskonto voi hyvinkin olla myös perheen sisäisessä dynamiikassa vallankäytön muoto, kuten somalinaiset pohtivat Ikäläisen tutkimuksessa. Eräs haastattelemani sosiaalityöntekijä kuvasi avioeron repimää perhettä, jossa isä yritti käännyttää lapsia äitiä vastaan. Isä kertoi lapsille, että äiti tekee huorin ottaessaan uuden

---

¹⁹⁴ H2

¹⁹⁵ Kamali 1997, 10-13

¹⁹⁶ Esimerkkitapauksena venäläisen äidin tuntemukset lastensuojelusta, Anis 2005, 11

¹⁹⁷ Ikäläinen, Martiskainen & Törrönen 2003, 87

miehen, sillä äidillä ei ole islamin mukaista avioeroa.¹⁹⁸ Lisäksi isä uhkaili, että äiti myrkyttää lasten ruoat laittamalla niihin sianlihaa.¹⁹⁹ Uskonto vallankäyttönä esiintyi paitsi sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisessa, myös perheen sisäisenä vallan muotona sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa.

Esimerkiksi Tiilikainen totesi, että somalinoisille uskonnollinen tietämys voi antaa voimaantumisen tunteen ja lisää auktoriteettia omassa yhteisössä.²⁰⁰ Uskonnollisen tietämyksen osoittaminen on mahdollisesti muslimiasiakkaalle keino vahvistaa omaa auktoriteettiaan ja voimaantua. Asiakkaan omasta viitekehyksestä lähtevä aktiivisuus ja voimaantuminen on viranomaiselle mahdollisesti ongelmallista, sillä se voi olla ristiriidassa palvelukulttuurin ja organisaation oman kulttuurin kanssa.²⁰¹

Vallankäyttö liittyy hyvin monisyisesti sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttajan kohtaamiseen, mutta myös maahanmuuttajan itsensä ylläpitämiin valtarakennelmiin sekä perheessä että suhteessa viranomaiseen. Uskonnon rooli tässä on hyvin mielenkiintoinen, mutta myös selvästi välillä kyseenalaistettu. Kaikkea ei toisin sanoen voi, eikä saa, perustella uskonnolla.

Eri kielillä ei loppujen lopuksi puhuttu ainoastaan konkreettisen kielen tasolla, vaan myös ajatusten ja ajatusmaailman tasolla. Kokemus kahden eri ajatusmaailman välillä sijaitsevasta kuilusta on välillä merkittävä. Sosiaalityöntekijä määrittelee normaaliutta oman kulttuuripuheensa kautta, siinä missä asiakas puhuu uskontonsa termeillä.

*Totta kai siinähan puhuttiin ihan eri kieltä. Mä puhuin jotenkin lapsen edusta, ja että lasta ei saa lyödä, pitää käydä koulua ja tällöisistä perusasioista, ja toinen puhuu Allahista, niin kyllähän siinä puhutaan hirveen eri kieltä että [...]*²⁰²

---

¹⁹⁸ Ongelmallisia tilanteita syntyy, kun avioero tapahtuu Suomen lain mukaisesti, mutta mies ei suostu myöntämään naiselle islamin mukaista avioeroa. Nainen voi ottaa uuden miehen ja avioitua Suomen lainsäädännön mukaan, mutta ei islamilaiseen avioliittoon. Miehen pitää myöntää naiselle islamin mukainen avioero. (Akar & Tiilikainen 2004, 13) Mielenkiintoisia näkemyksiä suomalaisen ja islamilaisen lain mukaisista avioeroista nousi esille Kristiina Kouroksen tutkimuksessa, joka selvitti Suomessa asuvien muslimien suhtautumista perheväkivaltaan ja perhelainsäädäntöön (Kouros 2007, 66-67).

¹⁹⁹ H5

²⁰⁰ Tiilikainen 2005, 283

²⁰¹ Hirstiö-Snellman & Mäkelä 1998, luku 13 Pohdinta

²⁰² H1

Kuitenkin tarve saavuttaa keskusteluyhteys ylitti paikka paikoin eri käsityksistä johtuvat esteet. Sekä sosiaalityöntekijä että asiakas pyrkivät parhaimmissa tapauksissa löytämään jotain positiivista toistensa määritelmistä. Vaikeassakin tilanteessa yhteisymmärrys saavutettiin joustamalla omista käsitteistä ja tavoittelemalla niitä asioita, jotka ovat molemmille yhteisiä tavoitteita, kuten esimerkiksi lapsen hyvinvointi. Keskustelun kautta yhteinen kieli on mahdollista löytää; myös ajatusmaailman tasolla.

*Mutta me saatiin kuitenkin semmoinen keskusteluyhteys. Mäkin yritin sanoa, ehkä mä yritin niinku löytää tavallaan jotain hyvää niistä sen asioista[...]
Mä aina sanoin, että sä haluat tälle pojalle hyvää, että ethän sä huonoa pohjimmiltasi halua [...] Ja hän tuli sitten myös vastaan, että no sinä teet työtäsi ja sinun täytyy noudattaa Suomen lakeja. Niinku joku läheneminen siinä tapahtui.²⁰³*

Uskonto voi olla keino selittää sitä mikä on normaalia, mutta se esittäytyi erilaisuutensa kautta vahvasti myös ongelmana, vieraannuttavana tekijänä ja vieraantumisen perusteena. Uskonto ongelmana vaikeuttaa yhteisymmärrystä ja tuloksellista työskentelyä. Sillä selitettiin vuorovaikutuksessa koettuja ongelmia. Toisaalta syvemmän pohdinnan jälkeen uskonnon rooli vaikeuksien aiheuttajana kutistui ja asiakkaan henkilökohtaiset ominaisuudet, psykologiset ongelmat tai muut tekijät nousivat uskontoa tärkeämmäksi.²⁰⁴

6.4 Sukupuoli on haaste

Jokainen haastateltava pohti sukupuolikysymyksiä tavalla tai toisella. Välillä kysyin sitä suoraan, välillä sukupuolikysymykset nousivat esille spontaanisti. Oli sitten kyse oman naiseuden pohtimisesta lastensuojelutyössä maahanmuuttajaperheiden kanssa, erilaisten kulttuurien ja islamin miesvaltaisuuden arvioimisesta tai sukupuolien dynamiikasta perheen sisällä, nämä asiat herättivät paljon kysymyksiä. Yhden arvion mukaan

---

²⁰³ H1

²⁰⁴ Anis teki kulttuurin suhteen samanlaisia havaintoja (Anis 2005, 14). Hänen aineistossaan sekä maahanmuuttajat että sosiaalityöntekijät ”kulttuurillistivat” ongelmia etsimällä selityksen yhteistyön vaikeuksille ensisijaisesti kulttuurista. Pidemmän pohdinnan jälkeen muut tekijät nousivat kuitenkin tärkeimmiksi kuin viittaukset erilaisiin kulttuureihin.

sukupuoli vaikutti kaikkeen ja se oli erittäin määrittävä tekijä asiakkaan maailmankatsomuksessa:

*Luultavastihan se [sukupuoli] vaikutti. Siis sehän vaikutti kaikkeen, koska hän ei esimerkiksi kätellyt mua. Hän niinku teki näin (nostaa käden ylös kämmen eteenpäin) ja sanoi ”salaaam”. Et jotenki musta tuntui, mä en nyt tiedä kuinka pitkälle voi yleistää, mutta ainakin tää mies eli semmosessa maailmassa, jossa sukupuoli on hirveen tärkeä määrittävä tekijä, mä uskoisin, kaikkiin asioihin.*²⁰⁵

Lastensuojelutyö on suurelta osin naissosiaalityöntekijöiden tekemää työtä perheen äitien kanssa. Miehet ovat taustalla sekä viranomaisten että perheen osalta. Lastensuojelussa määritelmät ovat toisin sanoen naisten hallinnassa.²⁰⁶ Sosiaalityöntekijät arvioivat maahanmuuttajataustaisten asiakasperheidensä olevan melko patriarkaalisia, mikä tarkoittaa sitä että perheen pää, sen valtakeskus, on mies. Tämä nosti esille pohdintoja siitä, mitkä mahdollisuudet sosiaalityöntekijällä naisena on kohdata patriarkaalisia arvoja omaava miesasiakas.

Isän rooli perheen elättäjänä ja auktoriteettina on etenkin traditionaalisissa perheissä merkittävä. Ensimmäisen polven maahanmuuttajien perherakenteiden on havaittu olevan suhteellisen hierarkkisia, ja isä asettuu tämän hierarkian kärkeen perheen elättäjänä ja lasten kurinpidosta huolehtijana. Isän rooliin voi myös kuulua se, että hän hoitaa perheen ulkopuoliset suhteet perheen johtajan ominaisuudessa.²⁰⁷

Islamilaisten kasvatuseriaatteiden ytimessä on käsitys naisen ja miehen rooleista. Perhehierarkiassa isän rooli on aktiivinen ja keskeinen perheen ulkoisissa asioissa, mutta perheen sisällä äiti on kaikkein keskeisin. Etenkin Lähi-idän alueella on tavallista, että mies hoitaa vaimonsa asioita perheen ulkopuolella toimien eräällä tavalla vaimonsa puhemiehenä. Toisaalta taas Aasian islamilaisilla alueilla naiset ovat perinteisesti työskennelleet kodin ulkopuolella eikä jako perheen ulkoisen ja sisäisen välillä ole niin jyrkkä. Miehellä on perheessä päätösvalta kaikissa perhettä koskevilla asioissa. Hänellä on myös tiettyyn pisteeseen asti oikeus rajoittaa vaimonsa sosiaalista

---

²⁰⁵ H1

²⁰⁶ Kivinen 1994, 6.

²⁰⁷ Esim. Pels 2006, 81; Dekovic, Bouwmeester & Groenendaal 2006, 191.

liikkuvuutta. Michellä on kuitenkin myös velvollisuus elättää perheensä ja hänen on taattava vaimolleen ylläpito.²⁰⁸

Hollannissa tehdyn maahanmuuttajatutkimuksen mukaan erityisesti islamilaisissa ryhmissä isän rooli oli toimia perheen tulonlähteenä eikä koulutuksen taso näyttänyt vaikuttavan isän käsityksiin perheen roolijaosta. Sen sijaan äitien koulutus vaikutti myös äitien perheroolitoiveisiin: koulutetummat äidit toivoivat tasa-arvoisempaa työnjakoa perheessä.²⁰⁹ Tämä herättää mielenkiintoisia kysymyksiä siitä, miten sukupuolinäkökulmaa tulisi sosiaalityössä lähestyä.

Yhdessä tapauksessa somali-isä oli syyttänyt sosiaalityöntekijää liian voimakkaasta naisnäkökulmasta, joka johtaa miesten syrjintään. Vastauksena tähän sosiaalityöntekijä oli ottanut mukaan miespuolisen parin työskentelyyn, jolloin isä siirtyi sukupuolinäkökulmasta kulttuurisen syrjinnän teemoihin. Syytös jäi kuitenkin sosiaalityöntekijän mieleen ja hän jäi pohtimaan kokemuksiaan siitä, että naisten kanssa on helpompi päästä yhteistyöhön ja -ymmärrykseen. Hän hyödyntää somalinalaisilta kuulemiaan tietoja, ja kokee selvästi näiden tietojen vaikuttavan hänen somalinalaisiin kohdistuviin sympatioihinsa:

Et onko sit sekin myös, et naisen on helpompi naisen kanssa päästä. Oli tässä toisessa perheessä semmonen isä... et nää naisetkin sanoo, että somalikulttuurissa miehet ei ole lasten kanssa, että naiset hoitaa. Sen takia tuntuu, että miehet vierittää kaiken naisten vastuulle. Et ainakin näissä tapauksissa, niin olen kokenut todella positiivisiksi nää somalinalaiset. On toisissa tapauksissa hyvin päästy miesten kanssa juttuun [...] Ja mikä on sit taas suomalaisella naisella [mahdollisuus] päästä somalimiehen kanssa yhteistyöhön.²¹⁰

Aina pohdinnat eivät kohdistuneet niinkään oman sukupuolen vaikutuksiin, kuin asiakkaan käsityksiin sukupuolen merkityksestä. Yhdessä tapauksessa sosiaalityöntekijä arveli, että islamin uskonnon mukaan mies määrää perheessä. Vastakohtana on sosiaalityöntekijän mukaan laki tai käsitys, joka sanelee että lapsen isäpuolta, joka ei ole lapsen virallinen huoltaja, ei tarvitse kuulla sijaishuoltoa koskeissa asioissa.

---

²⁰⁸ Hallenberg 1998, 36

²⁰⁹ Dekovic, Pels & Model 2006, 285-286.

²¹⁰ H5

[...] Jotenkin se kynnyskysymys tai se tärkeä kysymys on nimenomaan se, mitä mä oon koko ajan pohtinut, että tällasessa perheessä, mulla on kuitenkin sellanen käsitys, että isä tai miespuolinen henkilö, tai olisko nyt vanhempi ihminen, mutta kuitenkin mies, että hän määrää. Mulla on semmonen käsitys islaamisesta uskonnosta ja siinä on sitten ollut... Tämä meidän laki, tai käsitys, on se että sijaishuollon muutoksesta ei tarvii sitä isäpuolta kuulla enää. Mä oon voinut niinkun juridisesti hänet poistaa kokonaan näistä kuvioista.²¹¹

Tässä asettuvat vastakkain sosiaalityöntekijän oikeus laskea isäpuoli päätöksenteon ulkopuolelle ja isän perinteinen paikka perheen päässä. Sosiaalityöntekijä itse tiedostaa tekemänsä päätöksen hankaluuden ja pohtii olisiko lapsen kannalta ollut parempi, jos isäpuoli olisi pidetty mukana työskentelyssä. Hän kutsuu tätä "kynnyskysymykseksi", sillä hänelle on itselleen jäänyt olo, että asiat olisivat voineet olla toisin jos isäpuoli olisi ollut mukana. Hän kokee aiheuttaneensa jonkinlaisen ristiriitatilanteen kieltämällä perheen miespuoliselta johtohahmolta mahdollisuuden olla mukana.²¹²

Joissain tapauksissa sukupuoleen liittyvät näkökulmat saattoivat olla melko rankastikin törmäyskurssilla. Eräs sosiaalityöntekijä ilmaisi, että on hyvin vaikeaa lähestyä perheen ongelmien ratkaisua, kun perheen isä vaatii vaimoltaan täyttä kuuliaisuutta ja pitää tätä ainoana tarpeellisena toimenpiteenä ongelmien korjaamiseksi. Sosiaalityöntekijän mukaan juuri suomalaisesta näkökulmasta katsottuna miehen esittämät vaatimukset olivat kestäättömiä. Työntekijän arvion mukaan nainen luonnollisestikin voi huonosti alistavassa suhteessa, mutta toisaalta miten edetä tapauksessa siten, että löytyy kaikkia osapuolia tyydyttävä ratkaisu.

Jossain kulttuureissa, niinku joku muslimi oli Afrikasta, Kongosta tai Keniasta, törmää näihin mies-naisnäkökulmiin. He oli myös eroamassa ja se tilanne oli tosi hankala. Niiden kanssa kun puhui niin se mies sanoi, siis se ihan tosissaan sanoi, että ei heillä ole mitään ongelmia niin kauan "kunhan vaimo vaan tekee niin kuin minä sanon." Mikä tietenkin suomalaisesta näkökulmasta on just se ongelma. Ja totta kai se nainen voi

---

²¹¹ H2

²¹² Kts. esim. Kamali 1997, 115-116

*siellä huonosti, että siinä tulee sellainen että hetkinen, miten tän asian kanssa pääsee eteenpäin.*²¹³

Sukupuoli voi mahdollisesti olla este, tai ainakin hidaste, maahanmuuttajien kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijät arvioivat sukupuolikysymysten olevan oleellisia tietyistä kulttuureista tuleville asiakkaille ja joissain tapauksissa ominaista myös islamille. Se taas herätti pohdintaa työntekijän omasta kyvystä sosiaaliviranomaisena ja naisena päästä hedelmälliseen yhteistyöhön asiakkaan kanssa. Vahvat sukupuolinäkökulmat nähtiin esteenä työskentelylle lähinnä siksi, että ne monimutkaistivat ongelmanratkaisua, kun pyrkimyksenä on huomioida kaikkien osallisten näkemykset. Toisaalta oli ilmiselvää, että tasa-arvoisuus nähtiin suomalaisena piirteenä siinä missä sukupuolisidonnainen ajattelu nähtiin jonain hieman vieraana.

Sukupuoliroolien erilaisuuden hahmottaminen eri kulttuurisista taustoista tulevilla voisi kuitenkin olla avain osallistavampaan toimintatapaan maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa. Sukupuoli kietoutuu myös oleellisesti vallan käsitteeseen, aivan kuten uskontopuhekin. Perheen sisäisten valtarakenteiden murtuminen voi olla lapsen edun vastaista pidemmällä tähtäimellä, jolloin olisi perusteltua huomioida esimerkiksi miehen rooli perheen elättäjänä ja ensisijaisena päätöksentekijänä.

7. RATKAISUMALLEJA

7.1 Löytyvätkö selitykset psykologiasta?

Aineistossani psykologia ja terapia näkyivät hyvin selkeänä ratkaisukeinona perheiden ongelmiin. Psykologian kautta määriteltiin perheen tilannetta ja arvioitiin vanhempien toimintavalmiuksia. Sosiaalityöntekijät itse näkivät esimerkiksi terapian ja psykologiset testit hyvinä keinoina lähestyä ongelmia, mutta tämä näkemys ei aina saanut vastakaikua perheen suunnalta. Vanhemmat saattoivat suhtautua hyvin epäilevästi tämän kaltaiseen apuun. Sosiaalityöntekijät arvioivat maahanmuuttajien yleisemminkin suhtautuvan hyvin negatiivisesti psykologian tarjoamiin apukeinoihin. Syyksi arvioitiin

---

²¹³ H5

esimerkiksi pelko siitä, että jää jonkinlainen merkintä papereihin, joka seuraa lasta koko loppu elämän ajan, tai että lapsi laitetaan johonkin pehmustettuun huoneeseen. Toisin sanoen sosiaalityöntekijöiden mukaan maahanmuuttajilla on ennakkoluuloja ja epäluuloisuutta psykologiaa kohtaan. Eräs haastateltava taas arvioi, että perhe kääntyy mieluummin papin kuin lääkärin puoleen.²¹⁴

Selkeästi psykologiaan painottuvat tulkintamallit eivät ole epätavallisia sosiaalityöntekijöiden käytänteissä. Masoud Kamali toteaa, että länsimainen yhteiskunta on psykologisen tulkintamallin omaksunut yhteisö, jossa maailmakuva rakentuu osittain psykologian tarjoamille termeille ja menetelmille. Tarve psykologialle on noussut siitä, että sosiaalityö on niin monimuotoista ja asiakkaat niin erilaisia, että jonkinlainen tulkinnallinen viitekehys on oltava lain lisäksi. Psykologiasta tuli siten osa sosiaalisten ongelmien määritelmää ja niiden ratkaisuyrityksiä. Saman psykologisen mallin oletetaan pätevän myös maahanmuuttajiin, mutta ei muisteta että ajatus psykologiasta ei aina istu erilaisen maailmankuvan piiriin. Sokea luottamus psykologian ratkaisumalleihin voi vääristää päätöksentekoa asiakkaalle haitalliseen suuntaan. Kamalin mukaan sosiaalityöntekijät käyttävät psykologiaa hallinnan keinona. Kun heillä ei riitä keinoja maahanmuuttajan käyttäytymisen ymmärtämiseen, he kääntyvät psykologian puoleen.²¹⁵

Myös omassa aineistossani kävi ilmi, että erittäin hankalissa ja ristiriitaisissa tilanteissa kun vanhempien käytökselle ei mitään muuta syytä voitu ymmärtää, käännettiin psykologian puoleen. Suurimmat ongelmat kohdattiin perheen isän kanssa, jolloin isän saatettiin arvioida kärsivän skitsofreniasta tai muista tarkemmin määrittelemättömistä mielenterveysongelmista. Todettiin, että ongelmat eivät liity mitenkään kulttuuriin vaan asiakkaan persoonaan ja sen häiriöihin. Ja edelleen nämä ongelmat ovat aina olleet olemassa, mutta tulevat esille vasta Suomessa maahanmuuttoa seuranneessa muutosten ristipaineessa tai yksinkertaisesti Suomen tarkemman valvontamekanismin vuoksi. Asiakkaille diagnosoitiin toisin sanoen hyvinkin äärimmäisiä psykologisia häiriöitä ilman ammatillista pätevyyttä.

Mielenkiintoista oli, että lapsien mielenterveyttä ei arvioitu itsenäisesti, vaan nojattiin asiantuntijoiden lausuntoihin. Kuitenkin vanhempien kohdalla mielenterveyden ongelmien arviointi oli sosiaalityöntekijän omaa pohdintaa eikä liittynyt varsinaisiin psykologisiin testeihin tai muihin vanhempien mielenterveyttä

---

²¹⁴ H3

²¹⁵ Kamali 1997, 66-67.

kartoittaneisiin tutkimuksiin. Toisaalta vanhempien laajempi itsenäinen arviointi voi johtua yksinkertaisesti siitä, että sosiaalityöntekijä keskustelee enemmän ja monimuotoisemmin vanhemman kuin lapsen kanssa. Täten hänellä tulee vahvempi käsitys vanhemman persoonallisuudesta. Lisäksi vanhempien kanssa syntyvät konfliktit voivat vaatia jonkun hahmotettavissa ja kenties korjattavissa olevan selityksen.²¹⁶

Psykologiaan vedotaan Kamalin mukaan, kun oma ymmärrys ei enää riitä selittämään ongelmia. Kun sosiaalityöntekijä epäonnistuu ongelman ratkaisussa tai kun avohuollon tukitoimenpide ei toimikaan positiivisella tavalla, syytä ei etsitä omista toimenpiteistä vaan asiakkaan mielenterveysongelmista. Epäonnistumisen syyksi nähdään asiakkaan psykologiset ongelmat, ei tarjottujen apukeinojen soveltumattomuus.²¹⁷ Aineistoni pohjalta vaikuttaa olevan totta, että sosiaalityöntekijöiden ongelmanratkaisuun kuuluu olennaisena osana psykologia. Psykologia on samantyyppinen puolueeton totuus kuin laki ja myös samanlainen keino oman työn tulkintojen rakentamiseksi. Se toimii viitekehyksenä asiakasperheestä tehtävissä tulkinnoissa eikä sen sopivuutta sinänsä kyseenalaisteta, vaikka asiakasperheiden osalta vastustusta tulisikin.

Mutta onko psykologia keino häivyttää asiakkaiden todelliset sosiaaliset ongelmat ja onko sen tarkoituksena siirtää epäonnistumisen syyt asiakkaan niskoille? Mielestäni näin pitkälle meneviä tulkintoja ei voi tehdä ainakaan tämän aineiston pohjalta. Psykologia toimi pikemminkin pyrkimyksenä käsitteellistää ja määritellä tilanteita, joiden tulkinta ei muuten olisi onnistunut. Psykologisia määritelmiä täydensi oman työn kriittinen arviointi suhteessa perheen kanssa koettuihin ongelmiin. Psykologia toimi toisin sanoen yrityksenä ymmärtää asiakasperheen tilannetta sosiaalityöntekijän omasta merkitystodellisuudesta käsin. Samaan aikaan olisi luonnollisesti hyvä pohtia myös asiakkaan sosioekonomista tilannetta eikä laittaa ongelmia yksinomaan psykologisten häiriöiden piikkiin.

On tärkeää kuitenkin huomata, että psykologiakin on erittäin kulttuurisidonnainen ilmiö. Eri yhteiskunnista ja lähtökohdista tulevat ihmiset kokevat tilanteet eri tavoin, heillä on erilaisia valmiuksia ja he ymmärtävät maailmaa omista käsitevaruuksistaan. Länsimainen psykologia on keskittynyt ensisijaisesti tutkimaan länsimaista mielenmaisemaa, se on kehittynyt länsimaaisessa merkitystodellisuudessa ja

---

²¹⁶ Hirstiö-Snellman & Mäkelä havaitsivat tutkimuksessaan, että sosiaali- ja terveystalvelujen työntekijät kokivat yksilön poikkeavuudesta johtuvien epäkohtien olevan korjattavissa. Sen sijaan kulttuurin aiheuttamat poikkeamat yksilön käytöksessä eivät ole (1998, luku 11 Asiakastyön ongelma-alueet).

²¹⁷ Kamali 1997, 100-103.

ammentaa käsitteensä sieltä. Vasta muutamia kymmeniä vuosia sitten psykologiassa on alettu heräämään kulttuurisiin eroihin ja tarkastelemaan miten erilaiset yhteiskunnat vaikuttavat yksilön käsitykseen itsestään. On myös alettu kehittää uusia diagnostisia metodeja, jotka ottavat paremmin huomioon asiakkaan kulttuuriset lähtökohdat. Psykologiankin tulisi pyrkiä eroon etnosentrisyydestä, mutta tämä taival on vasta alussa eikä ole itsestään selvää, että kaikki ymmärtävät kulttuuristen ja sosiaalisten tekijöiden vaikutuksen yksilön kehityksessä.²¹⁸

Somalipakolaisia koskevassa hollantilaisessa tutkimuksessa tuli esille psykologian kulttuurisidonnaisuus. Siinä missä lääkärien mukaan sotaan ja pakenemiseen liittyviä traumoja pitäisi purkaa keskustelemalla, somalit itse käyttivät mieluummin niin kutsuttua ”aktiivista unohtamista”. Kivuliaista muistoista ei puhuta etenkin lapsille, sillä lapsille olisi parasta vain unohtaa kaikki tapahtunut. Vanhemmat ajattelevat, että on parempi unohtaa menetykset ja jatkaa eteenpäin. Jatkuvan puhumisen koettiin pahentavan kipua sen sijaan että poistaisi sitä.²¹⁹ Vaikeista asioista vaikeneminen voi tuntua hyvin vieraalta länsimaiden psykologisoituneessa kontekstissa, jossa tunteiden purkaminen ammattiauttajan avulla nähdään parhaana keinona parantua traumoista. Tämä hollantilainen tutkimus antaa viitteitä siitä, että eri kulttuureissa tuskallisia asioita käsitellään eri tavoilla, ja se voi osaltaan selittää maahanmuuttaja-asiakkaiden haluttomuuden osallistua psykologisiin testeihin tai muihin toimenpiteisiin: heille se ei ole toimiva ongelmanratkaisukeino.

Psykologiset selitysmallit ja tulkinnat voidaan asettaa osaksi Aniksen muotoilemaa tasa-arvoistavaa tulkintakehystä. Ihmisyys nähdään jonain universaalina ja samana paikasta riippumatta. Ongelmat eivät juonnu jostain erilaisesta, vaan pohjalla ovat samat syntymekanismit ja selitykset kulttuurista ja muista tekijöistä riippumatta. Tasa-arvoistavassa viitekehyksessä etsitään samanlaisuutta, joka puolestaan helpottaa sosiaalityöntekijän työskentelyä tehden tulkinnat ymmärrettäviksi työntekijän omasta kontekstista käsin. Ongelmana tässä viitekehyksessä on erojen huomioimatta jättäminen, jolloin on helppo tehdä tulkintoja omasta kulttuurista käsin, asettaa oma kulttuuri mittapuuksi normaalille.²²⁰ Näin tapahtuu psykologisia malleja liian ehdottomasti käytettäessä. Psykologia on menetelmiltään ja ihmiskäsitykseltään

---

²¹⁸ Allwood 2000, 58-59.

²¹⁹ Dekovic, Bouwmeester & Groenendaal 2006, 195; 202-203

²²⁰ Tasa-arvoistavasta tulkintakehyksestä kts. Anis 2006b, 116-117

hyvinkin länsimainen konstruktio, tietyn kulttuurin tuote. Jos tämän kulttuurin tulkinnat asetetaan normiksi, päädytään väistämättäkin etnosentrisiin lopputuloksiin.

7.2 Kyllä Jumala auttaa – vai auttaako?

Siinä missä sosiaalityöntekijät käyttivät aineistoni mukaan psykologisia selitys- ja ratkaisumalleja, asiakkaat vetosivat työntekijöiden mukaan uskontoon ja kulttuuriin liittyviin tapoihin. Tämä ei tarkoita sitä, että uskonto ja kulttuuri olisivat olleet jollain tavalla kaikenkattavia selitysmalleja, mutta ne näyttäytyivät melko merkittävänä ongelmanratkaisukeinoina. Uskonnon kautta perheet ilmaisivat paitsi perinteisiä tapojaan myös aktiivisia ratkaisumalleja. Uskonto oli asiakkaiden puheissa tukipilari, ja uskonnollinen yhteisö tarjosi apua sekä vahvistusta ongelmien kohdatessa.

Kauheen monellehan [maahanmuuttajalle] tulee monenlaista vaikeutta. Heidän vastaus on usein se, että pitäisi käydä enemmän seurakunnassa, tai jumalanpelkoa ja jumalanuskoa.²²¹

Sakaranaho toteaa, että vähemmistönä elämisen kokemus rohkaisee tai jopa pakottaa pohtimaan uudelleen suhdetta uskontoon. Kun kaikki muu ympäristössä on muuttuvaa, voi uskonnollisesta identiteetistä löytyä pysyvyys ja eräänlainen jatkuvuus, joka ulottuu aina lähtömaahan ja siellä elettyyn elämään saakka. Tällöin ei ole yllättävää, että uskonnollinen identiteetti voi vahvistua diasporassa.²²²

Sosiaalityöntekijöiden kertomusten mukaan apua oli haettu Koraanista, moskeijasta ja pyhiinvaellukselta. Eräs ratkaisumalli oli moskeijasta haettu lyömättömyyssopimus, jonka piti auttaa isän väkivaltaisuuteen. Sosiaalityöntekijän mukaan tämä oli tosiaan saattanut vähentää vanhempien välistä väkivaltaa, mutta hän ei osannut tehdä varmaa arviota.²²³

Uskonnolla koettiin olevan erilainen merkitys muslimiasiakkaille kuin kantaväestön asiakastapauksissa. Tämä näytti johtuvan juuri siitä, että ongelmien kohdatessa uskonto toimi ratkaisukeinona muslimeille, siinä missä kantaväestölle sillä

---

²²¹ H3

²²² Sakaranaho 2006, 29

²²³ H2

ei koettu olevan samankaltaista merkitystä. Kantaväestö kääntyy psykologin puoleen, muslimit Jumalan.

*Hän ei voi puhua kavereille, ei voi puhua perheenjäsenille, mutta ilmeisesti hän voi puhua moskeijassa. Siellä hän voi puhua imaamille, ja kai hän rukoilee Jumalaa, tai mikä se heidän Jumala on, mutta ei voi ammattiauttajalle puhua.*²²⁴

Eri kulttuureissa voi olla erilaisia avunpyynnön strategioita. Joillekin viranomaisten puoleen kääntyminen voi olla hyvin luontaista siinä missä toisille pappi, henkiparantaja tai oman yhteisön vanhin on tärkeä avunantaja. Joskus perhe ja suku ovat tärkeimpiä avunantajia.²²⁵ Uskonto on tärkeää nähdä yhtenä avunpyynnön strategiana, joka voi olla hyvinkin validi tietyille perheille.

Maahanmuuttajien uskonnollisissa yhteisöissä muodostuvat sosiaaliset verkostot ovat erittäin tärkeitä, etenkin juuri maahan saapuneille. Uudet maahanmuuttajat etsivät juuri etnisiä uskonnollisia yhteisöjä löytääkseen tukea ja verkostoituakseen samasta maasta tulleiden kanssa. Kokeneemmat opastavat tulokkaita käytännön asioissa. Uskonto voi myös ylittää etnisiä rajoja ja yhdistää eri maista tulleita saman uskonnon alle. Ebaugh'n ja Chafetzin mukaan nämä uskonnollisissa yhteisöissä muodostuneet sosiaaliset verkostot ovat oleellisessa osassa tarjotessaan materiaalista ja emotionaalista tukea sekä neuvoja. Tällaisen tuen turvin uuden maahanmuuttajan kotoutuminen ja sopeutuminen uuteen yhteiskuntaan nopeutuu. Tarjotessaan tukea uskonnolliset yhteisöt myös käännäyttävät tulokkaita uskontonsa piiriin. Tuen antaminen mahdollistaa uusien tulokkaiden hyvin vahvan sitoutumisen uskonnolliseen yhteisöön.²²⁶

Haastatteluissa nousi esille pyrkimystä kulttuuritietoiseen tulkintakehykseen. Esimerkiksi uskonnollisen yhteisön voimavaroja pyrittiin hyödyntämään. Moninaisuus islamin sisällä tiedostettiin ja eräässä tapauksessa sosiaalityöntekijä ilmaisi sen auttamisen kannalta ongelmalliseksi. Perheen isä uhkaili ja pelotteli lapsia islamin opeilla ja käytänteillä. Sosiaalityöntekijä olisi asiakasperheensä tilanteessa mielellään hakenut apua uskonnon piiristä pyytämällä imaamin puhumaan

---

²²⁴ H2

²²⁵ Fontes 2005, 15-16

²²⁶ Ebaugh & Chafetz 2000, 77 ja 79

perheen lapsille ja kumoamaan isän uhkailut. Mutta koska hänen saamiensa tietojen mukaan imaamejakin on erilaisia, toiset vanhoillisia ja toiset enemmän liberaaleja, oli mahdotonta ennustaa olisiko imaamin panos auttanut perheen tilanteeseen.²²⁷ Sosiaalityöntekijä luopui ajatuksesta, sillä pelkäsi mahdollisesti vanhoillisen imaamin olevan enemmän haitaksi kuin hyödyksi.

Parissa tapauksessa sosiaalityöntekijät olivat myös muslimien kanssa työskennellessään pyrkineet ottamaan enemmän selvää uskonnosta, jotta ymmärtäisivät perhettä paremmin. Toivottiin myös lisää syventävää tietoa islamista, jotta pystyttäisiin keskustelemaan uskontoon liittyvistä asioista asiakkaiden kanssa. Toisin sanoen uskontoa perheen ongelmien ratkaisukeinona ei välttämättä nähty kielteisenä asiana, vaan pohdittiin myös sen huomioimista omassa työskentelyssä. Voisi jopa sanoa, että kehitystä on tapahtunut verrattuna noin kymmenen vuoden takaiseen selvitykseen, jossa sosiaali- ja terveystalvelujen työntekijät kokivat asiakkaiden omasta viitekehuksesta ponnistavat ongelmanratkaisukeinot vaikeina tai jopa ongelmallisina.²²⁸

Uskonto on aineistossani esiintyneille maahanmuuttajille vaikuttanut olevan keino jäsentää omaa todellisuutta ja etsiä ratkaisua perheen ja lapsen ongelmiin. Uskonto antaa konkreettisia apukeinoja, tukea ja suuntaa. Uskonnosta puhuttiin kuten Aniksen tutkimuksessa kulttuurista: se on keino määritellä sitä, mikä on normaalia ja toivottavaa perheen kannalta etenkin silloin, kun omat tavat kyseenalaistetaan.²²⁹

Uskonto tarjoaa maahanmuuttajalle itselleen validin tukiverkon, kun viranomaisen toimet eivät tunnu riittäviltä. Samalla se on voimaantumisen lähde ja jonkinlaisen vallankäytön väline. Etsimällä uskonnon kautta apukeinoja, pidetään samalla kiinni omista perinteisistä arvoista ja kyseenalaistetaan viranomaisten asiantuntijuus.²³⁰

7.3 Kuinka vastata kulttuurien kohtaamisen haasteeseen?

[...] kyllä mä varmaan silloin joskus haroin hiuksia, että mitäköhän tästä tulee. Ei se enää tunnu siltä. Ehkä se oli sitten kuitenkin, että he kuitenkin aina tuli neuvotteluihin, ja että heihin sai kuitenkin yhteyden sillä tavalla.

---

²²⁷ H5

²²⁸ Kts. Hirstiö-Snellman & Mäkelä 1998, luku 11 Asiakastyön ongelma-alueet

²²⁹ Anis 2005, 10

²³⁰ Asiantuntijuuden kyseenalaistamisesta enemmän kts. Vesterinen 2007

*Että jotakin puhuttiin, puhuttiin ehkä toistemme ohi ja ties mitä puuta heinää kumpikin, mutta joka tapauksessa istuttiin samassa huoneessa ja puhuttiin. Että se ehkä kuitenkin tuotti jotain.*²³¹

Monet käytännön esteet ja koetut erilaisuuden ja vierauden tunteet ovat mukana lastensuojelun sosiaalityössä. Rajallinen tietoisuus muista tavoista, uskomuksista ja perinteistä vaikeuttavat ymmärrystä samoin kuin konkreettiset esteet kuten yhteisen kielen puute ja joissain tapauksissa myös sukupuoli. Asiakkaiden osalta sosiaalityöntekijät kohtaavat myös ennakkoluuloja ja epäluuloisuutta, ja joutuvat toimimaan eräänlaisina suomalaisen kulttuurin tulkkeina maahanmuuttajille. Sosiaalityöntekijät tasapainottelevat näiden ongelmien rajaviivoilla ja pyrkivät etsimään aktiivisia ratkaisuja omasta työympäristöstään ja -kulttuuristaan.

Monissa tilanteissa tärkeimmäksi avuksi koettiin sosiaaliviraston sisällä työskentelevä maahanmuuttajataustainen työntekijä, joka toimii kulttuuritulkkina molempiin suuntiin, sekä asiakkaalle että sosiaalityöntekijälle.

Joo, ja tuntuu että jos olisi samasta kulttuurista työntekijä kenen kanssa voisi tehdä yhdessä sitä työtä. Että ei voi vedota uskontoihin ja muihin, kun on saman kulttuurin edustaja kertomassa, että näin on asiat Suomessa. Mutta että onhan suomalaisissakin tosi vaikeita tapauksia, että ei se kulttuuri aina siihen auta. Että ei se auta vaikka onkin samaa kulttuuria niiden kanssa.

Haastattelija: Niin, se on ihan tapauskohtasta.

*Niin. Että just niinku tämän isän tapauksessa, se on hyvä jos joku saman maalainen näkee, että tässä on kyse psyykkisistä ongelmista eikä kulttuurista. Ja tietenkin ne luottaa siihen oman maalaiseen paremmin. Ne on vastaanottavaisempia siinä. Ja toisaalta se on myös välittäjänä siinä, kertoo ihan miten asiat tehdään Suomessa.*²³²

Asiakkaan kulttuuria edustavan työntekijän ottaminen mukaan koettiin hyvänä keinona välttää molemminpuolisia väärinymmärryksiä ja lieventää asiakkaan epäluuloisuutta. Saman kulttuurin edustajan arveltiin olevan asiakkaan kannalta helposti lähestyttävä ja

---

²³¹ H1

²³² H5

jollain tavalla enemmän luotettava. Samaan aikaan eri kulttuuritaustoista tulevat työntekijät ovat voimavara ja arvostettu tiedonlähde sosiaalityöntekijöille, sillä heidän oletetaan ymmärtävän, mikä käytös liittyy kulttuuriin ja mikä toisaalta asiakkaan persoonallisuuden piirteisiin.

Kuitenkin asiakkaan kulttuuria edustavan työntekijän odotettiin toimivan jonkinlaisena kulttuurin selittäjänä, joka kertoo asiakkaalle miten asiat tulee hoitaa Suomessa ja vahvistaa suomalaisen sosiaalityöntekijän käsityksiä. Eri etnisen taustan omaavan työntekijän käyttämistä oman monikulttuurisen ymmärryksen lisäämiseen ei noussut esille. Maahanmuuttajataustaisen työntekijän ei siis ajateltu olevan kulttuuritulkki sosiaalityöntekijään päin, vaan ainoastaan asiakkaan suuntaan. Tässä näkyy sopeuttava tulkintakehys, jonka mukaan Suomessa toimitaan suomalaisilla säännöillä.²³³ Maahanmuuttajataustaista työntekijää voidaan myös tulkita käytettävän eräänlaisena suomalaisen kulttuuripuheen vahvistajana ja validoijana.²³⁴

Ongelmallisena koettiin taas se, että maahanmuuttajataustaisille työntekijöille voi tulla vaikeuksia oman yhteisönsä piirissä. Maahanmuuttajataustaiset työntekijät ovat hankalassa välikädessä, jos heidät leimataan oman yhteisön piirissä jollain tavalla oman yhteisönsä pettureiksi, jotka ovat ottaneet suomalaisen viranomaisen puolen. Sosiaalityöntekijöiden mielestä onkin hyvä, että he suomalaisina tekevät ikävät päätökset, jotta maahanmuuttajataustaiset työtoverit säästyvät ristiriidoilta. Toisaalta myös odotettiin uutta korkeakoulutettujen sosiaalityöntekijöiden sukupolvea, jonka mukana kenties tulee maahanmuuttajataustaisia muodollisesti päteviä sosiaalityöntekijöitä.

Mielenkiintoista kyllä, oman yhteisön edustaja sosiaalityöntekijänä ei välttämättä ole maahanmuuttajien mielestä yksinomaan positiivinen asia. Kulttuurista kompetenssia sosiaalityössä tarkasteleva ruotsalainen selvitys osoittaa, että maahanmuuttaja-asiakkaat suhtautuivat yllättävän negatiivisesti myös maahanmuuttajataustoja omaaviin työntekijöihin. Luottamus ruotsalaisia sosiaalityöntekijöitä kohtaan oli suurempi. Yhteinen kieli koettiin hyväksi, mutta muuten maahanmuuttajatyöntekijöiden osaamiseen ei luotettu. Maahanmuuttaja-asiakkaat eivät tässä yhteydessä tuntuneet arvostavan kulttuurista pätevyyttä, vaan

---

²³³ Kts. Anis 2006b

²³⁴ Kulttuuripuheesta Anis 2005.

pikemminkin tuntemus ruotsalaisesta yhteiskunnasta ja viranomaistoiminnasta koettiin tärkeämmäksi.²³⁵

Toisaalta viraston sisällä sosiaalityöntekijät itse suhtautuivat monikulttuuriseen työympäristöön erittäin positiivisesti, positiivisemmin kuin asiakkaansa. Samaan aikaan maahanmuuttajataustaiset työntekijät ilmaisivat huoltaan siitä, että heitä kohdeltiin enemmän kulttuuritulkkeina kuin sosiaalialan ammattilaisina. Vaikka kulttuurikompetenssi on tärkeä ja arvostettu resurssi työyhteisölle, toivoivat maahanmuuttajataustaiset työntekijät myös ammattitaitonsa liittyvää arvostusta.²³⁶ Kuten Kamali huomauttaa, pelkän kulttuurikompetenssin korostaminen ammattitaidon kustannuksella voi marginalisoida maahanmuuttajataustaiset työntekijät työyhteisössään.²³⁷ Haastatteluissani nousikin esille se ajatus, että maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä ei tulisi kategorisoida työskentelemään yksinomaan maahanmuuttajien kanssa, vaan myös suomalaisten asiakkaiden kanssa. Vaikka haastatellut pitivät kulttuurikompetenssia tärkeänä ja arvostivat saamiaan neuvoja, pidettiin silti tärkeänä, että työskentelyn lähtökohta on sosiaalityöhön liittyvä ammattitaito ja koulutus.

Lisäksi ongelmana maahanmuuttajatyöntekijöiden kanssa on se, että oma maahanmuuton kokemus voi aiheuttaa yleistyksiä, sekä työntekijän että asiakkaan suhteen.²³⁸ Asiakas saattaa vedota yhteiseen taustaan saadakseen sympatiaa, ja työntekijä voi myös olla liian ymmärtäväinen ja sulkea silmänsä ongelmilta. Tilanne voi myös tulla hyvin lähelle ja koskettaa syvästi, jolloin arviointikyky heikkenee. Aroista asioista puhuminen saattaa vaikeutua, jos tietyt asiat ovat tabuja tai tuntuvat loukkaavilta. Toisaalta aroista asioista puhuminen voi olla helpompaakin oman etnisen ryhmän edustajan kanssa. Mahdollista on myös se, että työntekijä kohtelee oman ryhmänsä jäseniä ankarammin. Jos on itse päihittänyt esimerkiksi köyhyyden, rasismien tai jonkun muun esteen, niin voi olla vaikea samastua ihmiseen, joka siihen ei ole kyennyt. Asiakaskaan ei välttämättä suhtaudu positiivisesti työntekijään, joka edustaa hänen omaa etnistä ryhmäänsä. Työntekijä voidaan kokea epäaidoksi eikä samankaltaisuuden kokemus ole lainkaan itsestäänselvyys. Ei siis pidä automaattisesti olettaa, että etnisen ryhmän edustajat kokisivat yhteenkuuluvuudentunnetta.²³⁹

---

²³⁵ Kamali 2002, 85-87

²³⁶ Kamali 2002, 134-135

²³⁷ Kamali 2002, 139

²³⁸ Kamali 2002, 140

²³⁹ Fontes 2005, 13-15

Lastensuojelun työntekijät kaipasivat selkeästi lisää keinoja, joiden avulla konkreettisesti auttaa maahanmuuttajataustaisia asiakkaitaan. Apukeinojen vähäisyys vaikutti paikka paikoin hyvin akuutilta ja työntekijät ilmaisivat turhautumistaan siitä, että vaikka halua olisi auttaa, ei ole keinoja eikä riittävästi aikaa. Joskus sosiaalityöntekijöiden kyvyttömyys tukea vanhempia uhkasi vaikeuttaa ja pahentaa tilannetta. Lasten sijoittaminen ei myöskään aina onnistunut läheskään suunnitellulla tavalla.

[...] kyllä se isä oli niin käymistilassa, että kyllä varmaan oli aika pettynyt lastensuojeluun, kun ei saatu tyttöjä pidettyä aisoissa. Katkerana se sitten sanoi, että ne on nyt teidän vastuulla. Eikä nyt joku lastensuojelu yksistään riitä. Ei se isä kyllä saanut sellaista tukea, mitä hän olisi tarvinnut. [...]kun se isä jäi silleen vaille tukea, mitä hän toisaalta toivoi [...]Jos se isä olisi kokenut vähän enemmän tukea ja ymmärrystä, niin ei olisi mennyt niin pitkään ilman mitään kontaktia toistensa kanssa. Se mua kyllä surettaa. Kyllä niillä tytöillä olisi voinut mennä tosi huonosti.²⁴⁰

Sosiaalityöntekijät toivoivatkin, että työssä ja resursoinnissa painotettaisiin enemmän ennaltaehkäisevää työtä. Maahanmuuttajia ei tulisi kotouttamistoimenpiteiden jälkeen vain siirtää alueille ja unohtaa sinne, vaan jonkinlaista riskitekijöiden kartoitusta ja seurantaa pitäisi tehdä. Kärjistyneissä perhetilanteissa auttaminen on työntekijöiden mukaan huomattavasti hankalampaa verrattuna ongelmien ennaltaehkäisyyn. Lisäpanostusta toivottiin erityisesti erilaisiin perhepalveluihin ja tulkkien määrään sekä saatavuuteen. Myös maahanmuuttajille tähdättyjä psykologisia palveluita toivottiin. Yksi haastateltavista pohti, että jollain tavalla palveluiden joustavuutta tulisi myös parantaa. Palveluihin pääsemisen ei pitäisi olla monen ajanvarauksen, puhelun ja lomakkeen takana, vaan pääsyn esimerkiksi perheneuvolaan tulisi olla yksinkertaisempaa ja helpompaa.²⁴¹ Avun saamiseen liittyvää byrokratiaa olisi hyvä keventää.

[...] Että joskus tuntuu, että nämä rahkeet ei riitä suomalaistenkaan kanssa. Joskus tuntuu, vaikka tekee työtä suomalaisten kanssa, niin rahkeet ei riitä

---

²⁴⁰ H4

²⁴¹ H3

silti. Jotenkin musta tuntuu, että mitä pidempään on tehnyt töitä maahanmuuttajien kanssa, niin sitä vähemmän siinä kulkee mukana tällaiset kysymykset, että kuuluuko nämä asiat kulttuuriin tai... Koska sen kuitenkin tajuaa, että jos joku perhe on Etiopiasta tai Kongosta tai Kiinasta tai mistä hyvänsä niin, että sitten kun niistä tulee lastensuojelun asiakkaita, niin ei niitä voi lähestyä kuin keskimääräisiä etiopialaisia tai kongolaisia tai kiinalaisia perheitä. Vaan että siinä perheessä on jotakin ongelmaa, niinku suomalaisissakin perheissä on. Että se on jotain semmoista aika uniikkiakin.²⁴²

Tekemissäni haastatteluissa kulttuurierot olivat näkyvästi esillä osittain kysymyksenasetteluni vuoksi, ja niiden merkitystä työskentelyssä pohdittiin. Kulttuuri ei kuitenkaan ollut selkeä ja automaattinen selitys asiakkaan ongelmille, vaan syitä vaikeuksiin etsittiin muualta. Perheiden tilanteita ja kohtaamisen laatua arvioitiin hyvin laajasta näkökulmasta käsin. Välillä painottuivat kulttuuriin liittyvät selitysmallit ja välillä erilaisten ihmisten persoonallisuuksien erot. Pohdittiin myös perheen taloudellista tilannetta ja sosiaalisia tukiverkkoja. Kulttuuri ja uskonto olivat asiakkaan elämässä yksi tekijä muiden joukossa. Samalla tavalla maahanmuuttajuuden vaikutuksia ei käytetty selityksenä, vaan sitä pidettiin jonkinlaisena lisäriskinä.

Kuitenkin tiedostettiin, että joillain perheillä oli ongelmia suomalaisten lastenkasvatusmenetelmien omaksumisessa, eritahtisessa kotoutumisessa ja vanhemmillä oli lisähuolena se, että lapset vieraantuvat kulttuuristaan ja uskonnostaan.

Haastatteluja ensimmäistä kertaa läpikäydessäni pohdin, että maahanmuuttajuuden ja kulttuurien kohtaamisen problematiikan merkitys asiakkaiden elämässä jäi sosiaalityöntekijöiltä käsittelemättä.²⁴³ Huolimatta siitä, että tietyt maahanmuuttajuuteen liittyvät riskitekijät tiedostettiin, niitä ei pidetty ensisijaisina huolenaiheina. Monesti asiakkaiden pelot kulttuurin ja uskonnon menettämisestä koettiin jollain tavalla keinotekoisiksi. Useammin puheissa korostui tilanteiden

---

²⁴² H1

²⁴³ Myös esimerkiksi Ani Tuusa tekee pro gradu -työssään huomion (2004, 106): ”Aineistoni tapauksissa ei asiakkaiden kulttuuritaustaa mielestäni oltu huomioitu juuri lainkaan. Jos teksteistä poistaisi nimet ja viittaukset kotimaahan, kielitaitoon ja oleskelulupiin, ei tapauksia välttämättä erottaisi suomalaisten asiakkaiden tapauksista.” (Lihavointi oma) Tämän Tuusan tekemän päätelmän uskon johtuvan hänen aineistonsa luonteesta. Hän tarkasteli asiakastietojärjestelmän muistiinpanoja, jotka ovat muodoltaan hyvin tiiviitä ja niissä mainitaan vain perusasiat asiakkaan tilanteesta. Oman aineistoni asiakasperheiden asiakasdokumentit sisälsivät mainintoja uskonnosta ja/tai etnisestä taustasta, mutta nämä asiat tulivat luonnollisesti laajemmin esille vasta haastatteluissa.

yksilöllisyys, tilannekohtaisuus ja ihmisten samankaltaisuus niin sanotusti pinnallisista eroista huolimatta. Perheiden vaikeuksien pääsääntöisinä syinä pidettiin erilaisia mielenterveysongelmia ja vanhempien jaksamiseen sekä heikkoon vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä. Ajateltiin myös, että perheissä on saattanut olla ongelmia jo pitkiä aikoja, mutta vasta Suomessa ne ovat tulleet viranomaisten tietoon.

[...] mulla on siis pieni aineisto, että ei voi olla yleistettävissä mutta, että sitten joitakin näitä maahanmuuttajaperheitä niin, jotenkin mä ajattelisin vaikka he asuisi siellä lähtömaassa, niin siinä olisi jotain ongelmaa. Ei varmaan tulisi lastensuojeluasiakkaita, koska ei ehkä olisi lastensuojelua, mut niitä ongelmia hoidettaisiin sitten jotenkin siellä suvun tai yhteisön keinoin. [...] Mutta että ei ne ongelmat kuitenkaan ainakaan yksinomaan siitä maahanmuuttajuudesta tule.²⁴⁴

Olisi kuitenkin liioittelua väittää, että kulttuurieroja ja maahanmuuttajuuden kokemuksia ei otettaisi laisinkaan huomioon. Päinvastoin jo monilla konkreettisilla avunetsimiskeinoilla sosiaalityöntekijät osoittivat pyrkivänsä ottamaan huomioon maahanmuuttajien tilanteen erityisyyden. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Aniksen kuvaama tasa-arvoistava viitekehys oli aineistossani hyvin vallitsevana.

Vaikuttaisi siltä, että sosiaalityöntekijät pyrkivät puheissaan välttämään liian laajoja kulttuurisia yleistyksiä nostamalla koko ajan esille toisaalta asiakkaan tilanteen erityisyyden ja toisaalta sen samanlaisuuden muiden lastensuojelun asiakkuuksien kanssa. Korostettiin sitä, että lastensuojelu toimii marginaalisten ilmiöiden parista eikä lastensuojelun piiristä saatujen kokemusten varassa voi muodostaa kokonaiskuvaa mistään kansanryhmästä. Kaikkia perheitä ja kaikkia yksilöitä pidettiin ainutlaatuisina erikoistapauksina, joita tulee myös sellaisena lähestyä kulttuurisiin ennakko-oletuksiin sortumatta. Samanlaisuus, erilaisuus ja erityisyys muodostavat tulkintakehyksiä, joista valikoidaan sopivat osat kuhunkin tilanteeseen.

Kyllä silti täytyy ensin oppia tuntemaan sitä perhettä ja saada kontakti siihen perheeseen, ettei voi vaan ottaa jotain kulttuurista mallia käyttöön.²⁴⁵

---

²⁴⁴ H1

²⁴⁵ H5

8. LOPUKSI

8.1 Monikulttuurisen kohtaamisen kenttä rakentuu

Lastensuojelun todellisuus rakentuu asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksessa. Siksi olisi harhaanjohtavaa typistää asiakas vain toimenpiteiden kohteeksi.²⁴⁷ Hänet on nähtävän aktiivisena toimijana, joka on mukana rakentamassa kohtaamisen ilmiökenttää. Maahanmuuttajataustainen asiakas tuo kohtaamiseen kulttuurin, uskonnon, toiseuden ja erilaisuuden teemat, jotka sosiaalityöntekijän on kyettävä kohtaamaan.

Vallan tematiikka kehystää näitä monikulttuurisia kohtaamisia. Valta liittyy määritelmiin, siihen mikä on ”normaalia” ja tyypillistä, kulttuurinen tapa toimia. Foucaultilaisessa mielessä kurinpidollinen valta, joka on ollut muovaamassa nykyisiä valvonnan ja kontrollin instituutioita kuten lastensuojelua, on vahvasti sosiaalityöntekijöiden käsissä.²⁴⁸ Aineistossani uskonto nousi haastamaan tätä valtaa.

Perheen ja viranomaisen kohtaaminen lastensuojelutyössä on siten jännitteinen tilanne, johon kumpikin osapuoli tuo omat vahvuutensa, mutta myös ennakko-oletuksensa. Aineistoni pohjalta kohtaamisessa nousee esille kaksi aluetta, jotka näyttelevät merkittävää osaa tilanteessa. Kutsun näitä alueita huolen kentiksi.

Huolen kenttiä nousi esille kaksi: maahanmuuttajien perhe-elämän huolet ja sosiaalityöntekijän sekä maahanmuuttajan monikulttuuriseen kohtaamiseen liittyvät vaikeudet. Nämä kentät kohtaavat lastensuojelutyössä vaikuttaen työskentelyyn ja sen painotuksiin siten, että sosiaalityöntekijällä on oltava resursseja molempien käsittelyyn.

Vaikka maahanmuuttajien huolenaiheet tulevatkin sosiaalityöntekijöiden puheiden kautta, löytyy tutkimuskirjallisuudesta ja tekemästani lastensuojeluselvityksestä²⁴⁹ tukea näille havainnoille. Maahanmuuttajien esille

---

²⁴⁶ H1

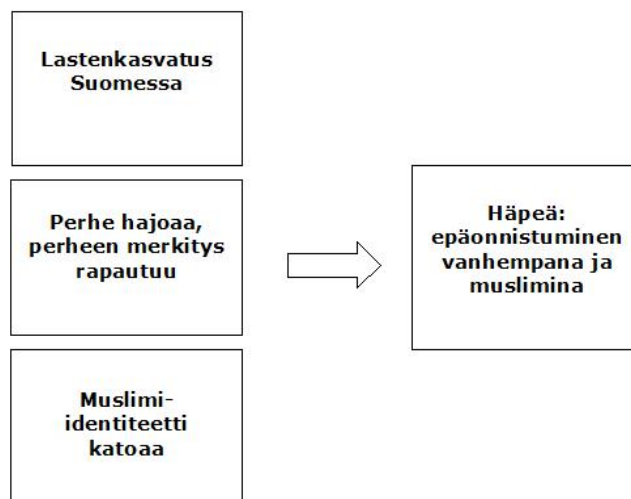
²⁴⁷ Anis 2008, 78.

²⁴⁸ Kurinpidollinen valta, eli *disciplinary power* kts. Burr 65-68

²⁴⁹ Vesterinen 2007

nousseet huolet rakentuvat perhe-elämän ympärille. Huolet liittyivät lastenkasvatukseen uuden maan kontekstissa, pelkoon perheen hajoamisesta ja perheen sekä vanhemmuuden merkityksen rappeutumiseen ja lopuksi muslimi-identiteetin katoamiseen, jolloin lapsesta ei tule ”hyvä muslimi”.

Nämä kolme tekijää merkitsevät jonkinasteista häpeää, kasvojen menetystä. Häpeä tulee epäonnistumisesta kasvattajana: vanhemman tehtävä on hankkia lapselle uudessa maassa hyvä koulutus, hyvä elämä ja kasvattaa tästä tunnollinen muslimi. Häpeän, turhautumisen ja epäonnistumisen tuntemukset edelleen rapauttavat mielekästä vanhemmuutta ja voivat johtaa passivoitumiseen.

Kaavio 1. Maahanmuuttajan huolen kenttä.

Sosiaalityöntekijän huoli asiakkaasta ja asiakasperheestä on osa sosiaalityötä. Tarkoitan huolella kuitenkin tässä yhteydessä sosiaalityöntekijän huolta ja vaikeuksia suhteessa monikulttuuriseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Olen keskittynyt konkreettiseen työskentelyyn liittyviin huoliin, jotka lienevät tuttuja useimmille monikulttuurista työtä tekeville viranomaisille.

Lastensuojeluviranomaisen huolen kenttä hahmottuu työn vaikeuksien kautta. Huolet ja vaikeudet syntyvät monikulttuurisessa kohtaamisessa, vaikka erilainen kulttuuritausta on vain yksi tekijä kohtaamisessa. Sosiaaliviranomaisten yleisimmin määrittelemät vaikeudet liittyvät kielimuuriin, maahanmuuttajan omiin ennakkoluuloihin, sukupuoleen ja eri uskontoon sekä kulttuuriin. On huomioitava, että

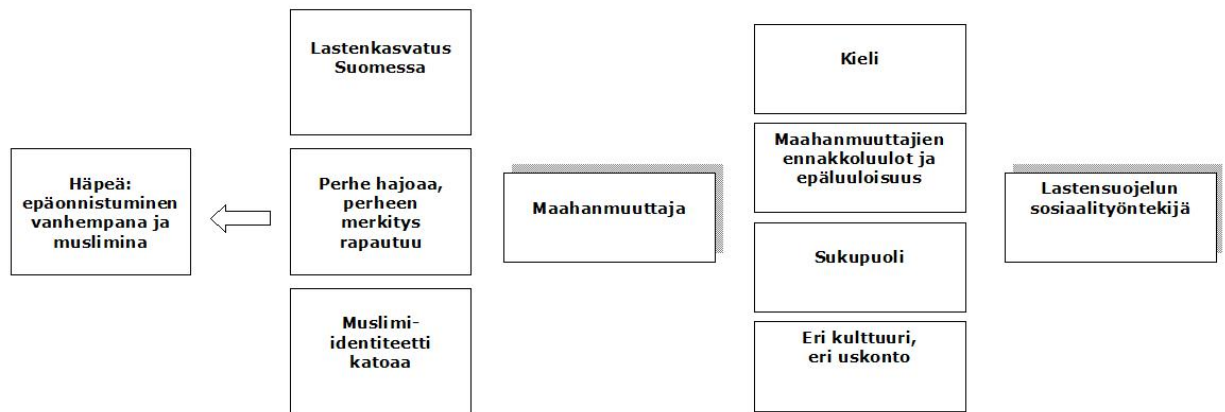
nämä vaikeudet ovat sisäkkäisiä ja päällekkäisiä: erilaiset sukupuoleen liittyvät kysymykset voivat liittyä myös uskontoon ja kulttuuriin, ennakkoluulot myös voivat johtua erilaisesta toimintakulttuurista ja ymmärrysvaikeuksista kielimuurin vuoksi. Maahanmuuttaja-asiakas on myös yksi osa huolen kenttää, vaikka on myös sen vastakkaisella puolella. Sosiaaliviranomaisen huolen kenttää värittää paitsi velvollisuus auttaa ja kohdata asiakas ymmärtävässä ja avoimessa ilmapiirissä, myös juridiset velvoitteet.

Kaavio 2. Sosiaaliviranomaisen huolen kenttä.

Nämä huolen kentät ovat siinä mielessä sisäkkäisiä ja samanaikaisia, että sosiaalityöntekijä kohtaa maahanmuuttaja-asiakkaan huolen kentän työskennellessään omassa monikulttuurisen työnsä kontekstissa. Hänen on löydettävä tie monikulttuurisen kohtaamisen käytännön vaikeuksien yli ja päästävä käsittelemään maahanmuuttajan huolia validilla tavalla.

Kaavio 3. Maahanmuuttajan ja viranomaisen kohtaaminen lastensuojelun kontekstissa.

Kolmannen kaavion voikin hahmottaa eräänlaiseksi prosessiksi, jonka käynnistää lastensuojelun viranomainen. Lastensuojelun apuun ei luoteta maahanmuuttajien keskuudessa, sillä maahanmuuttajien huolen kentän koetaan aktualisoituvan lastensuojelussa tai lastensuojelua ei pidetä paikkana, josta perheongelmiin saa apua. Lastenkasvatusongelmat lisääntyvät, perhe hajoaa lapsen sijoittamisen yhteydessä ja vanhemmat menettävät kosketuksensa lapsen uskonnolliseen kasvatukseen. Tästä kaikesta seuraa häpeää ja häpeän pelkoa. Häpeän ja epäonnistumisen pelko vaikuttavat maahanmuuttajan ja viranomaisen kohtaamisessa siten, että konkreettisten esteiden ylittäminen tulee edelleen vaikeammaksi.

Lastensuojelulla on kaksijakoinen rooli: toisaalta se reagoi maahanmuuttajaperheessä jo oleviin ongelmiin, mutta toisaalta se maahanmuuttajien itsensä näkökulmasta toimii ongelmien kärjistäjänä ja mahdollisesti myös syventäjänä. On myös mahdollista, että se mikä on suomalaiselle viranomaiselle ongelmallista, on maahanmuuttajaperheelle normaalia.

Kaavioon voisi tarkemman tutkimuksen jälkeen lisätä myös kolmannen ulottuvuuden: sosiaalityöntekijän henkilökohtaiset huolet. Haastatteluissani tuli ilmi selkeitä viitteitä huolenaiheista, jotka ovat sosiaalityöntekijälle intiimejä, ja joita ei jaeta asiakkaiden kanssa. Yksi tärkeä oli työssä jaksamisen teema. Työn mielekkyyttä heikentävät koetut epäonnistumiset ja apukeinojen vähäisyyteen turhautuminen.

Toinen on pohdinnat työn mielekkyydestä: on turhauttavaa kun ei kykene auttamaan niin paljon kuin haluaisi.²⁵⁰ Maahanmuuttaja-asiakkaan ongelmat koetaan joskus niin vaikeiksi, että ei uskota omaan ja järjestelmän kykyyn auttaa. Vähäiset resurssit ja kiire vaikuttavat siten, että asiakkaan uudenlaisiin ongelmiin ei kyetä paneutumaan. Työtä vaikeuttavat *ymmärtämisen reunaehdot*. Aniksen mukaan ymmärtämisiongelmia myös selitetään usein kulttuurieroilla, ja joskus kulttuurierot voivat määrittyä ongelmien syyksi. Asiakas koetaan jo kulttuurin vuoksi ”vaikeaksi”. Tällöin olisi muutettava tulkintaa ja paikannettava vaikeudet sosiaalityön toteuttamiseen sen sijaan, että ne liitetään asiakkaan tai kulttuurin ominaisuudeksi.²⁵¹

Kolmas monesti esiinnoussut ulottuvuus oli työntekijän pohdinnat omista ennakkoluuloista ja kulttuuriin sekä sukupuoleen liittyvistä taustaoletuksista. Nämä kaikki vaikuttavat työskentelyn taustalla implisiittisellä, ääneen lausumattomalla tasolla.

8.2 Uskonto voimavarana, vastustuksena ja vallankäyttönä

Ulottaisin ajatuksen Merja Aniksen muotoilemasta kulttuuripuheesta koskemaan myös uskontoa ja *uskontopuhetta*. Uskontopuhetta käyttivät aineistossani lastensuojelun asiakkaat. Puhe välittyi sosiaalityöntekijöiden tulkinnan kautta siten sisältäen elementtejä sekä asiakkaan uskontopuheesta että sosiaalityöntekijän tuntemuksista suhteessa asiakkaan uskonnollisuuden ilmaisuihin. Ymmärrän uskontopuheen kuuluvan Aniksen kulttuuripuheen alle, sillä uskonnollinen ja kulttuurinen identiteetti voivat olla tiukasti sidoksissa toisiinsa useiden punosten tavoin. Uskontopuheessa kuitenkin uskonnollinen identiteetti nousee keskiöön syrjäyttäen kulttuuriin ja siihen liittyviin tapoihin nivoutuvat selitysmallit.

Uskontopuhetta nousi esille monella eri tavalla. Uskonto liittyi vahvasti lastenkasvatukseen ja sen kautta lastensuojelun asiakkaat löysivät keinoja oikeuttaa ja perustella lastenkasvatustaan ja siihen liittyviä toiveitaan. Lisäksi uskonnon menettäminen oli suuri huolenaihe: vanhemmat halusivat kasvattaa lapsistaan hyviä muslimeja, mutta kokivat olevansa kykenemättömiä siihen joko uuden yhteiskunnan paineiden tai viranomaisten puuttumisen vuoksi. Huostaanotto- ja sijoitustapauksissa uskonnon menettämisen pelon voidaan sanoa olevan oikeutettu.

---

²⁵⁰ Kts. myös Hirstiö-Snellman & Mäkelä 1998, luku 11 Asiakastyön ongelma-alueet

²⁵¹ Anis 2008, 89

Ennen kaikkea uskontopuhe tuli esille eräänlaisen vastustuksen kautta. Uskonnon kautta vastustettiin ja kyseenalaistettiin sosiaalityöntekijän valtaa. Pikemminkin voisi ajatella, että sosiaalityöntekijät itse kokivat uskontopuheen voimakkaimmin juuri vastarinnan kautta. Vastarinnan ajatus sai sosiaalityöntekijät myös pohtimaan asiakkaan todellista uskonnollisuuden syvyyttä. Yksilön uskonnollisen sitoutumisen arviointi on sinällään mahdoton tehtävä objektiivisten kriteerien puutteessa, mutta toisaalta on tärkeää huomioda se, että lastensuojelun asiakkaan uskomusmaailma saattaa välittyä sosiaalityöntekijälle vastarinnan ja vastahakoisuuden oikeuttajana.

Uskontopuhe näyttäytyy erityisesti tasa-arvoistavan viitekehyksen haastajana. Se ikään kuin rikkoo sosiaalityöntekijän merkitystodellisuutta ja pyrkimystä tasapäistää kaikkia lastensuojeluasiakkaita samalle viivalle, siten haastaen sosiaalityöntekijän hallussaan pitämää institutionaalista valtaa. Se on asiakkaan erityisyyden ja erilaisuuden ilmaisu prosessissa, jossa ei perinteisesti ole tilaa kuin yhdenlaisille tulkinnoille perheestä, lapsuudesta ja lapsen edusta.

Kuten Burr tiivistää, siellä missä on valtaa, on myös vastustusta. Ja vastustuksen kautta syntyy sosiaalista muutosta, normien uudelleenmäärittelyä.²⁵² Maahanmuuttajien voi nähdä ylipäätään olevan erityisessä vastustuksen ja identiteetin uudelleenneuvottelun tilassa, kun hän sopeuttaa vähemmistöstatuksesta käsin itseään ja perhettään uuteen kontekstiin, välillä omaksuen välillä vastustaen.

Mielenkiintoista olisikin pohtia kulttuuri- ja uskontopuheen syntymekanismeja. Mikä osa kulttuuripuheesta syntyy konfliktissa? Väheneekö kulttuuri- tai uskontopuhe, jos kohtaaminen tapahtuu yhteisymmärryksessä? Kuinka paljon työntekijä voi omalla kulttuurisensitiivisyydellään vähentää kulttuuri- ja uskontopuheessa piilevää valta-asetelmaa?

Sosiaalityöntekijöillä on institutionaalista valtaa, mutta myös asiakkaat käyttävät valtaa eri tavoin joutuessaan vastaamaan ammattilaisten odotuksiin.²⁵³ Yksi vallankäytön muodoista on uskonto.²⁵⁴ Monimuotoisena ilmiönä uskonto ei kuitenkaan supistu pelkkään vallankäytön tematiikkaan, vaan toimii myös asiakkaan sisäisenä ja ulkoisena voimavarana.

---

²⁵² Burr 1995, 74-75

²⁵³ Anis 2008, 50

²⁵⁴ Kulttuurista vallankäyttönä Anis 2005, 6

Oleellinen näkökulma on uskonto avunpyynnön strategiana. Tämä oli sosiaalityöntekijöiden mukaan yksi suurimmista eroista, jos maahanmuuttajia verrattiin suomalaisiin asiakkaisiin. Maahanmuuttajien uskonnollisuus nousi siten esiin kahtalaisena: toisaalta se oli vastustuksen ja vallankäytön muoto, mutta toisaalta myös maahanmuuttajaperheelle tärkeä avunsaamisen kanava. Sosiaalityöntekijöillä saattoi olla halu käyttää uskonnollisia avunpyynnön strategioita hyväkseen, mutta uskontokentän vähäinen tuntemus ja varautuneisuus sitä kohtaan estivät esimerkiksi moskeijan ja viranomaisen yhteistyön.

Islamista piirtyi melko negatiivinen kuva sosiaalityöntekijöiden puheissa. Islam merkitsi lähinnä epätasa-arvoisia sukupuolirooleja ja mahdollisesti vanhoillista ajatusmaailmaa. Tukeutuminen islamiin, Koraaniin ja uskonnon mukaisiin säädöksiin nähtiin enemmän tai vähemmän yhteistyötä vaikeuttavana tekijänä. Sosiaalityöntekijöille syntyi kokemus erilaisuudesta, jota on vaikea ymmärtää. Vaikea ristiriita syntyy, kun muslimiperheelle islam voi olla identiteetin, kodin ja maailmankatsomuksen oleellisin peruspilari. Toisaalta avoimeksi jää, voiko konservatiivinen, tiukasti uskonnollinen muslimiperhe ajautua herkemmin ongelmiin suomalaisten viranomaisten kanssa, ja siten päätyä todennäköisemmin lastensuojelun piiriin.

8.3 Tasa-arvo vaatii erilaisuuden huomioimista

Lastensuojelutyö maahanmuuttajaperheiden kanssa on työskentelykenttänä monin tavoin erilainen kuin valtaväestön kanssa toimiminen. Pelkästään käytännön esteiden ylittäminen vaatii lisäponnisteluja. Kaikkien ihmisten samanlaisuuteen tai liian kattaviin kulttuurisiin yleistyksiin ei voi sortua. Erilaisuus on nähtävä yhteisöjen, kulttuurien, uskontojen ja myös yksilöiden välillä.

Jo erot kielessä on merkittävä hidaste ja este yhteisymmärryksen saavuttamiselle. Tulkin käyttö on haastava tilanne kaikille osapuolille: asiakkaan on kerrottava henkilökohtaisuuksia vieraalle tulkille, sosiaalityöntekijä ei voi aina olla varma osaako tulkki kääntää asiat oikein ja tulkin taas tulee tasapainoilla neutraalina viestinnän välikappaleena. Eräs venäläinen äiti avasi silmäni kielen emotionaaliselle ulottuvuudelle. Hän sanoi: ”Kun sydän on särkynyt, ei pysty puhumaan suomea.” Syviä

emotionaalisia haavoja ja ristiriitoja voi olla jo psykologisestikin vaikeaa avata vieraalla kielellä.

Epäluottamus viranomaiseen on tärkeä esiin noussut teema. Tiettyjen maahanmuuttajaryhmien arvioitiin tuntevan epäluottamusta viranomaista kohtaan sen vuoksi, mitä korruptoituneet viranomaiset entisessä kotimaassa ovat tehneet. Eräs sosiaalityöntekijä myös pohti auktoriteetin merkitystä: suomalainen viranomainen voi joskus vaikuttaa liian lepsulta. Lisäksi maahanmuuttajat toivovat viranomaisilta persoonallisuutta, lämpöä ja tietoa. Yksittäisen sosiaalityöntekijän harteille ei voi jäädä maahanmuuttajien viranomaisiin kohdistamien pelkojen ja epäluulojen hälventäminen. Vaatii suuria rakenteellisia muutoksia ja viranomaisyhteistyön keskittämistä, jotta viranomaisista tulee maahanmuuttajille validi tiedon ja tuen lähde.

Sukupuolierot olivat vielä yksi erilaisuuden tunteita herättänyt teema. Sukupuolierojen korostuminen liittyi haastateltavien mukaan nimenomaan kulttuuriin ja islamiin. Perinteiset käsitykset miesten ja naisten rooleista heijastuivat naispuolisten sosiaalityöntekijöiden työskentelyyn negatiivisella tavalla. Sosiaalityöntekijät ilmaisivat hämmennystä ja jopa suuttumusta tai tuhrautumista epätasa-arvoisten sukupuoli-ilmausten edessä.²⁵⁵

Eroista puhuttiin runsaasti, mutta samalla niitä häivytettiin tai jopa väheksyttiin. Sosiaalityöntekijöillä tuntui olevan tarve löytää kaikkien erojen lomasta jotain yhteistäkin maaperää. Esimerkiksi kulttuurieroja häivytettiin vertaamalla vanhempien arvoja omaan arvomaailmaan.

*Eikä ne isän edustamat arvot ollut silleen mullekaan kauheen vieraita. [...] jos mä olen ollut kuuskytluvun loppupuolella saman ikäinen kuin ne tytöt, niin olihan se maailmankatsomus aika erilainen täälläkin silloin. Mä ajattelin välillä näistä tytöistä, että hitto soikoon eikö nämä voisi välillä pitää vähän matalampaa profiilia näitten juttujensa kanssa. Kyllähän nuoret ovat aina uhmanneet ja tytöt varsinkin, mutta ei niin röyhkeällä tavalla välttämättä. Kun nämä nyt tietää että mistä he ovat kotoisin, minkälainen heidän isänsä on ja että hänellä on vanhat arvot kunniassa, et miksei he voisi vähän matalampaa profiilia pitää ja vähän hillitymmin elää. Et näyttää vähän kunnioitusta faijaansa kohtaan.*²⁵⁶

---

²⁵⁵ Kts. myös Hirstiö-Snellman & Mäkelä 1998, luku 11 Asiakastyön ongelma-alueet

²⁵⁶ H4

Toisin sanoen eroista puhuttiin, erityisesti käytännön työskentelyyn vaikuttavista eroista. Niiden rinnalla kulki kuitenkin pyrkimys samanlaisuuden hahmottamiseen. Yhtäläisyyksien löytäminen helpottaakin ymmärtämistä ja ratkaisuihin pääsemistä. Tällöin voi olla tarpeen verrata maahanmuuttaja-asiakasta ”tavallisiin suomalaisiin”, etsiä erojen takaa yhtäläisyyttä.²⁵⁷

Yhtäläisyyksien löytäminen on yksi keino pyrkiä ylittämään ymmärtämisen vaikeudet. Sosiaalityöntekijät puhuivat toisaalta samanlaisuudesta, mutta toisaalta myös erilaisuudesta. Samaan aikaan eroja siloteltiin etsimällä jotain yhteistä. Yhteisiä tekijöitä olivat esimerkiksi perinteisemmät arvot lastenkasvatuksessa, äitiys, naiseus, lapsen parhaan ajatteleminen ja vanhemmuus.

Vaikka ongelmien ei koettu liittyvän maahanmuuttajuuteen tai kulttuuriseen taustaan, nousivat silti nämä tekijät esille erilaisuutta pohdittaessa. Vahvimmat toiseuden kokemukset liittyivät sosiaalityöntekijöiden mukaan juuri uskontoon ja kulttuuriin ilmauksiin. Erilaisuus ei kuitenkaan tullut esille vain negatiivisessa mielessä, vaan sitä korostettiin myös myönteisessä merkityksessä.²⁵⁸ Maahanmuuttajien lastenkasvatusmenetelmistä löydettiin paljon hyvää. Esimerkiksi lapsien vastuuttaminen jo varhaisella iällä koettiin hyväksi käytännöksi.

Tasa-arvon toteutuminen lastensuojelussa edellyttää erojen huomioimista.²⁵⁹ Vaikka yhteisymmärryksen löytyminen vaatiikin tietyn oletuksen samankaltaisuudesta, on lastensuojelussa pureuduttava myös maahanmuuttajuuteen liittyviin erityiskysymyksiin. Erot kulttuuritaustoissa on kyettävä näkemään osana asiakkaan kokonaistilanteen hahmottamista. Vaikka kulttuuria ei voi käyttää selitysmallina, on sen vaikutukset kuitenkin ymmärrettävä. Sosiaalityössä on oltava eräänlainen herkkyys eroille, kyky ymmärtää erojen merkitys asiakkaan ja työntekijän kohtaamisessa.²⁶⁰

Maahanmuuttajien kanssa tehtävän sosiaalityön voi kuvailla olevan erittäin kokonaisvaltaista tulkintaa, jossa yksilöihin keskittyvällä viranomaisella voi olla hankaluuksia. Viranomainen saattaa joutua tilanteeseen, jossa yksilöllinen tuki ei ole riittävä maahanmuuttajaperheen tilanteen parantamiseksi. Ongelmat voivat olla syvällä yhteiskunnan rakenteissa: köyhyys, syrjäytyminen ja rasismi. Auttaakseen asiakastaan,

---

²⁵⁷ Anis 2008, 86.

²⁵⁸ Kts. myös Anis 2008, 86.

²⁵⁹ Anis 2008, 88.

²⁶⁰ Anis 2008, 91

sosiaalityöntekijän pitäisi aktivoitua myös poliittisella ja yhteiskunnallisella tasolla.²⁶¹ Tällainen aktivoituminen vaikutti aineistoni perusteella olevan etäinen todellisuus. Työntekijöiden resurssien riittämättömyys hoitamaan maahanmuuttaja-asiakastaan asianmukaisilla keinoilla on akuutti ongelma. Työssä jaksaminen on toinen kysymys: miten aktivoitua yhteiskunnallisesti ja vaikuttaa rakenteisiin, kun omassa työssä paineet ovat valtavat? Sosiaalityöntekijöiden ulkoiset ja sisäiset resurssit voivat olla liian suuressa paineessa, jotta aito yhteiskunnallinen aktivoituminen ja rasismien vastainen toiminta olisivat tässä tilanteessa mahdollisia.

Erojen hahmottaminen ei kuitenkaan lähde välttämättä kulttuuritietouden lisäämisestä. Oletus siitä, että sosiaalityöntekijän tulisi tuntea asiakkaan lähtömaan kulttuuri perinpohjaisesti, on kestävätkö. Tällöin asiakkaalle annetaan tietty sapluuna, jonka kautta häntä käsitellään oman kulttuurinsa edustajana.²⁶² Kulttuurispesifi koulutus erilaisten kulttuurien kanssa työskentelyyn voi olla hyödyllistä ja tukea ammattitaitoa, mutta se pitää myös tiedostaa keinona rakentaa stereotypioita. Kulttuuritietoutta ei tulisikaan käyttää reseptinä tai pakettiratkaisuna kaikkien sen kulttuurin edustajien ongelmiin. Vain asiakas itse voi kertoa mikä on hänen identiteetilleen oleellista. Kulttuuri on aloituspiste, josta voi lähteä tutustumaan yksilölle tärkeisiin identifioitumisen kohteisiin.²⁶³

Uskontosensitiivisyys ja uskontotietous ovat myös teemoja, joita lastensuojelussa kohdataan oletettavasti koko ajan enemmän. Kuten kulttuuri, myös uskonto on maahanmuuttajalle tärkeä identifioitumisen kohde. Muslimeilla perhe on eräällä tavalla uskonnollisen elämän keskusyksikkö. Siinä mielessä lastensuojelun puuttuminen perhe-elämään on myös astumista uskonnon yhdelle keskeisimmistä alueista.

8.4 Miten eteenpäin?

Tutkimukseni osoittaa, että maahanmuuttajan ja viranomaisen kohtaamisessa aktivoituu ja tulee näkyväksi huolen kenttiä, jotka kuvaavat maahanmuuttajan kokemusta perhe-elämästä ja lastenkasvatuksen haasteista uudessa kulttuurissa ja kontekstissa. Uskontopuheella voi olla erittäin merkittävä rooli huolen kenttien kehystäjänä ja

---

²⁶¹ Fontes 2005, 56

²⁶² Anis 2008, 90-91

²⁶³ Fontes 2005, 11

merkityksen rakentajana. Uskonto on valtaa ja se tuo hallinnantunnetta tilanteessa, jossa sosiaaliviranomaisella on normatiivinen valta puolellaan. Uskontopuhe on eräällä tavalla vastakkainen diskurssi sosiaalityöntekijän käyttämän diskurssin kanssa, joka aineistoni perusteella oli tasa-arvoistavaa.

Kysymys uskontopuheesta herättää mielenkiintoisia jatkopohdinnan mahdollisuuksia. Jos uskontopuhe nähdään toisenlaisen kulttuurin ”normaalina”, sellaisenaan sen puhujalle totena ja normatiivisenakin, miten tämä muuttaisi kohtaamisen asetelmaa ja taustaoletuksia? Voisiko ratkaisuja tilanteen purkamiseksi löytyä erilaisten ”puheiden” omaksumisesta. Sen sijaan, että keskityttäisiin tiedon kerryttämiseen erilaisista uskomusperinteistä, kehitettäisiin sosiaalityöntekijän kykyä hahmottaa minkälaisia diskursseja maahanmuuttajataustainen muslimi voi kohtaamisessa käyttää oman ”normaalinsa” esilletuomisessa.

Työni liittyy osaksi laadullista tutkimusta, jossa keskeisenä teemana on maahanmuuttajien ja sosiaalityöntekijöiden kohtaaminen. Tulokset ovat tapauskohtaisia. Toisaalta sosiaalityökin on sitoutunut tilannekohtaisuuteen: asiat otetaan tapaus ja tilanne kerrallaan.²⁶⁴ Tässä mielessä uskon työni tuovan tapauskohtaista ymmärtämystä maahanmuuttajien kanssa tehtävään lastensuojelun sosiaalityöhön.

Sekä suomalainen että kansainvälinen tutkimuskirjallisuus antaa viitteitä myös työni tulosten laajemmasta sovellettavuudesta. Näen sen niin, että tämä on osa esiselvitystä, johon kvantitatiivinen selvitys toisi tiettyä tukirankaa. Huostaanottokriteerien, huostaanottojen lukumäärien ja käytettyjen avohuollon tukitoimenpiteiden vertaaminen valtaväestön vastaaviin lukuihin antaisi hyvän lähtökohdan tilastollisille tutkimuksille.

Käytännön tasolla tuli hyvin selväksi, että viranomaisten ja maahanmuuttajien kohtaamisen kentälle tarvitaan asiantuntija-apua. Viranomaisten monikulttuurista kompetenssia on lähdettävä parantamaan vuorovaikutuksen tasolla. Lisätieto eri uskonnoista ja kulttuureista vain raskauttaa, jos niitä ei kykene soveltamaan. Kaikkien kulttuurien asiantuntija ei voi olla. Sen sijaan jokainen voi osata toimia erilaisuuden kanssa omat stereotyyppittelynsä ja ennakkoluulonsa tiedostaen.

Ihmisoikeuksien kannalta selkeäksi ongelmaksi muodostuu lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Perheyhteyden katkeaminen voi pahimmassa

---

²⁶⁴ Sinko 2004, 113

tapauksessa merkitä lapsen uskonnon ja etnisen identiteetin täydellistä katoamista. Myös oma yhteisö ja perhe voi torjua kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen. Uskonnollisen tai etnisen identiteetin äkillinen murros voi olla lapselle suuri kuormittava tekijä. Suomalaisten sosiaalipalvelujen on kyettävä reagoimaan maahanmuuttajavanhempien esittämään validiin huoleen lapsen oman kulttuurin ja uskonnon menettämisestä.

Monikulttuurisen muutoksen tulisi alkaa organisaation tasolta. Monikulttuurinen puhe onkin siirrettävä teoriasta käytäntöön. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat konkreettisia työkaluja ja taitoja, joilla käsitellä asiakkaissa kohtaamiaan kulttuurisia eroja. Eroja on kyettävä hahmottamaan monessa kerroksessa aina kulttuurin tasolta yksilöiden elävien ja muuttuvien kulttuurikäsitteiden tasolle saakka.

Siirtymä pluraalista yhteiskunnasta monikulttuuriseen ei ole ongelmaton. Pystyykö suomalainen yhteiskunta vastaamaan maahanmuuttajien asettamaan monikulttuurisuuden haasteeseen, se jää nähtäväksi.

9. BIBLIOGRAFIA

9.1 Lähteet

Haastattelut

2007 *H1-H5. Tekijän hallussa.*

9.2 Kirjallisuus

Akar, Sylvia & Marja Tiilikainen

2004 *Katsaus islamilaiseen maailmaan. Naiset, perhe ja seksuaalisuus.* Helsinki: Väestötietosarja 3, Väestöliitto.

Alasuutari, Pertti

1994 *Laadullinen tutkimus.* Tampere: Vastapaino.

Alitolppa-Niitamo, Anne

2004 *The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki. With a Focus on the Context of Formal Education.* Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Alitolppa-Niitamo, Anne

2005 Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Alitolppa-Niitamo, Anne, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.), *Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*, 37-52. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Ismo Söderling

2005 Johdanto. Alitolppa-Niitamo, Anne, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.), *Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*, 7-12. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Allwood, Carl Martin

2000 Kulturell och social påverkan: Några förutsättningar för tvärkulturella möten. Carl Martin Allwood & Elsie C Franzén (red), *Tvärkulturella möten: Grundbok för psykologer och socialarbetare*, 39-61. Finland: WS Bookwell.

Allwood, Carl Martin & Elsie C Franzén

2000 Tvärkulturella möten. Carl Martin Allwood & Elsie C Franzén (red), *Tvärkulturella möten: Grundbok för psykologer och socialarbetare*, 15-38. Finland: WS Bookwell.

Anis, Merja

2003 Lastensuojelu ja maahanmuuttajat – yhteisökeskeisen sosiaalityön ja käytännön opetuksen malli. Merja Anis, Suvi Keskinen ja Synnöve

Karvinen-Niinikoski (toim.), *Käytännön opetus sosiaalityötä kehittämässä. Vuoropuhelua käytännön sosiaalityön, opetuksen ja kehittämisen tiimoilta*, (91-104). Turun yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja B: 27/2003. Turku: Painosalama Oy.

Anis, Merja

2005 ”Kulttuuriartikkeli” *Talking about Culture in Social Work encounters. Immigrant Families and Child Welfare in Finland*. European Journal of Social Work 8(1), 3-19.

Anis, Merja

2006a ”Lapsiartikkeli” Maahanmuuttajalapsen- ja nuoren lastensuojelun asiakkaina. Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.): *Lapset ja sosiaalityö*, 69-96. Juva: WS Bookwell Oy.

Anis, Merja

2006b ”Sosiaalityöntekijäartikkeli” *Lastensuojelun ammattilaisten tulkintoja maahanmuuttajatyöstä*. Janus vol. 14(2), 109-126.

Anis, Merja

2008 *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki: Väestöliitto.

Burr, Vivien

1995 *An Introduction to Social Constructionism*. London & New York: Routledge.

Dekovic, M., M. Bouwmeester & H. Groenendaal

2006 Refugees: Child rearing in Somali families. Dekovic, Maja, Trees Pels & Suzanne Model (eds.), *Child Rearing in Six Ethnic Families: The Multicultural Dutch Experience*, 179-210. Lewiston, Queenston & Lampeter: The Edwin Mellen Press.

Dekovic, M., T. Pels & S. Model

2006 Unity and diversity in child rearing: Looking back, looking forward. Dekovic, Maja, Trees Pels & Suzanne Model (eds.), *Child Rearing in Six Ethnic Families: The Multicultural Dutch Experience*, 281-302. Lewiston, Queenston & Lampeter: The Edwin Mellen Press.

Dey, Ian

1993 *Qualitative Data Analysis. A User-Friendly Guide for Social Scientists*. London & New York: Routledge.

Ebaugh, Helen Rose & Janet Saltzman Chafetz

2000 *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations*. Abridged Student Edition. AltaMira Press: Walnut Creek, Lanham, New York, Oxford.

Fontes, Lisa Aronson

2005 *Child Abuse and Culture: Working with Diverse Families.* The Guilford Press: New York, London

Forsberg, Hannele

1998 *Perheen ja lapsen tähden – etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista.* Lastensuojelun Keskusliitto (julkaisija). Tampereen yliopisto. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Grönfors, Martti

1982 *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät.* 2. painos. Porvoo, Helsinki & Juva: WSOY.

Hakapää, Kari

2003 *Uusi kansainvälinen oikeus.* 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Hallenberg, Helena

1998 Miten elää muslimina. Heikki Palva & Irmeli Perho (toim.), *Islamilainen kulttuuri*, 12-76. Keuruu: Otava. Helsinki: Otava.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme

2001 *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö.* Helsinki: Yliopistopaino.

Hirstiö-Snellman, Paula & Marjukka Mäkelä

1998 *Maahanmuuttajat sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaina.* Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä. E-julkaisu.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/paosisallys37.htm>

Ikäläinen, Sinikka, Taina Martiskainen & Maritta Törrönen

2003 *Mangopuun juurelta kuusen katveeseen – asiakkaana maahanmuuttajaperhe.* Vantaa: Dark Oy.

Kamali, Masoud

1997 *Distorted Integration. Clientization of Immigrants in Sweden.* Uppsala: Uppsala University, Reprocentralen HSC.

Kamali, Masoud

2002 *Kulturkompetens i socialt arbete: Om socialarbetarens och klientens kulturella bakgrund.* Stockholm: Carlssons.

Kivinen, Tarja

1994 *Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen.* Helsinki: Stakes.

Keskinen, Suvi

2003 *Tulkintojen muodostamisen asiantuntijuus ja asiakkaiden narratiivit: Lastensuojelutyön kehittämistä sosiaalityön käytännön opetuksen yhteydessä.*

http://bouncer.vasso.fi/dokumentit/Tulkintojen_tuottamisen_asiantuntijuus.pdf [Luettu 7.9.2007]

Kouros, Kristiina

2007 *Suomessa asuvien muslimien suhtautumisesta perhearvoihin ja perhelainsäädäntöön.* Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry.
<http://www.ihmisoikeusliitto.fi/selvitys.pdf> [Luettu 8.1.2008 ja 15.5.2009]

Kvale, Steinar

1996 *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing.* Thousand Oaks CA: Sage Publications.

Liebkind, Karmela (toim.)

1994 *Maahanmuuttajat - kulttuurien kohtaaminen Suomessa.* Helsinki: Hakapaino Oy.

Martikainen, Tuomas

2004 *Immigrant Religions in Local Society. Historical and Contemporary Perspectives in the City of Turku.* Turku: Åbo Akademi University Press.

Martikainen, Tuomas & Lalita Gola

2007 Intian niemimaalta muuttaneiden naisten käsityksiä perheestä ja sukupuolirooleista. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, 88-104. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Mikkola, Matti

2004 Lastensuojelulain tausta. Annamaija Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) *Lastensuojelu tänään.* Helsinki: Tammi, 77-84.

Miles, Matthew B. & A. Michael Huberman

1994 *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook.* 2nd Edition. Thousand Oaks CA: Sage Publications.

Myllärniemi, Annina

2005 *Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla.* SOCCAn & Heikki Waris -instituutin julkaisusarja.
<http://www.hel2.fi/waris/julkaisut/HUOSKRITEERIT.pdf> [Luettu 9.5.2009]

Männistö, Yrjö

2001 *Monikulttuurinen perhekoti: kokeilun loppuraportti.* Yhteiset Lapsemme ry, julkaisu n:o 17. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry.

Nijsten, C.C.

2006 Coming from the East: Child rearing in Turkish families. Dekovic, Maja, Trees Pels & Suzanne Model (eds.), *Child Rearing in Six Ethnic Families:*

The Multicultural Dutch Experience, 25-58. Lewiston, Queenston & Lampeter: The Edwin Mellen Press.

Novitsky, Anita

2005 Maa vaihtuu - roolit muuttuvat. Alitolppa-Niitamo, Anne, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.), *Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*, 72-83. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Nyberg, Eva

2000 Att använda tolk. Allwood, Carl Martin & Elsie C Franzén (red), *Tvärkulturella möten: Grundbok för psykologer och socialarbetare*, 280-303. Finland: WS Bookwell.

Pels, T.

2006 North Africans: Child rearing in Moroccan families. Dekovic, Maja, Trees Pels & Suzanne Model (eds.), *Child Rearing in Six Ethnic Families: The Multicultural Dutch Experience*, 59-98. Lewiston, Queenston & Lampeter: The Edwin Mellen Press.

Pesonen, Heikki

1999 Mikä on tutkijasubjekti? Pesonen, Heikki (toim.) *Uskontotieteen ikuisuuskysymyksiä*, 114-131. Helsingin yliopisto: Uskontotieteen laitos.

Potocky-Tripodi, Miriam

2002 *Best Practices for Social Work with Refugees and Immigrants*. New York: Columbia University Press.

Sakaranaho, Tuula

2006 *Religious Freedom, Multiculturalism, Islam. Cross-reading Finland and Ireland*. Leiden & Boston: Brill.

Suárez-Orozco, Carola & Marcelo M. Suárez-Orozco

2001 *Children of Immigration*. Harvard: Harvard University Press.

Tiilikainen, Marja

2003 *Arjen Islam. Somalinaisen elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Tilastokeskus

2007 *Suomen väestö 2006*.
http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2006/vaerak_2006_2007-03-23_tie_001.html [Luettu 28.8.07].

Tuusa, Ani

2004 *Maahanmuuttaja lastensuojelun avohuollon asiakkaana*. Pro gradu – tutkielma, Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Työministeriö**2006***Maahanmuutto- ja työlupa-asiat. Tilastoja 3/2006.*

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/08_maahanmuuttotilastot/til0623.pdf [Luettu 28.8.07]

Vesterinen, Satu**2007***Maahanmuuttajien näkemyksiä ja kokemuksia suomalaisesta lastensuojelusta. Väestöliiton Kotipuu*

[http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/112216/file/LASTEN SUOJELUselvitys-SatuVesterinen.pdf](http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/112216/file/LASTEN_SUOJELUselvitys-SatuVesterinen.pdf) [Tulostettu 3.12.2008]

LIITE 1

Teemahaastattelurunko

TAUSTATIEDOT

- ikä ja sukupuoli
- koulutustausta
- kielitaito
- kuinka pitkään toiminut lastensuojelutyössä

HUOSTAANOTTO LASTENSUOJELUN TOIMENPITEENÄ

Kerrotko omin sanoin tämän valitsemasi perheen huostaanottoprosessista?

Mikä on huostaanotetun ja hänen perheensä tilanne nyt?

Mikä perheen mielestä oli huostaanoton ja sitä edeltäneen kriisin syy?

Miten sinä työntekijänä näet asian?

Millaiseksi arvoit huostaanoton vaikutuksen lapsen ja hänen perheensä kannalta?

MAAHANMUUTTAJAPERHE

Mitkä olivat perheen maahanmuuton taustat?

Miten perhe oli omasta mielestään kotoutunut Suomeen?

Miten he olivat sinun mielestäsi kotoutuneet?

- osasiko perhe suomea, olivatko he työllistyneet tai opiskelemassa
- puhuivatko jäävänsä Suomeen lopullisesti vai haluavansa takaisin kotimaahan

Puhuivatko vanhemmat sopeutumisvaikeuksista?

Entä lapset?

Korostettiinko perheessä omaa kulttuuritaustaa, omia tapoja ja/tai omaa uskontoa?

Olisiko maahanmuuttajien sopeutumisen kannalta parasta yrittää sopeutua suomalaiseen kulttuuriin mahdollisimman hyvin vai pitää kiinni omista perinteistään? Mitä mieltä olet?

ISLAM

Näkyikö sinun mielestäsi perheen uskonto perhe-elämässä?

Miten uskonto vaikutti työskentelyyn mielestäsi vai vaikuttiko ollenkaan?

Puhuttiinko siitä mahdollisena apuna ongelmien ratkomisessa?

PERHEEN JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄN KOHTAAMINEN JA YHTEISTYÖ

Miten yhteistyö sinun ja perheen välillä sujui?

Kuinka hyvin mielestäsi onnistuit selvittämään lastensuojelun tehtävän perheelle?

Mitkä tekijät ovat arviosi mukaan avainasemassa hyvän yhteistyön luomisessa maahanmuuttajaperheen ja lastensuojeluviranomaisen välille?

OMAN TYÖN ARVIOINTIA

Miten maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentely eroaa kantaväestön perheiden kanssa työskentelystä?

Mitkä ovat mielestäsi maahanmuuttajaperheiden keskeisimmät ongelmat, jotka johtavat lastensuojelun asiakkuuteen?

Näytteleekö eri kulttuuri/uskonto mielestäsi osaa lastensuojelussa? Onko se negatiivinen vai positiivinen voima? Pitäisikö se ottaa huomioon tukitoimenpiteitä suunniteltaessa? Entä lapsen ollessa huostassa?

Miten arvioisit omaa osaamistasi maahanmuuttajaperheiden kanssa? Missä olet hyvä? Mitä haluaisit kehittää?

Miten parantaisit maahanmuuttajille suunnattuja lastensuojelun palveluita?